

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІ
ІМЕНІ С.З. ГЖИЦЬКОГО**

**ІРИНА ЯВНА
ВОЛОДИМИР КОВАЛІВ**

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ
ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ**

монографія

Львів ГАЛИЧ-ПРЕС 2025

Рецензенти:

Левандівський Омелян Тарасович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Мальований Михайло Іванович, доктор економічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи, Уманський національний університет

Стащук Олена Володимирівна, доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри фінансів, Волинський національний університет імені Лесі Українки

Я 16 Організаційно-економічний механізм реалізації фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств : монографія / І. В.Явна, В. М. Ковалів. - : Львів : «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2025.- 210 с. : рис., табл. – Бібліогр.: с. 177-193 (171 назва).

Монографія присвячена вирішенню важливої науково-прикладної проблеми, пов'язаної з дослідженням теоретичних та методологічних положень щодо організаційно-економічного механізму реалізації фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств. У монографії досліджено концептуальні засади таких дефініцій як «потенціал» та «фінансовий потенціал», які адаптовані з урахуванням особливостей діяльності сільськогосподарських підприємств. Встановлено, що в економічній науці є чимало методів і підходів до оцінювання фінансового потенціалу підприємств, кожен із яких має свої особливості та сфери застосування. Щодо сільськогосподарських підприємств, враховується специфіка аграрного виробництва та умов господарювання. Аналіз дав змогу виявити ключові проблеми та окреслити напрями покращання фінансової стабільності підприємств, а також визначити найважливіші чинники, що впливають на їхні фінансову стійкість і конкурентоспроможність. Результати дослідження послугували основою для розробки рекомендацій щодо оптимізації фінансової стратегії сільськогосподарських підприємств та підвищення ефективності використання їхніх фінансових ресурсів. Доведено, що ключовим етапом оптимізації процесу реалізації фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств є стратегічне управління активами. Для комплексної оцінки фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств доцільно використовувати інтегральний підхід, який дає змогу об'єднати численні окремі фінансові показники в один інтегральний показник.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	8
1.1. Поняття та структура потенціалу підприємства	8
1.2. Фінансовий потенціал сільськогосподарських підприємств та механізм його формування	24
1.3. Методика дослідження	45
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ПЕРЕДУМОВ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	60
2.1. Стан розвитку галузі сільського господарства у Львівській області	60
2.2. Аналіз фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств Львівської області.....	79
2.3. Оцінка процесу формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств в контексті стратегічного розвитку ...	95
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	123
3.1. Фінансова стратегія розвитку фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств	123
3.2. Механізм залучення капіталу та інших ресурсів для покращення фінансового потенціалу	139
3.3. Інтегральна оцінка впливу фінансового потенціалу на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств	155
ВИСНОВКИ	173
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	177
ДОДАТКИ	194

ВСТУП

Україна потенційно має неабиякі можливості для розвитку сільськогосподарського виробництва. Це пов'язано насамперед із сприятливими для сільського господарства природними умовами, родючими ґрунтами, серед яких переважає чорнозем, територіальним розташуванням та інтеграційними можливостями. Сільськогосподарські підприємства – основні суб'єкти виробництва, спроможні забезпечити зростання економіки, експортний потенціал і зайнятість населення, особливо в сільській місцевості. Однак наразі українська економіка, зокрема аграрний сектор, гостро відчуває наслідки війни. Ці загрози пов'язані з ризиком пошкодження посівів та сільськогосподарської інфраструктури, виснаженням запасів мінеральних добрив, високими цінами на паливе, а також обмеженими експортними можливостями через блокування морських та сухопутних шляхів. Забезпечення ефективної фінансової підтримки з боку держави, а також реалізація сільськогосподарських угодь на вигідних умовах, – важливі складові для підвищення конкурентоспроможності та стабільного розвитку підприємств у цьому секторі.

Саме в часи війни розвиток аграрного сектору є стратегічно важливим напрямом для забезпечення економічної стабільності та продовольчої безпеки України. Сільськогосподарські підприємства – ключові гравці в економіці країни, оскільки забезпечують вагомий внесок у формування валового внутрішнього продукту, експортного потенціалу, а також створення робочих місць у сільській місцевості. Проте економічне зростання цього сектору часто обмежується недостатнім рівнем фінансових ресурсів, що стримує розвиток підприємств та впровадження сучасних технологій і інновацій. У зв'язку з цим виникає потреба в удосконаленні організаційно-економічного механізму реалізації фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств, що дозволить підвищити їхні ефективність та конкурентоспроможність.

Незважаючи на чимало досліджень у галузі управління фінансовим потенціалом підприємств, питання реалізації фінансового потенціалу

сільськогосподарських підприємств потребує додаткового дослідження. Зокрема необхідно розробити нові підходи та інструменти, які б давали змогу враховувати специфіку функціонування аграрних підприємств, зокрема сезонність, залежність від природних факторів та нестабільність ринкових цін. Отже, актуальність обраної теми обумовлена як економічною значущістю розвитку сільськогосподарського сектору, так і необхідністю вдосконалення підходів до управління його фінансовими ресурсами.

Сьогодні виникає потреба в удосконаленні організаційно-економічного механізму реалізації фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств, зокрема шляхом інтеграції інструментів державної підтримки та ефективного управління земельними ресурсами. Впровадження таких механізмів дозволить підвищити рівень фінансової стійкості підприємств, покращити їхній доступ до капіталу, сприятиме зростанню продуктивності та забезпечить сталий розвиток аграрної галузі.

Вагомий внесок у дослідження сутності фінансового потенціалу, теоретичних та практичних аспектів його формування, реалізації, оцінки ефективності використання, аналіз впливу зовнішніх і внутрішніх чинників на діяльність підприємств, зокрема й сільськогосподарських, зробили вітчизняні та іноземні науковці, серед яких: Modigliani F., Miller M., Tamarkin M., Conine T., Андрющенко І., Геєць В., Глазунова О., Громова А., Гудзь О., Ждан О., Комарова І., Кунцевич В., Купира М., Кучер Г., Краснокутська Н., Левандівський О., Лупенко Ю., Нагорнюк О., Назаренко А., Опарін В., Онишко С., Терещенко А., Саух Н., Свірський В., Стецюк П., Труніна І., Федосов В., Яців І.

Водночас недостатньо розробленими залишаються питання теоретичного обґрунтування підходу до оцінки фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств, який ураховував би специфіку їхньої діяльності, кризових тенденцій у сільськогосподарській галузі, методичної державної фінансової підтримки як активатора ефективності реалізації фінансового потенціалу підприємств аграрного сектору та розробки системи

критеріїв і показників, що дозволяють комплексно оцінювати ефективність реалізації фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Задля виконання поставлених завдань використано загальнонаукові та спеціальні методи економічних досліджень, зокрема: морфологічний аналіз – для побудови структури понятійного апарату; аналізу та синтезу – для дослідження теоретичних основ організаційно-економічного механізму реалізації фінансового потенціалу; абстрактно-логічний – для теоретичних узагальнень та формування висновків; монографічний – для детального вивчення тенденції розвитку сільськогосподарського виробництва, формування та використання фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств; графічний – для наочного відображення результатів дослідження; зображення динаміки показників; узагальнення – для формалізації теоретичних підходів щодо формування організаційно-економічного механізму реалізації фінансового потенціалу; економічної діагностики та дискримінантний аналіз – для комплексного оцінювання архітекτονіки фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств; парної кореляції – для оцінки наявності мультиколінеарності досліджуваних показників; матричного аналізу – для розробки альтернативних варіантів стратегії формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств; SWOT-аналізу – для оцінки сильних і слабких сторін, а також можливостей і загроз, що впливають на фінансовий потенціал сільськогосподарських підприємств; експертних оцінок – для збору інформації безпосередньо від представників сільськогосподарських підприємств, експертів; кореляційно-регресійний аналіз – для визначення кількісної оцінки зв'язку між показниками ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств та їхніми фінансовими ресурсами. Для реалізації методу економіко-математичного моделювання було використано програмний продукт STATISTICA 10.0.

Пропозиції щодо вдосконалення механізму забезпечення фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств через систему державної підтримки та визначення обсягу такої підтримки аграрного виробництва на

2024 р., який дозволить оптимізувати залучення фінансових ресурсів сільськогосподарськими товаровиробниками Львівської області з дотриманням принципу ефективності та результативності бюджетного кодексу України, взяті до уваги Департаментом агропромислового розвитку Львівської обласної державної адміністрації для розробки практичних заходів з реалізації Стратегії розвитку Львівської області на період до 2027 року та Комплексної програми підтримки та розвитку сільського господарства у Львівській області.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Поняття та структура потенціалу підприємства

Дефініція «потенціал» – широко використовувана. Її застосовують у фізиці, хімії, енергетиці, військовій сфері, психології, суспільних науках, економіці тощо.

Узагальнююче визначення потенціалу подано у «Великому тлумачному словнику української мови», де він визначається як сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил, що можуть бути використані у якій-небудь галузі, ділянці, сфері; запас чого-небудь, резерв; приховані здатності, сили якої-небудь діяльності, що можуть виявлятися за певних умов [11].

Із латинської мови термін *potentia* – потенціал – перекладається як «сила, змога; політична влада, вплив», пов'язане з *potui* – «(я) міг», *potēre* – «могти», *potis* – «могутній, здатний (до чогось)», спорідненими з давньоіндійським *pātiḥ* – «пан», грецьким (δεσ)- πότης – «пан (дому)» [110]. Використання цих прихованих можливостей у господарській діяльності суб'єктів господарювання створює передумови його розвитку.

У вітчизняній економічній науці дефініцію «потенціал» почав використовуватись у 20-х роках минулого століття Воблій К.Г. для визначення здатності держави виробляти матеріальні блага для задоволення потреб суспільства. Отже, автори характеризують потенціал виробничих сил [145, с.7-8].

Широке трактування сутності потенціалу дає змогу застосовувати його в різних галузях науки та діяльності людини, залежно від того, про які засоби, запаси та джерела, приховані можливості та сили йдеться [30, с. 152].

Отож, потенціал можна розглядати як сукупність ресурсів, які є в розпорядженні певного суб'єкта, а також здатність використовувати їх для досягнення визначених цілей. Це поняття охоплює не лише наявні ресурси, але

й можливість розвитку, підвищення ефективності та освоєння нових ресурсів. Залежно від сфери застосування, потенціал може набувати різних форм – від фізичних, фінансових чи технологічних ресурсів до людського капіталу, знань та навичок. Тобто поняття потенціалу має багатогранний характер, що дає змогу досліджувати його з урахуванням специфіки кожної конкретної сфери.

Широкого застосування в економічній літературі набула дефініція «потенціал» наприкінці 80-90-х років минулого століття. Розвиток економічної науки супроводжувався жвавими дискусіями щодо сутності цієї економічної категорії, класифікації за відповідними ознаками, розумінням підходів до її визначення.

Коломицева О. та Власюк Н. під потенціалом розуміють сукупність ресурсів, які перебувають у її розпорядженні, для відтворювальної діяльності. [50, с. 137]. Автори наголошують на тому, що основою формування потенціалу підприємства є певна сукупність ресурсів, якими наділена відповідна система. Таке бачення сутності дефініції «потенціал» вказує на ресурсний підхід до його трактування. Ресурсний підхід акцентує на тому, що потенціал організації є інтегрованою характеристикою її ресурсів, враховуючи матеріальні, фінансові, трудові, інформаційні та інші види ресурсів, що дозволяють забезпечити її сталий розвиток та конкурентоспроможність на ринку.

Ресурсний підхід до визначення потенціалу дозволяє комплексно оцінювати можливості підприємства через призму його ресурсного забезпечення, що сприяє глибшому розумінню умов та чинників, які впливають на розвиток системи загалом.

Серед науковців, які визначають сутність потенціалу, спираючись на його ресурсну складову: А. Онищенко, Б. Пасхавер, Л. Костирко, Д. Черніков, С. Бєлова, В. Авдеєнко, В. Котлов, Д. Шевченко, І. Бакум, І. Репіна, С. Шумська, В. Немчинов, І. Гуніна, Н. Краснокутська, Ю. Сазонов, О. Горяча.

Загалом науковці одностайні в тому, що ресурси відповідної системи – основа формування її потенціалу. На нашу думку, такий підхід до трактування сутності потенціалу має важливе значення, оскільки дає змогу оцінити стан і

можливості розвитку організації через призму ресурсного забезпечення. Проте такий підхід має й певні недоліки. Більшість науковців зосереджуються виключно на аналізі ресурсів як основи потенціалу, але часто нехтують тими результатами, яких можна досягнути завдяки їхньому ефективному використанню.

Орієнтація лише на ресурси як основні складові потенціалу призводить до неповного розуміння сутності потенціалу, яке не враховує динамічного характеру розвитку підприємства та результатів, яких воно може досягти. Це обмежує цілісне розуміння потенціалу як сукупності не лише ресурсів, а й можливостей, які ці ресурси можуть забезпечити в майбутньому.

Для того, щоб підхід до визначення потенціалу був комплекснішим, слід приділяти увагу не тільки ресурсній базі, а й тим результатам, які можливі завдяки її використанню. Це дозволяє перейти від статичного бачення потенціалу як сукупності активів до динамічного розуміння потенціалу як здатності досягати поставлених цілей і реагувати на виклики. Отже, потенціал можна розглядати не лише як наявність певних ресурсів, а як їхню спроможність забезпечити досягнення результатів, що підкреслює його практичну значущість і цінність для розвитку системи.

Серед прихильників ресурсного підходу до трактування потенціалу, які характеризують його не просто як набір ресурсів системи, а й наголошують на цілях, яких можна досягти завдяки їхньому використанню, доцільно виділити І. Рєпіну. Науковиця зазначає, що потенціал – це сукупність ресурсів (трудових, матеріальних, технічних, фінансових, інноваційних тощо), навичок і можливостей керівників, спеціалістів та інших категорій персоналу щодо виробництва товарів, реалізації послуг (заробітку), отримання максимального доходу (прибутку) і забезпечення сталого функціонування та розвитку підприємства [114, с. 18].

Серед прихильників ресурсного підходу відсутня єдина думка щодо взаємозв'язків, які складаються між видами ресурсів у процесі виробництва. Верхоглядова Н. наголошує на тому, що в літературі точиться дискусія між

прихильниками трактування потенціалу як сукупності ресурсів без урахування їхніх реальних взаємозв'язків, які формуються у процесі виробництва, та тими, хто розглядає потенціал як складну систему ресурсів виробництва, які перебувають у взаємозв'язку та взаємозалежності [12, с. 33.]

Ми переконані, що потенціал – це система ресурсів, які перебувають у тісних взаємозв'язку та взаємозалежності між собою. Вважаємо, що відсутність таких характеристик не дозволить досягти поставленої мети використання ресурсів або дозволить досягти її з низьким рівнем ефективності використання ресурсів відповідної системи.

Частина науковців трактують потенціал підприємства через призму здатності виконувати певний функціонал. Вони розглядають потенціал як здатність системи не лише накопичувати ресурси, а й ефективно застосовувати їх для досягнення практичних цілей та забезпечення стабільного розвитку. Використовуючи потенціал, суб'єкти господарювання або інші учасники відповідної системи здатні здійснювати виробничу діяльність, трансформувати підприємницькі здібності в економічні блага та задовольняти потреби членів суспільства. Це передбачає наповнення ринку необхідними товарами і послугами, створення нових робочих місць, збільшення доходів та підвищення рівня життя населення.

Такий функціональний підхід дає змогу оцінити потенціал як здатність організації адаптуватися до мінливих умов зовнішнього середовища та виявляти гнучкість в ухваленні управлінських рішень. Підприємство з високим рівнем потенціалу може швидко реагувати на ринкові коливання, освоювати нові види продукції, впроваджувати інновації та підвищувати ефективність своєї діяльності. Це натомість сприяє досягненню стратегічних цілей, як-от розширення частки ринку, покращання репутації та посилення конкурентних позицій.

Серед прихильників трактування потенціалу за функціональним підходом доцільно виділити О.В. Михайленка, який визначає потенціал як властивість носія забезпечити виготовлення продукції певної номенклатури, що відповідає

вимогам ринку за вихідними характеристиками, якістю, асортиментом, по максимуму, орієнтуючись не на попит, а на загальну місткість ринку цієї або альтернативної (що її виробництво забезпечено функціональним потенціалом відповідної системи) продукції. Це система взаємопов'язаних елементів, які виконують різні функції у процесі забезпечення випуску продукції та досягнення інших цілей розвитку підприємства [87, с. 187]

О. Федонін, І. Рєпіна та О. Олексюк трактують потенціал крізь призму його функціональних можливостей, визначаючи його як інтегральне відображення здатності економічної системи трансформувати вхідні ресурси в економічні блага за посередництвом підприємницьких компетенцій персоналу, що забезпечує максимально можливий рівень задоволення корпоративних і суспільних інтересів [146].

Переваги такого підходу в тому, що він враховує можливості, притаманні відповідній системі, та інтерпретує їх як здатність виконувати конкретні функції, необхідні для досягнення поставлених цілей. Це дає змогу точніше оцінити, наскільки ефективно система або підприємство може реалізувати свій потенціал у практичній площині, а також як швидко та гнучко воно здатне реагувати на зміни в зовнішньому середовищі. Функціональний підхід акцентує на результатах діяльності, що дозволяє краще розуміти, як наявні ресурси можуть перетворюватися на економічні блага, сприяючи створенню доданої вартості, задоволенню потреб ринку та розвитку організації.

Науковці, які дотримуються такого підходу, нерідко ігнорують ресурсну складову потенціалу. Оскільки функціональний підхід переважно зосереджується на здатності до виконання певних функцій, він може залишати поза увагою обсяг, якість та структуру ресурсів, на яких базується потенціал підприємства. Без урахування ресурсної бази стає складніше оцінити, наскільки стабільна ця здатність у довгостроковій перспективі, а також чи достатньо ресурсів для забезпечення безперервного виконання функцій у разі збільшення навантаження або виникнення нових викликів.

Ще одним недоліком функціонального підходу є обмеження у комплексному розумінні потенціалу як цілісної системи, що передбачає не лише функціональні аспекти, а й динаміку розвитку, накопичення ресурсів та здатність до інновацій. Фокусуючись на функціональних можливостях, цей підхід може не враховувати потенціалу для зростання та розширення діяльності, який залежить від ресурсів і можливості їхнього поповнення. Отож, функціональний підхід, хоч і надає цінну інформацію про поточні можливості системи, може бути недостатньо гнучким для оцінки її потенціалу в умовах зміни умов функціонування.

Цільовий підхід до інтерпретації потенціалу базується на здатності внаслідок його використання досягати поставленої мети. Прихильники такого підходу до трактування потенціалу зосереджуються не так на ресурсах, які використовуються у процесі діяльності системи, як на їх використанні для досягнення поставленої мети. Ефективність використання ресурсів при цьому має визначальне значення. Будь-яка система не ставить за самоціль просте використання ресурсів, а конкретизує можливості їхнього використання в контексті максимізації отриманих результатів за оптимального споживання наявних ресурсів.

Шкроміда Н. характеризує поняття потенціалу як міру реалізації підприємством розробленої стратегії або досягненням поставленої мети [154, с. 283].

Натомість Антощишина Н. визначає потенціал, спираючись на цільовий підхід як спроможність підприємства забезпечити своє довгострокове функціонування та досягнення стратегічних цілей за наявних кількості, якості та структури ресурсів, тобто потенціал підприємства розглядає і як ресурси, і як можливості щодо їхнього ефективного використання в процесі досягнення цілей. Оцінка потенціалу зводиться до визначення здатності підприємства здійснювати подальшу діяльність та досягати поставлених цілей на основі використання наявних ресурсів [4, с. 72].

Прихильники цільового трактування дефініції «потенціал» дотримуються цільової орієнтації потенціалу. При цьому вони ґрунтуються на використанні

ресурсів підприємства, але не окреслюють їхні види, а також не конкретизують можливості, якими вони мають бути наділені для того, щоб досягти визначених цілей та можливих результатів.

Частина науковців схиляється до трактування потенціалу з погляду на можливості його використання для отримання результатів за тих чи інших умов. Цей підхід відомий як результативний та акцентує на здатності потенціалу генерувати конкретні результати, враховуючи різноманітні чинники середовища, в яких функціонує підприємство. Прихильники цієї концепції розглядають потенціал як актив, який можна реалізувати у вигляді продуктивності, прибутковості або інших важливих показників, які характеризують ефективність діяльності системи.

Рябенко В. стверджує, що потенціал є інтегральною системною характеристикою підприємства, яка відображає як тенденції та результативність його функціонування і розвитку, так і здатність до виживання в умовах кризи й адаптації до зовнішніх умов. Формування потенціалу підприємства – це процес, спроможний змінити траєкторію руху або окреслений режим функціонування у процесі адаптації до впливів зовнішнього середовища з метою збереження, розвитку вже наявних або створення нових конкурентних переваг. Потенціал характеризує можливість господарюючого суб'єкта виживати пристосуванням до сукупності кризоутворювальних чинників [117, с. 65-66].

У дослідженнях Антощишин Н. потенціал трактується як наявність ресурсів та їхня здатність у ході фінансово-господарської діяльності забезпечувати визначені результати (обсяг виробництва, виторг, прибуток). Оцінка величини потенціалу зводиться до визначення потенційного обсягу виробництва матеріальних благ і послуг, техніко-економічних і фінансових показників діяльності підприємства [3, с. 72].

Безумовно, потенціал відповідної системи покликаний досягати максимального результату її діяльності. Водночас чітко визначені елементи, складові потенціалу мають різний вплив на формування того чи іншого результативного показника діяльності. Наприклад, трудові ресурси –

найцінніший ресурс суб'єкта господарювання. Рівень фахової підготовки, вмотивованість, здатність до саморозвитку та самовдосконалення, корпоративна культура тощо – чинники, які безпосередньо впливають на результативність діяльності як працівників, так і системи загалом.

Антошишин Н. серед класичних підходів до трактування сутності потенціалу виділяє фізико-енергетичний підхід. Суть такого підходу зводиться до асоціації потенціалу з потенційною енергією підприємства. Основним недоліком такого підходу вважаємо складність оцінки «енергії підприємства», а отже, й можливості застосування його у практичній діяльності.

Розглядаючи структуру потенціалу підприємства, науковці по-різному підходять до цього питання, що вказує на складність і багатогранність самого поняття «потенціал». Кожен із цих підходів має свої особливості, акценти та методологічні засади, що вказує на важливість інтеграції різних аспектів для повнішого розуміння потенціалу підприємства.

Деякі дослідники фокусуються на фінансових аспектах, визначаючи потенціал через призму ресурсів, доступних підприємству, таких як капітал, інвестиції та доходи. Вони вважають, що фінансовий потенціал є основою для реалізації інших видів потенціалу, оскільки без достатнього фінансування підприємство не зможе здійснити необхідні інвестиції в технології, людський капітал чи інші важливі компоненти.

Інші вчені акцентують на людському капіталі, вважаючи, що знання, навички та мотивація працівників формують ключовий елемент потенціалу підприємства. На думку дослідників, такі аспекти, як управлінські компетенції, організаційна культура та рівень професійної підготовки персоналу, критично важливі для забезпечення інноваційного розвитку та підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Дослідники, які розглядають потенціал підприємства через призму інноваційної активності, вважають, що здатність підприємства впроваджувати нові технології, адаптуватися до ринкових змін та розвивати нові продукти чи послуги – важливі складові потенціалу. Автори наголошують, що інноваційний

потенціал тісно пов'язаний із дослідженнями та розробками, а також із здатністю підприємства реагувати на зовнішні виклики.

Різноманітність підходів до структури потенціалу підприємства свідчить про необхідність системного аналізу, який дає змогу врахувати всі важливі елементи, що впливають на ефективність функціонування підприємства в умовах сучасного економічного середовища.

Так, Турило А. зазначає, що, сформувавши системний підхід до оцінки потенціалу підприємства, слід зауважити, що останній поділяється на: виробничий, економічний, ринковий, кадровий, маркетинговий, інтелектуальний, інформаційний, інноваційний тощо [143, с. 67].

Колектив авторів під керівництвом Касьянової Н. також у структурі потенціалу підприємства виокремлює виробничий, фінансовий та інноваційний потенціал. Водночас вони виділяють і потенціал відтворення. Перелічені елементи потенціалу науковці групують як об'єктивні складові потенціалу підприємства.

До групи суб'єктивних складових потенціалу підприємства вони відносять науково-технічний потенціал; управлінський потенціал; потенціал організаційної структури управління; маркетинговий потенціал [39, с.20-22].

Отож, група науковців до об'єктивної складової потенціалу відносить ті види потенціалу, які формуються за рахунок ресурсів підприємства, що задіяні для досягнення поставлених цілей та забезпечують реалізацію фінансово-господарських завдань. При цьому менеджмент підприємства має прямий та безпосередній вплив на їх формування та функціонування.

Види потенціалу підприємства, які умовно можна віднести до його суб'єктивної складової, опосередковано підлягають впливу менеджменту підприємства та значною мірою залежать від впливу чинників зовнішнього середовища.

Схожої думки щодо трактування складових потенціалу підприємства дотримуються О.С. Федонін, Н.С. Краснокутська та В. Б. Іванов, які умовно поділили потенціал підприємства на об'єктний (виробничий, інноваційний,

фінансовий потенціал і потенціал відтворення) та суб'єктний (науково-технічний, маркетинговий, кадровий потенціал та потенціал організаційної структури управління). Якщо О.С. Федонін інфраструктурний, трудовий та інформаційний потенціал не відносить ані до суб'єктних, ані до об'єктних складових, то В.Б. Іванов відніс їх до суб'єктних; Н.С. Краснокутська інформаційний та інфраструктурний потенціал віднесла до об'єктних, а кадровий – до суб'єктних складових» [61, с. 11].

Коваленко В. та Величко Т. виокремлюють розуміння категорії «конкурентоспроможність потенціалу підприємства». Автори визначають конкурентоспроможність потенціалу підприємства як комплексну порівняльну характеристику потенціалу, яка відображає ступінь переваги сукупності індикаторів якості використання ресурсів та організації взаємозв'язків між ними, що визначають ефективність потенціалу на певному ринку в певний проміжок часу, щодо сукупності індикаторів підприємств-аналогів [43, с. 162].

На конкурентоспроможність потенціалу підприємства впливають як зовнішні, так і внутрішні чинники. Зовнішні чинники мають істотний вплив на потенціал підприємства, менеджмент якого спроможний значною мірою лише адаптуватись та функціонувати у фарватері впливу законодавчої бази, політичної та економічної політик, наявності та якості продуктивних сил у регіоні тощо. Внутрішні чинники конкурентоспроможності потенціалу підприємства підпадають під прямий вплив менеджменту суб'єкта господарювання, що забезпечує йому можливість ефективно впливати на його функціонування.

Як стверджує Г.В. Кучер, така категорія, як «фінансовий потенціал», виникла об'єктивно, у зв'язку з розвитком фінансових відносин унаслідок розвитку держави та товарно-грошових відносин. Він указує на тісний зв'язок категорії «фінансовий потенціал» із такими категоріями, як «доходи», «витрати», «бюджет», «податки», «цільові фонди грошових коштів», «прибуток», «дивіденди», «заробітна плата», «виручка», «амортизація», «відрахування», «виплати», «процент», «кредит» тощо [70, с. 49]. Продовжуючи

його тезу, додамо, що фінансовий потенціал посів важливе місце в системі вказаних фінансових категорій та відіграє вагомую роль у процесі функціонування підприємств та досягнення ними бажаних результатів своєї діяльності.

Дзюбенко О. зазначає, що фінансовий потенціал пов'язаний із процесом активізації джерел щодо забезпечення, формування, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів із метою акумулювання можливостей зростання результативності господарської діяльності підприємства [27, с. 21].

Ми вважаємо доречною таку думку науковця, але зауважимо, що фінансовий потенціал не просто пов'язаний із процесом активізації джерел, а обумовлює, «вимагає» активізації цього процесу, оскільки відсутність необхідних фінансових джерел зумовить неконкурентоспроможність та, ймовірно, банкрутство підприємства.

Отож, ми погоджуємось із думкою П.А. Стецюка і Г.В. Корнійчука, які стверджують, що фінансовий потенціал – сукупність об'єктивних передумов (можливостей) залучити такий обсяг фінансових ресурсів, який у конкретних організаційно-економічних і фінансових умовах підприємства спроможний відшкодувати в повному обсязі за рахунок чистих грошових потоків від його виробничих та інвестиційних програм, для реалізації яких залучаються ці фінансові ресурси [133, с. 13].

Кучер Г.В. характеризує фінансовий потенціал як вартісну категорію, яка дає змогу в абсолютних значеннях визначити наявні фінансові активи. Водночас автор зауважує, що розуміння вартісної величини цих активів, можливості їх нарощування в майбутньому обумовлюють активацію окремих процесів, пов'язаних із трансформацією наявних нефінансових ресурсів підприємства у результативний показник діяльності.

Вивчення та оцінка фінансового потенціалу, відносин, що його характеризують, показників, які дають змогу визначити розміри його та окремих складових, дозволяють не лише досліджувати процес формування, накопичення та використання фінансових активів економічних суб'єктів у

процесі їхньої діяльності, а й виявити тенденції, закономірності, механізм управління фінансовим потенціалом, що дасть змогу впливати на його результативність, формувати умови для забезпечення оптимальності дій та заходів, відповідно до тенденцій національного і світового розвитку, пріоритетів та потреб економічних суб'єктів [70, с. 51].

Отже, завдяки фінансовому потенціалу можна трансформувати наявні ресурси в кінцеві результати господарської діяльності. Підвищення ефективності використання ресурсів підприємства дає змогу забезпечити вирішення великої кількості економічних проблем як підприємства, так і економіки загалом.

Фінансовий потенціал має формуватися на засадах системності та послідовності. Ефективність функціонування фінансового потенціалу значною мірою залежить від узгодженості етапів його формування, розподілу та використання.

Саух І.В. сформував основні принципи, які слід покласти в основу формування фінансового потенціалу підприємства:

- 1) кожний виділений елемент фінансового потенціалу повинен узгоджуватись із загальними цілями функціонування підприємства і не суперечити їм;
- 2) фінансовий потенціал повинен органічно взаємодіяти з іншими сформованими потенціалами підприємства (виробничим, управлінським, маркетинговим, інноваційним тощо);
- 3) формування фінансового потенціалу повинно відбуватись одночасно з процесами створення інших складових потенціалу підприємства;
- 4) поєднання та функціонування окремих елементів фінансового потенціалу повинно враховувати принцип розвитку підприємства, тобто синергетичний ефект, одержаний за поєднання елементів фінансового потенціалу, який має бути позитивним;
- 5) фінансовий потенціал повинен бути похідним від виробничого потенціалу;
- 6) система фінансового потенціалу має бути відкритою для можливості додавання нових елементів фінансового потенціалу, які не повинні

знижувати синергетичного ефекту від фінансового потенціалу загалом [119, с. 260].

У своїх дослідженнях В. Козловський запропонував графічну модель підприємницького потенціалу, лейтмотивом якої є формування поняття зовнішнього та внутрішнього потенціалу. На думку науковця, зовнішній потенціал представлений можливостями та спроможністю підприємства використовувати ринкові шанси за сприятливих для підприємства умов, внутрішній – можливостями та спроможністю підприємства ефективно перетворити ресурси підприємства, тобто трансформаційним ресурсним потенціалом [47, с. 30].

Графічна модель розроблена з урахуванням важливих аспектів функціонування підприємств, демонструючи складну взаємозалежність між їхніми здатністю, можливостями та ресурсами. У центрі рівностороннього трикутника, що є основою моделі, науковець візуалізує концепцію рівноваги. Ця рівновага символізує оптимальне поєднання різних елементів, необхідних для ефективного управління підприємством.

Кожна зі сторін трикутника становить один із ключових компонентів: спроможність підприємства вказує на його потенціал досягати визначених цілей, можливості відображають доступні шляхи реалізації цих цілей, а ресурси слугують основою для їх реалізації. Отож, графічна модель підкреслює важливість інтеграції цих трьох елементів для досягнення стійкого розвитку та конкурентоспроможності підприємства.

Така візуалізація дозволяє краще усвідомлювати складність і взаємодію цих аспектів, що у свою чергу може сприяти розробці ефективніших стратегій управління та ухвалення обґрунтованих рішень у процесі планування і розвитку підприємства (рис. 1.1).

Плікус І. Й. трактує ресурсний потенціал підприємства як чинний потенціал, результатом реалізації якого є певний розмір прибутку або збитку. Чинний потенціал – це здатність ресурсів (активів) забезпечувати певні фінансові результати. Активи визначають також імовірну оцінку мінімально

можливого доходу, котрий на поточний момент має підприємство та який можна отримати після розрахунку з усіма кредиторами. Вартість активів, які в майбутньому не будуть спрямовані на погашення його зобов'язань, Міжнародні стандарти фінансової звітності трактують як капітал підприємства (власний капітал), наявність якого насамперед визначає фінансові можливості підприємства (фінансовий потенціал). У свою чергу, потреба в капіталі забезпечується ефективним використанням ресурсів (активів) – фінансових (фінансового потенціалу як частини виробничо-економічного потенціалу, а саме ресурсної частини виробничого) і нефінансових [105, с. 11].

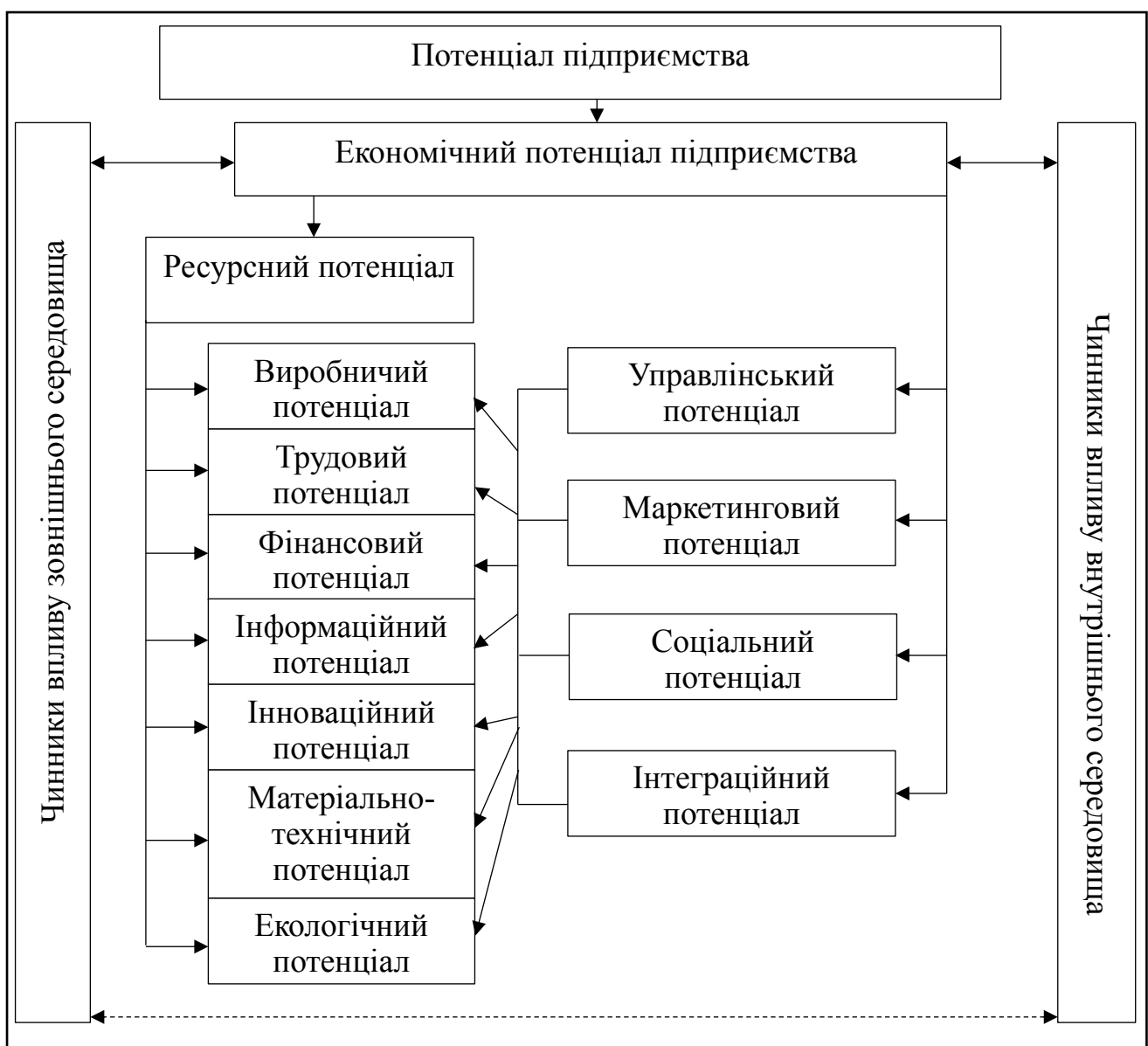

Рис. 1.1. Структура потенціалу підприємства (розроблено авторами на основі [3; 14; 38; 43; 47; 61; 105; 117; 143;146])

Вплив зовнішнього середовища на потенціал підприємства – важливий аспект, який визначає його можливості для розвитку та адаптації до змін. Зовнішнє середовище передбачає економічні, політичні, соціальні, технологічні, конкурентні чинники, які можуть суттєво впливати на діяльність підприємства. Економічні умови, такі як зміни в обсягах виробництва, інфляція, валютні курси та рівень зайнятості, впливають на фінансові результати. Політичні рішення та законодавчі ініціативи можуть змінювати правила гри на ринку, створюючи або ліквідуючи бар'єри для входу на ринок. Соціальні тенденції, зокрема зміна споживчих уподобань і демографічна структура, можуть вплинути на попит на продукцію. Конкуренція змушує підприємства постійно вдосконалювати свої продукти та послуги, а глобалізація забезпечує доступ до нових ринків, але й при цьому створює додаткові виклики.

Як справедливо зазначає Кіндрацька Г. І., макрооточення створює загальні умови діяльності підприємства, обмежуючи або розширюючи сфери його впливу. Підприємства ж, навіть великі, практично не мають зворотного впливу на макросередовище. Іншою складовою зовнішнього середовища є безпосереднє оточення, яке охоплює елементи, з якими підприємство безпосередньо взаємодіє. На чинники мезооточення підприємство може в якоюсь мірою впливати, але цей вплив обмежений, оскільки зовнішнє середовище досить динамічне і непередбачуване [40].

Танкалевська Н.С., характеризуючи вплив зовнішнього та внутрішнього середовища на фінансовий потенціал підприємства, наголошує, що формування фінансового потенціалу підприємства є складним динамічним процесом, орієнтованим на максимальну взаємодію із зовнішнім середовищем і забезпечення високої якості реалізації. Важливо визначити, які саме чинники обумовлюють розвиток його елементів і впливають на їх збалансованість. До зовнішніх чинників належать економічні, соціальні, політичні, юридичні умови, вплив яких визначається обмежувальними або стимулюючими заходами з боку різних державних органів, банків, інвестиційних компаній, суспільних груп, політичних сил. Такими заходами, як правило, є податкові, відсоткові ставки, законодавчі,

етичні, суспільні норми. До внутрішніх чинників належить насамперед стратегія підприємства, для реалізації якої формуються потенціал, досвід і навички управлінців, необхідні для реалізації окреслених планів, принципи організації та ведення господарської діяльності, якими послуговуються на підприємстві, моральні цінності та амбіції керівників, а також загальноприйняті в рамках підприємства цінності та культура [135, с.114].

Отже, потенціал підприємства – це багатогранне поняття, яке охоплює сукупність ресурсів, можливостей та компетенцій, що визначають здатність підприємства до ефективного функціонування та розвитку в динамічному бізнес-середовищі. Важливо наголосити, що структура потенціалу підприємства є не статичною, а динамічною, і постійно змінюється під впливом різних внутрішніх та зовнішніх чинників, як-от: технологічні інновації, зміни ринкових умов, конкуренція, глобалізація та трансформація бізнес-моделей. Внутрішні чинники охоплюють стратегію управління, культуру підприємства, рівень кваліфікації працівників та ефективність використання ресурсів, тоді як зовнішні – політико-економічне середовище, регуляторні норми та інноваційні тенденції в галузі.

Глибоке розуміння потенціалу підприємства дає змогу менеджменту підприємства не лише оцінювати його поточний стан, а й прогнозувати можливості розвитку та визначати сфери, що потребують покращання. Це основа для розробки та впровадження ефективних стратегій управління, які сприяють збільшенню продуктивності, інноваційної активності та стійкості підприємства. Здатність підприємства своєчасно адаптуватися й використовувати власний потенціал в умовах змінного середовища забезпечує йому конкурентну перевагу та підвищує шанси на досягнення довгострокових цілей розвитку.

1.2. Фінансовий потенціал сільськогосподарських підприємств та механізм його формування

Механізм (гр. «μηχανή» – «машина» або «пристрій») – термін, який часто вживають у повсякденному житті і він має давнє походження. Цей термін описував будь-який штучний пристрій, який використовували для виконання роботи або досягнення певної мети.

Сьогодні термін «механізм» має такі основні значення:

1. Пристрій для передачі й перетворення рухів, у якому рух одного або декількох елементів викликає певні рухи решти.
2. Внутрішній пристрій, внутрішня будова машини, устаткування.
3. Сукупність станів і процесів, із яких складається будь-яке фізичне, хімічне, фізіологічне, економічне, психологічне явище.
4. Система, пристрій, спосіб, що визначають порядок певного виду діяльності [19].

У технічних науках поняття «механізм» стосується фізичних об'єктів і систем, де основна увага зосереджена на матеріальних ресурсах, їхніх компонентах і взаємодії для досягнення функціональних цілей, тобто застосовується ресурсний підхід.

В економічній науці ставлення до поняття «механізм» має складніший характер і охоплює системний або процесний підхід. Тут «механізм» описує взаємозв'язок різних економічних елементів, таких як ресурси, інструменти управління, методи контролю та стратегічні рішення, що об'єднані для досягнення конкретних економічних цілей. Системний підхід передбачає розгляд економічного механізму як частини ширшої системи, яка має певну структуру та взаємозалежність компонентів, а процесний підхід зосереджується на динамічних процесах і послідовності дій, що забезпечують ефективність функціонування цієї системи.

Максименко І. О. та Бокій В. І. у рамках системного підходу трактують поняття «механізм» як «систему, яка визначає порядок певного виду діяльності

зі складною організованою системою, яка переробляє вхідні умови, що склалися у бажаний вихід – процеси» [81, с. 124].

Процесний підхід дозволяє розглядати механізм як «сукупність конкретних форм, методів, алгоритмів та інструментів усвідомленого вибору й впливу на економічні явища та процеси» [41, с. 111].

На нашу думку, механізм є складною організованою системою, суттєвою ознакою якої є постійна реалізація певного процесу, спрямованого на виконання певних функцій. Цей процес – невід’ємна частина механізму, оскільки саме він забезпечує його дієздатність та ефективність. Без відповідного процесу, який охоплює взаємодію всіх складових елементів системи, механізм втрачає свою функціональність і не може виконувати поставлені завдання.

Процес має бути забезпечений відповідними ресурсами для досягнення результату. Це можуть бути матеріальні, фінансові, людські або інформаційні ресурси, які забезпечують його стабільність і безперервність. Ресурси відіграють ключову роль у підтримці функціонування механізму, оскільки без них процес не зможе реалізовуватися належним чином, що, у свою чергу, призводить до зниження ефективності системи загалом.

Погоджуємось із думкою Хринюк О. С., Дергалюк М. О., які зазначають, що сьогодні в економічній науці широко використовуються похідні поняття терміна «механізм», «господарський механізм», «економічний механізм», «соціально-економічний механізм», «організаційно-економічний механізм», «фінансовий механізм», «ринковий механізм» тощо [151, с. 271].

Характеризуючи суть організаційного механізму, В. Габор вважає його «необхідною складовою господарського механізму, який становить систему взаємозв’язку і взаємодії форм та методів господарювання, за допомогою яких здійснюється організація та управління діяльністю підприємства та підвищується економічна ефективність його діяльності» [15, с. 102].

Науковець І. Грузнов розглядає організаційний механізм як складнішу систему, яка охоплює широкий спектр дій, зокрема регулювальні та правові елементи, і передбачає досягнення не лише економічних, а й соціальних та

екологічних результатів. Автор трактує формування організаційного механізму як систему організаційних, економічних, управлінських, регулюючих і правових дій, способів і процесів, які формують і впливають на порядок функціонування підприємств, що приведе до досягнення очікуваних економіко-соціальних, екологічних та інших результатів [23, с. 15].

У свою чергу Б.В. Поліщук під організаційним механізмом розуміє організаційні форми виробництва, праці та управління, такі як організаційні структури та функції управління, система нормування та планування, співвідношення централізації і децентралізації менеджменту тощо [106, с. 28].

Ми погоджуємось із думкою більшості науковців, які трактують економічний механізм як складову організаційного механізму. Г. Я. Ільницька зазначає, що економічний механізм – основна частина господарського механізму підприємства, що містить економічні методи, способи, форми та інструменти впливу на економічні відносини і процеси [36, с. 292].

Завадський Й. С. трактує економічний механізм як складовий елемент господарського механізму, що охоплює економічні стимули (державні економічні стимули виробництва й матеріальні стимули праці) та важелі (планування, госпрозрахунок, фінансування, умови реалізації продукції, виробничо-технічне обслуговування, умови господарювання, різні ліміти, собівартість продукції, рентабельність виробництва тощо [33, с.48].

Отже, економічний механізм ми розглядатимемо як комплексну систему економічних методів, спрямованих на забезпечення функціонування та підвищення ефективності виробничої системи підприємства.

Він складається із низки взаємопов'язаних і чітко впорядкованих заходів, які реалізуються за допомогою різних методів господарювання. Ці методи забезпечують раціональний перебіг економічних процесів, сприяючи досягненню стратегічних і тактичних цілей підприємства. Він охоплює інструменти, методи та підходи, спрямовані на управління фінансовими потоками, матеріальними та нематеріальними ресурсами, а також витратами з метою досягнення максимального рівня економічної ефективності.

Економічний механізм забезпечує створення умов для стабільного прибутку, фінансової стійкості та підвищення конкурентоспроможності підприємства.

В. Амбросов дотримується позиції, згідно з якою економічний механізм слід розглядати як цілісну систему методів, форм і інструментів впливу, спрямованих на забезпечення економічної та соціальної стабілізації сільського господарства й агропромислового комплексу загалом. Такий механізм реалізується через систему державної підтримки, що охоплює фінансово-бюджетні, кредитні, цінові, податкові, страхові, інвестиційні, інноваційні, інформаційні та кадрові важелі, і ґрунтується на відповідній інституційній базі. [1].

Водночас Куцик В. та Пущик В. зазначають, що під час розгляду економічного механізму дуже важливе дослідження проблем узгодженості державного регулювання і ринкових важелів саморегулювання підприємства. Насамперед доречно зауважити, що держава встановлює «правила гри» на ринку. Як показує практика багатьох країн та наш вітчизняний досвід, сучасне суспільство вимагає з'єднання ринкового саморегулювання з державним, адміністративним і законодавчим механізмом за допомогою передусім фінансово-економічних важелів. Якщо розглядати економіку України, то варто зазначити, що для неї характерне парадоксальне явище: з одного боку, є надмірний державний контроль над економічними процесами, а з іншого – недостатність ефективного державного управління господарським комплексом [69, с. 72].

В економічній думці для опису комплексної системи управління підприємством або галуззю, яка поєднує організаційні та економічні інструменти, використовують поняття «організаційно-економічний механізм». Це поняття ключове для розуміння того, як підприємство або організація функціонує, інтегруючи різні підходи та методи управління для досягнення своїх цілей.

Ми прихильники позиції тих науковців, які розглядають «організаційно-економічний механізм» як відповідну систему. В нашому розумінні, організаційно-економічний механізм формує інтегровану систему управління, яка сприяє підвищенню ефективності функціонування підприємства. Завдяки

цьому механізму підприємство здатне не лише підтримувати стабільну діяльність, а й адаптуватися до динамічних змін зовнішнього середовища, таких як економічні коливання, зміни в ринкових умовах, технологічні інновації та регуляторні вимоги.

Лисенко Ю. та Єгоров П. під організаційно-економічним механізмом розуміють «систему формування цілей і стимулів, яка дозволяє перетворити в процесі трудової діяльності рух матеріальних і духовних потреб членів суспільства в рух засобів виробництва та його кінцевих результатів, спрямованих на задоволення платоспроможного попиту споживачів» [76, с. 86].

Кушнірук В., Єрмаков О., Шебаніна О. розглядають організаційно-економічний механізм як «систему організаційних та економічних форм і методів ведення господарства, що спонукає до підвищення ефективності функціонування виробничих систем та спрямована на свідоме використання економічних законів і досягнення поставлених стратегічних цілей суб'єктами підприємницької діяльності» [71, с. 9].

Підсумовуючи погляди науковців щодо трактування організаційно-економічного механізму як системи, Хринюк О.С. та Дергалюк М.О. зазначають, що це:

- ✓ система, що визначає порядок конкретних дій;
- ✓ система управління;
- ✓ система економічних важелів;
- ✓ система методів, операцій, важелів, організаційних структур та їхніх взаємозв'язків;
- ✓ система елементів організаційного та економічного впливу на управлінський процес;
- ✓ система організаційних та економічних форм і методів ведення господарства [151, с. 271].

Організаційно-економічний механізм забезпечує інтеграцію організаційних і економічних інструментів для оптимізації процесів та підвищення ефективності діяльності. Однак цей підхід також набуває

особливого значення в контексті фінансового управління, зокрема у процесах формування, розвитку та реалізації фінансового потенціалу підприємства.

Фінансовий потенціал підприємства визначає здатність залучати, генерувати та ефективно використовувати фінансові ресурси для досягнення стратегічних і тактичних цілей. Саме організаційно-економічний механізм створює умови для належного управління фінансовими ресурсами поєднанням структурних підходів та фінансових інструментів.

Подальший аналіз дасть змогу дослідити, як саме інтеграція організаційних та економічних компонентів впливає на підвищення фінансової стійкості, мобілізацію ресурсів, ефективне планування і управління фінансовими потоками. Це допоможе глибше зрозуміти роль організаційно-економічного механізму у формуванні фінансового потенціалу підприємств та визначити ключові чинники, що сприяють його зростанню і розвитку.

Розглядаючи сільське господарство з позиції оцінки фінансового потенціалу, зауважимо його значущість для прогнозування та оцінки проведеної роботи. Уже понад десять років фінансові інституції розглядають сільське господарство як надійного позичальника та партнера, а не як галузь із проблемами та сезонним надходженням коштів, сукупність збиткових підприємств та низькоосвічених працівників, позичальника з відсутнім заставним майном та засобами виробництва. Тепер бачимо, що аграрні підприємства – технічно врівноважені та фінансово підкуті суб'єкти господарювання.

Сільськогосподарські підприємства сформували достатню кількість необоротних активів для залучення необхідної кількості фінансових ресурсів для ведення господарської діяльності на засадах розширеного відтворення та забезпечення власних потреб.

Сільськогосподарські підприємства, безсумнівно, є групою суб'єктів, для яких характерна сильна залежність від біологічних можливостей росту рослин і тварин. Значною мірою процес виробництва в сільськогосподарській галузі визначається природними особливостями живих організмів. Тому виникає

обґрунтований сумнів щодо того, чи слід розглядати цю групу підприємств стандартно і брати стандартні значення коефіцієнтів за орієнтир за оцінки фінансового потенціалу. Н. О. Козяр зазначає, що сезонність робіт у сільськогосподарському виробництві ставить високі вимоги до своєчасного забезпечення в необхідному обсязі фінансовими коштами [48, с.84]. Аграрна сфера характерна нерівномірністю надходження коштів та низькою ліквідністю наявних активів. Отож, сезонність негативно впливає на фінансовий потенціал та можливість підприємств показувати позитивну динаміку розвитку впродовж обраних періодів. Діяльність сільськогосподарських підприємств, як і інших підприємств, нерозривно пов'язана з функціонуванням ринку. Партнери на ринку зацікавлені в інформації щодо поточного стану окремих економічних одиниць та їхніх можливостей для подальшого розвитку. Тому в подальшому формується фінансово-господарський механізм забезпечення діяльності вибраних суб'єктів та основні показники, які його характеризують.

Однією з причин зростання заборгованості та відсутності фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств, як показує практика, є недосконалість або взагалі відсутність дієвих механізмів управління оборотними активами [56, с.169], що концентрує нашу увагу на необхідності управління фінансовим потенціалом у сільському господарстві для забезпечення ефективної діяльності підприємств. Ефективне управління фінансовим потенціалом сільськогосподарських підприємств здатне забезпечити не тільки просте, а й розширене відтворення [56, с.169].

Отже, фінансові ресурси відіграють ключову роль у діяльності підприємств, забезпечують здатність використовувати свій потенціал для ведення господарської діяльності та отримувати доходи.

Однією з проблем сільського господарства є обмежена здатність до застосування всіх важелів отримання повноцінних ресурсів через розширені торговельні мережі. Більшість підприємств залишається сировинним додатком переробних гігантів, і навіть продукти, які можна реалізовувати кінцевому споживачеві, здебільшого реалізуються посереднику без амбіцій отримати

торговельну вигоду. Складна ситуація тут щодо експортних операціях, де підприємства галузі обмежені, оскільки не мають та з певних причин не стараються отримати експортні дозволи, а торгують через трейдерів з обмеженим доходом.

Науковець С. Заболотний [171, с. 295], аналізуючи рентабельність продажів польських підприємств, зазначає, що менші підприємства досягли вищих показників рентабельності продажів унаслідок як вищої ефективності їхньої діяльності, так і зовнішніх чинників, як-от: отримання прямих субсидій та співфінансування в рамках інвестиційних проєктів. Отже, зі збільшенням розміру діяльності рентабельність діяльності не покращилась, що нівелювало тезу про виникнення на великих підприємствах зростання ефекту масштабу. На нашу думку, це може залежати від більшої наближеності малих підприємств до кінцевого споживача та роздрібних ринків, де продукція дорожча.

Малі підприємства, отримуючи вищу рентабельність продажів, неспроможні конкурувати з великими підприємствами щодо можливостей забезпечення безперебійної діяльності, можливості покрити потреби за рахунок власних джерел та використання сучаснішої техніки. Великі підприємства дієспроможніші в наявних умовах господарювання в Україні через кон'юнктуру ринкових відносин та воєнний стан. В умовах воєнного стану підприємства шукають можливості управляти фінансовим забезпеченням та потенціалом, яке враховує окреслені негативні чинники.

Підприємства застосовують низку заходів і стратегій для управління фінансовим потенціалом у наявних нестабільних умовах, які допомагають забезпечити ефективне використання ресурсів та фінансових можливостей для забезпечення зростання і стабільного розвитку суб'єктів сільськогосподарського виробництва. До основних аспектів управління фінансовим потенціалом у галузі належать планування бюджету та контроль за його виконанням, управління обіговими коштами, залучення додаткових джерел фінансування, аналіз та контроль за доходами. У цьому аспекті сільськогосподарські підприємства повинні розробляти бюджет на плановий період, враховуючи

доходи та витрати. Крім того, необхідно постійно контролювати виконання бюджету й аналізувати витрати з метою виявлення можливих резервів зменшення витрат, управляти обіговими коштами, зокрема забезпечуючи своєчасну оплату постачальникам, та здійснювати ефективний контроль за запасами й забезпечувати їхнє раціональне використання; залучати додаткові джерела фінансування, а саме кредити банків, програми державної підтримки тощо.

Ми вважаємо, що управління фінансовим потенціалом – це набір методів і чинників, які скеровують підприємство через визначення основних показників, їхнього аналізу та вчасне реагування на зміни навколишнього бізнес-середовища. Таке твердження випливає з дослідження Г. О. Партин, Р. І. Задерецької та О. В. Граціян, які стверджують, що «Фінансовий потенціал є критерієм, який визначає здатність підприємства до пристосування при змінах економічної кон'юнктури, адже саме він відіграє вагомий роль у спроможності підприємства генерувати необхідний обсяг позитивних грошових потоків, бути інвестиційно привабливою, ліквідною та фінансово надійною» [102].

Управління фінансовим потенціалом – це механізм ухвалення раціональних господарських рішень, упровадження яких приведе до оптимізації грошових потоків, забезпечить оптимальне співвідношення витрат, збільшення обсягів виробництва, мінімізації ризиків, забезпечення рентабельності діяльності, фінансової рівноваги, ліквідності та фінансової стійкості підприємства [104, с.804].

Виокремлюють такі основні аспекти ефективного управління фінансовим потенціалом:

- оптимальність розподілу фінансових ресурсів, а також дієздатність фінансової системи підприємства;
- досягнення компромісу між вимогами прибутковості, надійності та ліквідності капіталу;
- конкуренцію, оскільки через неї підприємства йдуть на ризик нововведень для утвердження своєї позиції на ринку;

- фінансову стійкість – найважливіший компонент загального сталого розвитку підприємства [64, с. 128-129].

На нашу думку, з огляду на сучасні події, до основних аспектів ефективного управління фінансовим потенціалом необхідно додати ще антикризове управління. Це дає змогу адекватно реагувати на зміни фінансових показників за зміни зовнішнього середовища.

Виходячи із необхідності визначати та управляти фінансовим потенціалом сільськогосподарських підприємств для забезпечення основного програмного результату діяльності підприємства, а саме отримання прибутку, перейдемо до визначення сутності фінансового потенціалу в народному та сільському господарстві.

Дослідник Кунцевич В.О. [67, с. 123-124] зазначає, що фінансовий потенціал – це здатність до оптимізації фінансової системи із залучення та використання фінансових ресурсів. Фінансовий потенціал розвитку підприємства – сукупність наявних фінансових ресурсів, можливостей системи щодо їхнього залучення та ефективного управління для досягнення тактичних цілей і стратегічної мети підприємства максимізації вартості підприємства в довгостроковому періоді. На нашу думку, у визначенні фінансового потенціалу недоцільно акцентувати увагу на ефективності управління, оскільки його сутність не зазнає змін залежно від результативності використання ресурсів. Незалежно від того, чи забезпечило застосування фінансових ресурсів отримання прибутку, чи призвело до збитків, підприємство все одно реалізує свій фінансовий потенціал як сукупність наявних можливостей і ресурсів для здійснення господарської діяльності.

Науковець Стецюк П. А. стверджує, що фінансовий потенціал за своєю сутністю ширший, ніж фінансові ресурси, і охоплює останні [131, с. 130]. Найліквіднішими фінансовими ресурсами є грошові кошти на рахунках у банку та готівкові кошти. Їх можна миттєво обміняти на будь-які блага та ресурси. Підприємства можуть мати у своєму розпорядженні різні типи ресурсів та

постійно зберігати можливість до їхньої конвертації з менш до більш ліквідних у найкоротші терміни.

На думку О. Федоніна, «фінансовий потенціал – це обсяг власних, позичених та залучених фінансових ресурсів підприємства, що ними воно може розпоряджатися для здійснення поточних і перспективних витрат» [145, с. 105]. Онишко С. додає до власних, позичених та залучених ресурсів наявні резерви, які можуть бути використані в подальшій діяльності [99, с. 68] хоча, на нашу думку, резерви належать до одного з перелічених видів ресурсів.

Саух І. визначає концептуальні основи дослідження фінансового потенціалу підприємства як об'єкта стратегічного аналізу на підставі поєднання ресурсної концепції, кібернетичного й системного підходів, теорій розвитку, самоорганізації та концепції динамічних здібностей, що дало змогу поглибити розуміння його сутності (як сукупності фінансових можливостей розвитку підприємства, зумовлених наявністю достатнього обсягу фінансових ресурсів, кадрового й інформаційного забезпечення та ефективної системи управління фінансами, що спрямовані на досягнення стратегічної фінансової позиції підприємства в зовнішньому середовищі) [120, с.137].

Науковець Ляхович Л.А. виокремлює три варіанти трактування сутності фінансового потенціалу підприємства [80, с.93]: фінансовий потенціал як можливість (здатність) підприємства, фінансовий потенціал як сукупність наявних і потенційних фінансових ресурсів підприємства та можливостей з їхнього ефективного управління, та фінансовий потенціал як результат відносин, що виникають на підприємстві, щодо досягнення максимально можливого позитивного фінансового результату за наявних необхідних умов.

Фінансовий потенціал – це взаємозв'язки, які виникають на підприємстві щодо досягнення максимально позитивного економічного результату за умов:

- наявності власного капіталу, який є достатнім для вирішення питання ліквідності та фінансової стійкості;
- можливості нарощування капіталу, який необхідний для реалізації інвестиційних проєктів;

- рентабельності власного капіталу;
- наявності ефективної системи управління фінансами, що забезпечує прозорість поточного і майбутнього фінансового стану [19, с.179]. Це не зовсім вірне тлумачення, адже поставлено занадто багато умов, і фінансовий потенціал більше ототожнюють із фінансовим результатом і рентабельністю. На нашу думку, якщо фінансовий потенціал трактувати з боку відносин, то необхідно трактувати їх як систему, яка формується внутрішніми та зовнішніми чинниками щодо забезпечення потреб підприємства щодо забезпечення поточних потреб і потреб розвитку (рис. 1.2).

Механізм формування або реалізації фінансового потенціалу – процес, який враховує зовнішні та внутрішні чинники впливу, реагує на ринкову ситуацію та згідно із законодавством створює специфічні фонди, які використовують у діяльності підприємства, спрямованій на отримання максимальної вигоди.

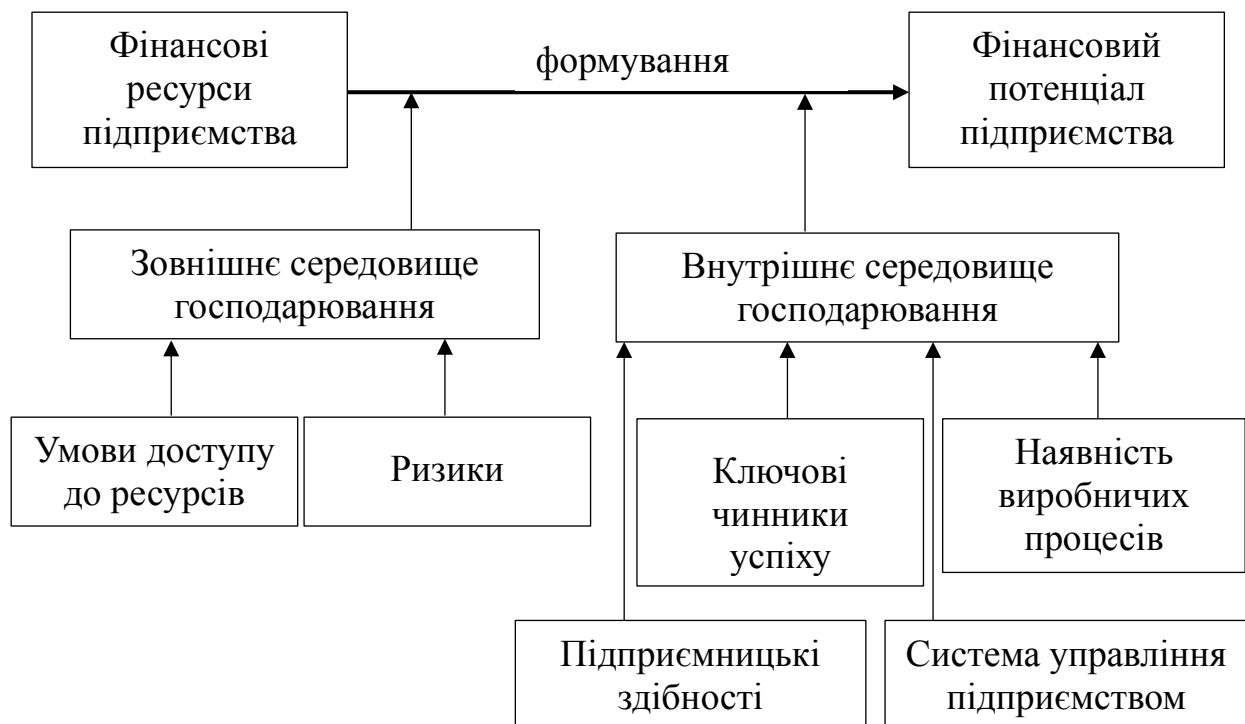

Рис. 1.2. Формування фінансового потенціалу підприємства [5, с. 270]

На думку О.В. Белінської, фінансовий потенціал відіграє важливу роль в ефективному функціонуванні підприємства в умовах перехідного періоду, а фінансовий потенціал не можна ототожнювати з фінансовими ресурсами

підприємства, оскільки фінансовий потенціал – значно ширше поняття, на нього впливають різні чинники як зовнішнього, так і внутрішнього середовища господарювання підприємства. При цьому важливу роль відіграють умови доступу до ресурсів як чинник зовнішнього середовища [5, с.270]. Погодимось із таким твердженням та зауважимо, що доступ до ресурсів істотно впливає на функціонування механізму формування фінансового потенціалу. Так, зростання облікової ставки НБУ негативно позначається на фінансовому потенціалі підприємства, оскільки обмежує його доступ до дешевих ресурсів. І навіть наявність державних програм кредитування під низький відсоток обмежує вибір підприємства і ставить його в залежність від зовнішніх чинників.

Це доводить Кунцевич В.О., стверджуючи, що фінансовий потенціал – це здатність до оптимізації фінансової системи із залучення та використання фінансових ресурсів. Фінансовий потенціал розвитку підприємства – сукупність наявних фінансових ресурсів, можливостей системи щодо їхнього залучення та ефективного управління для досягнення тактичних цілей і стратегічної мети підприємства – максимізації вартості підприємства в довгостроковому періоді [67, с. 123-124]. Таке твердження відображає значення фінансового потенціалу для капіталізації підприємства і значення самої капіталізації у формуванні потенціалу.

Це підтверджує у своєму дослідженні й Онишко С.В., стверджуючи, що фінансовий потенціал відображає не лише наявні фінансові ресурси, а й їхні резерви, котрі можна використати за певних умов [99, с. 67-68]. Капіталізація підприємства, інші специфічні фонди та матеріальні запаси відіграють важливу й позитивну роль у механізмі реалізації фінансового потенціалу підприємства.

Враховуючи специфіку фінансового потенціалу підприємства, Левченко Н.М. зауважує, що під фінансовим потенціалом підприємства варто розуміти сукупність можливостей підприємства, які визначаються наявністю й організацією використання фінансових ресурсів та організаційних механізмів, спрямованих на забезпечення економічного розвитку підприємства на перспективу [74, с.116].

Кучер Г.В. переконана, що фінансовий потенціал взаємопов'язаний з іншими фінансовими категоріями. Зокрема дослідниця зазначає, що «фінансовий потенціал як економічна категорія входить до системи фінансових категорій та тісно взаємопов'язана з нею. Зокрема, існує тісний зв'язок категорії “фінансовий потенціал” із такими категоріями як доходи, витрати, бюджет, податки, цільові фонди грошових коштів, прибуток, дивіденди, заробітна плата, виручка, амортизація, відрахування, виплати, процент, кредит тощо. Тому вважаємо, що функціонування та розвиток фінансових відносин внаслідок розвитку держави, товарно-грошових відносин забезпечили виникнення нової фінансової категорії – “фінансовий потенціал”» [70].

До механізму формування ресурсного та фінансового потенціалу підводить Свірський В. І., характеризуючи його як сукупність наявних та потенційних фінансових ресурсів, що можуть бути мобілізовані та реалізовані фінансовою системою за певних умов для забезпечення сталих темпів економічного зростання у визначений період часу [121, с. 50]. Відповідно до цього твердження, фінансовий потенціал охоплює не лише засоби підприємства, а й зовнішні чинники, які відіграють важливу і в багатьох випадках визначальну (кризи, економічні спади, несприятлива кон'юнктура ринку тощо) роль.

Це фактично доводить Назаренко Л.С., зауважуючи, що це фінансові можливості підприємства, які формуються за наявності різних ресурсів під впливом оточення та внутрішньої структури підприємства та можуть бути реалізовані за допомогою діяльності персоналу й системи управління з метою досягнення максимально бажаного фінансового результату [95, с. 28].

Основою формування фінансового потенціалу підприємства, як уже зазначали, є фінансові ресурси, які з'являються на етапі створення підприємства. Водночас фінансові ресурси не слід ототожнювати із грошовими коштами, адже вони є безпосередньо джерелами формування інших активів підприємства [7]. Залежно від цього фінансові ресурси відіграють визначальну роль у формуванні фінансового потенціалу, тож у його визначенні повинні

відігравати також належну роль. Вважається, що підприємство сильніше, якщо користується переважно власними ресурсами, але, на нашу думку, все залежить від фінансових результатів діяльності.

Белінська О.В. вважає, що категорію «фінансовий потенціал» необхідно розглядати також із кута зору управління ним, оскільки сам по собі фінансовий потенціал без впливу на нього та певних дій щодо його використання користі не принесе. Отже, на думку дослідниці, фінансовий потенціал – це обсяг наявних фінансових ресурсів підприємства та прихованих його можливостей, за рахунок яких є потенційна змога збереження стійкості підприємства, підвищення його конкурентоспроможності, отримання заздалегідь визначеного позитивного фінансового результату, що можна реалізувати управлінським впливом з метою досягнення наперед визначеного рівня розвитку підприємства як на певний момент часу, так і на перспективу [5, с. 268].

Дослідники І. П. Мойсеєнко, Л. А. Мачкур трактують фінансовий потенціал як такий, що визначає конкурентоспроможність підприємства, можливості ділового співробітництва, оцінює, наскільки гарантовані економічні інтереси самого підприємства та його партнерів у фінансовому й виробничому аспектах [90]. На нашу думку, отождолення з конкурентоспроможністю ширше тлумачить фінансовий потенціал, позаяк вносить у його визначення елементи конкуренції, що не завжди справедливо. Хоча, якщо ввести до показника фінансового потенціалу бенчмаркінг як елемент управлінської діяльності, то варто розглядати потенціал певних галузей або підприємств одних галузей із підприємствами інших галузей. Це дасть змогу застосовувати передові практики для визначення та вдосконалення потенціалу в перспективі.

Дослідники В. В. Нонік та А. Ю. Полчанов під фінансовим потенціалом розуміють фінансові ресурси держави, підприємства або іншого суб'єкта та можливості для їхніх ефективних формування, розподілу та використання з певною метою [97, с.7]. Тобто автори розширюють поняття потенціалу до ресурсів держави, хоча, на нашу думку, не всі ресурси держави можна розглядати як джерело потенціалу, адже їх використовують не завжди для

забезпечення ефективності, а переважно для підтримки життєдіяльності. Погодимося, що їх застосовують із певною метою, оскільки цільового забезпечення дотримуються в усіх ресурсах, спрямованих на забезпечення ресурсного підходу (рис. 1.3).

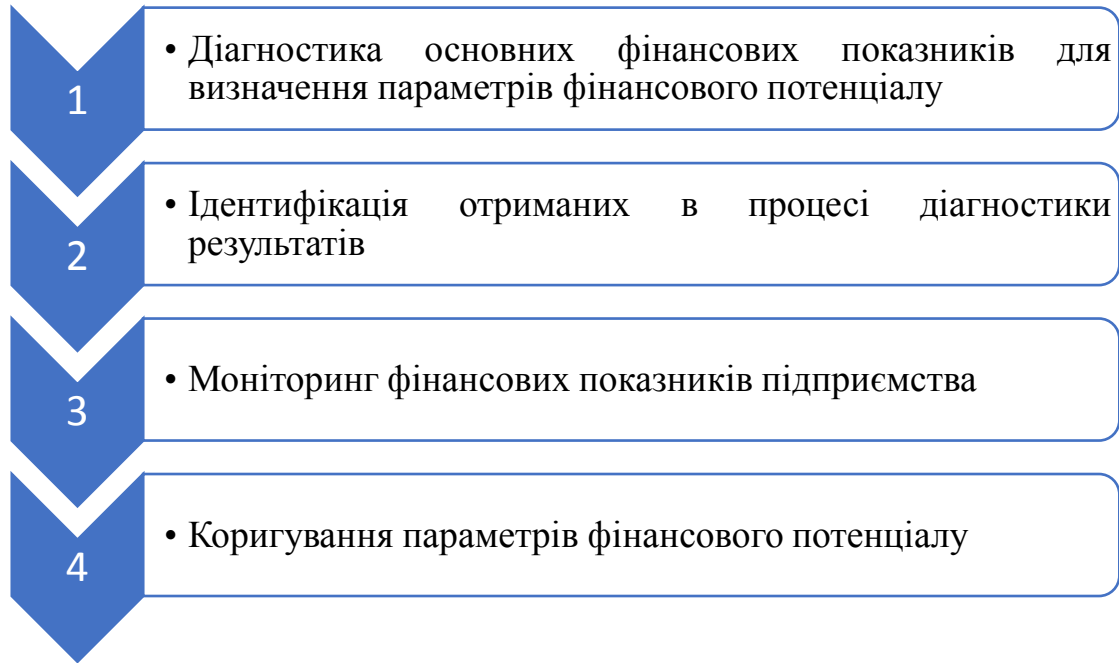

Рис. 1.3. Етапи механізму управління фінансовим потенціалом [60]

За вдалого застосування всіх важелів механізму формування фінансового потенціалу підприємств можна досягти значного прогресу в господарській діяльності. Так, учені Хренюк О. та Бова В. стверджують, що за ефективного та раціонального фінансового механізму підприємство спроможне отримати максимально можливий фінансовий результат: високі показники ліквідності, прибутковості, платоспроможності, фінансової стійкості тощо [150]. Тому така сукупність фінансових показників безпосередньо впливає на сутність фінансового потенціалу та його склад. Щоб визначити спроможність підприємств, необхідно визначити відповідний інструментарій для формування системи показників фінансового потенціалу досліджуваного об'єкта (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Функції фінансового потенціалу

* власна розробка авторів

Визначення та оцінка фінансового потенціалу підприємств передбачають усебічне вивчення ключових показників фінансового стану, які відображають концептуальний підхід до управління фінансовими ресурсами. Як відомо з наукової літератури, фінансовий аналіз здійснюється на основі комплексу показників, які охоплюють ліквідність, платоспроможність, фінансову стійкість та ділову активність. Усі ці елементи безпосередньо впливають на фінансовий потенціал підприємства. Однак особливу увагу слід приділяти саме тим показникам, які характеризують ефективність використання фінансових ресурсів, оскільки вони є ключовими для визначення фінансової стійкості та стабільності підприємства в довгостроковій перспективі.

Визначаючи кожен із показників фінансового стану, отримуємо результат, який характеризує певний вплив на фінансовий потенціал підприємства, відображаючи його здатність ефективно використовувати ресурси, залучати інвестиції та підтримувати стійкість.

Визначаючи показники поточної та швидкої ліквідності, отримуємо здатність підприємства своєчасно виконувати короткострокові зобов'язання за рахунок своїх активів. Високий рівень ліквідності забезпечує фінансову стабільність і знижує ризик неможливості виконання своїх зобов'язань. Це підвищує довіру інвесторів і кредиторів, що збільшує можливості підприємства для залучення додаткових фінансових ресурсів.

Коефіцієнти платоспроможності та покриття боргу відображають здатність підприємства своєчасно погашати свої довгострокові зобов'язання.

Висока платоспроможність свідчить про фінансову надійність і здатність виконувати боргові зобов'язання, що зміцнює фінансовий потенціал і знижує ризики для інвесторів та партнерів.

Фінансова стійкість на основі визначення коефіцієнтів автономії та фінансової залежності характеризує здатність підприємства підтримувати стабільний фінансовий стан у довгостроковій перспективі, навіть у несприятливих умовах ринку. Високий рівень стійкості означає, що підприємство може ефективно балансувати між власним і позиковим капіталом, що дозволяє ефективно використовувати ресурси для подальшого розвитку.

Визначення оборотності активів, запасів та дебіторської заборгованості характеризують ефективність управління ресурсами підприємства та його спроможність генерувати доходи. Що вища активність, то краще підприємство використовує свої активи, збільшуючи прибутковість і тим самим збільшуючи фінансовий потенціал за рахунок зростання доходів та рентабельності.

Рентабельність активів і власного капіталу показує, наскільки ефективно підприємство використовує свої ресурси для отримання прибутку. Висока рентабельність – показник стабільного фінансового потенціалу та можливостей для подальшого розвитку. Що більше прибутку генерується з кожної одиниці ресурсу, то більше ресурсів доступно для інвестицій і росту.

Коефіцієнти загальної заборгованості та забезпечення зобов'язань власним капіталом відображають частку позикового капіталу у фінансуванні підприємства. Надмірний рівень заборгованості може послабити фінансовий потенціал через збільшення фінансових ризиків і витрат на обслуговування боргу. Однак контрольоване залучення позикового капіталу може сприяти розширенню бізнесу.

Кожен із цих показників, залежно від його результатів, відіграє важливу роль у формуванні фінансового потенціалу підприємства. Висока ліквідність та платоспроможність забезпечують стабільність у короткостроковій перспективі, тоді як фінансова стійкість та рентабельність визначають здатність підприємства до довгострокового розвитку. Ділова активність свідчить про

ефективне використання ресурсів, а контроль за заборгованістю знижує фінансові ризики, зміцнюючи фінансову позицію підприємства. Інноваційна діяльність може не передбачати негайного отримання прибутку, а отже, вкладання коштів у розширене відтворення не завжди можна класифікувати як фінансовий потенціал.

Закордонні автори у своїх публікаціях практично не акцентують на фінансовому потенціалі, а більшу увагу приділяють інноваційному потенціалу підприємства та фінансовому потенціалу як його складової. Фінансовий потенціал – частина інноваційного потенціалу, який є доволі ширшим поняттям, оскільки передбачає чотири ключові елементи:

- фінансовий потенціал,
- людський потенціал,
- матеріальний потенціал,
- знання.

Людський потенціал – це кількість працівників, їхня структура, а також кваліфікація та навички. Людина є основою інноваційного розвитку та від її вмінь і здібностей залежить основна частина фінансової та інноваційної складової. З іншого боку, матеріальний потенціал повинен містити передусім структуру виробничого апарату разом із його гнучкістю, тобто здатністю швидко пристосовувати виробництво до мінливих потреб ринку. Тут також слід враховувати вік і рівень механізації та автоматизації. Останнім елементом інноваційного потенціалу є знання, де особливу увагу слід приділяти технічним знанням та інформації, що надходить із ринку. Перший зазначений елемент – фінансовий потенціал – це насамперед власні фінансові ресурси та кошти, які пропонують різні види фінансових і нефінансових установ. Тобто це сукупність власних, позичених та залучених коштів, які призначені на розширене відтворення та впровадження новацій у будь-який вид діяльності.

Для характеристики сільськогосподарських підприємств у сфері визначення показників фінансового потенціалу необхідно визначити перелік показників та їхнє значення. В.І. Мунтіян критеріями фінансового потенціалу

вважає систему показників (індикаторів), використовуваних для оцінки об'єкта дослідження, які його характеризують [91, с. 37]. Сукупність складових фінансового потенціалу сільського господарства відображена в системі показників фінансового аналізу, які доцільно розглядати у розрізі абсолютних та відносних. Проте для фінансової діяльності підприємств сільського господарства значення мають не самі показники, а їхні порогові значення – граничні величини (індикатори), недотримання яких призводить до порушення фінансової стійкості, перешкоджає нормальному розвитку різноманітних елементів відтворення, спричиняє й формує негативні, нищівні тенденції в сільському господарстві [141, с.196].

Сільськогосподарське виробництво має свої особливості, як і тлумачення фінансового потенціалу. Сільськогосподарські підприємства – це суб'єкти специфічних відносин щодо формування та використання ресурсів для проведення власної діяльності та забезпечення власних коротко- й довгострокових зобов'язань. У сільському господарстві фінансовий потенціал також визначається сукупністю ресурсів та специфічних вигод, які ці підприємства можуть використовувати для досягнення своїх економічних цілей. Щодо вигод, зазначимо підтримку держави, пільги при формуванні внутрішньої та зовнішньої політики та специфічні умови фінансової системи щодо забезпечення діяльності агропідприємств (рис. 1.5).

На нашу думку, фінансовий потенціал – це можливість акумулювання певних ресурсів підприємством за рахунок доступних джерел.

Сільськогосподарські підприємства значною мірою залежать від кліматичних умов, які можуть істотно впливати на врожайність та, відповідно, на фінансові результати. Непередбачувані погодні умови можуть спричинити втрати, що знижує стабільність фінансового потенціалу. В аграрному секторі виробничі цикли прив'язані до сезонних чинників, а отже, доходи сільськогосподарських підприємств також мають сезонний характер. Така ситуація впливає на їхні фінансову ліквідність і потребу в короткостроковому фінансуванні.

Рис. 1.5. Основні особливості фінансового потенціалу
сільськогосподарських підприємств

* власна розробка авторів

Більшість активів сільськогосподарських підприємств, як-от земля, будівлі та техніка, мають низьку ліквідність. Це ускладнює швидку мобілізацію фінансових ресурсів у разі потреби.

У сільському господарстві склалася практика, коли сільськогосподарські підприємства часто потребують державної підтримки у вигляді субсидій, пільгових кредитів та інших форм допомоги. Це міжнародна практика, яку часто застосовують незалежно від потреб підприємств і яка пов'язана з необхідністю підтримання рентабельності та конкурентоспроможності на ринку.

Для підвищення ефективності виробництва сільськогосподарські підприємства потребують значних капіталовкладень у сучасну техніку, технології, насіння, добрива, що підвищує вимоги до фінансового потенціалу підприємства та його здатності залучати інвестиції.

Ціни на сільськогосподарську продукцію можуть сильно коливатися під впливом ринкових чинників, таких як зміни попиту та пропозиції, глобальні

економічні тенденції та політичні рішення. Це впливає на прогнозованість доходів і фінансову стабільність підприємств. Через високий рівень ризиків, пов'язаних із виробничою діяльністю, сільськогосподарські підприємства повинні активно управляти ризиками, зокрема використовуючи страхові продукти, хеджування та диверсифікацію діяльності.

Такі особливості сільського господарства визначають специфіку управління фінансовим потенціалом сільськогосподарських підприємств та підходи до фінансового планування, спрямовані на забезпечення їхніх стабільності та розвитку.

Методика дослідження фінансового потенціалу в сільському господарстві передбачає комплексний аналіз фінансових ресурсів, можливостей підприємства та його спроможності генерувати прибуток і забезпечувати стійкий розвиток. Оцінка фінансового потенціалу дає змогу визначити сильні та слабкі сторони підприємства, а також виявити резерви для його подальшого зростання.

1.3. Методика дослідження

Кожне наукове дослідження визначається метою. Мета науки – накопичувати знання, щоб зрозуміти світ. Із роками стандарти для практичної науки були розроблені у формі конкретних процедур і правил, спрямованих на об'єктивізацію способу створення теорій. Ці стандарти, визначаючи характеристики наукових теорій, дозволяють відрізнити їх від інших способів пояснення світу. Основними ознаками наукових теорій вважаються загальність і перевіреність. Ці вимоги незамінні, коли дослідження, яке є основою для оцінки знань, належить до наукових теорій. У цьому контексті основа для навчання – науковий метод, тобто прямий процес створення та перевірки теорій про те, як влаштований світ. Методологія науки вивчає розробку наукового методу.

Метод економічного дослідження – це сукупність принципів і правил, які використовуються у процесі виявлення і формулювання законів економіки.

Метод економічних наук залишається, з одного боку, частиною економічних наук, а з іншого – частиною загальної методології науки. Отже, кожен метод дослідження також є метанаукою, тобто, з об'єктивного кута зору, це наука про науку. Проте з позиції природи предмета, що вивчається, це абстрактна наука.

Метод – це спосіб дослідження явищ, який визначає планомірний підхід до вивчення їх наукового пізнання та встановлення істини. Це інструмент, спосіб пізнання, який сам, у свою чергу, є результатом пізнання, нагромадження набутого досвіду та інформації. Під методом пізнання зазвичай розуміють спосіб досягнення певної мети [142, с.22].

Методологія – «теоретична» наука в позитивному розумінні, тобто її предметом є зв'язок між конкретними об'єктами, з яких складається економіка як наука, і закономірностями вивчення економіки, а не безпосередньою інформацією про економіку. Предметом методології економічних процесів є економічна теорія, а не сама економіка. Тому цей об'єкт цілком конкретний, хоча й нематеріальний. Проте предметом дослідження економічних процесів є певна форма суспільної діяльності, яку прийнято називати економікою.

Методологія певної науки – це сукупність специфічних методів, принципів і прийомів дослідження, що становлять важливу сутнісну змістову основу заданої науки й використовуються в процесі подальшого пізнання того сегмента об'єктивної реальності, який є предметом її дослідження. Методологія наукового дослідження – це сукупність методів, принципів та прийомів, які використовує дослідник для пізнання предмета дослідження за їх певного співвідношення і субординації. Причому методологію наукового дослідження можуть репрезентувати ті методи, принципи та прийоми пізнання, які вже створені наукою й набули практичного використання в пізнавальній діяльності різних сфер об'єктивної реальності [3, с.88].

Методики – це конкретні, нематеріальні знання та інструменти, що сприяють отриманню нових відомостей для вирішення певної проблеми. Вони є практичною реалізацією методів, які базуються на аналізі та синтезі. Методика полягає у застосуванні аналізу й синтезу в конкретній сфері. Прикладами

найпоширеніших методик є: економічний аналіз і синтез, математичний аналіз і синтез, хімічний аналіз і синтез тощо.

Усупереч звичному вигляду, точно визначити обсяг терміна «економіка» нелегко. Більше того, напевно, це неможливо і навіть не потрібно. Однак точне визначення цього обсягу не має практичного значення, проте він важливий як предмет пізнавального відображення. У будь-якому разі діяльність людей різна як за змістом, так і за методами. Однак важливо нагадати, що однією з основних галузей, у яких проводяться дослідження різних аспектів економічного життя, є економічні науки.

Мета наукової діяльності – формулювання законів і теорій, що керують досліджуваним об'єктом. У лінгвістичному аспекті закон є загальним або презумптивним умовним твердженням і стосується спостережуваних об'єктів дослідження.

З іншого боку, теорія – це набір законів щодо досліджуваних величин, тож характерна відносно високим ступенем загальності. Отож, теорія – набагато ширше поняття, ніж опис реальності, навіть якщо це опис, зроблений із використанням офіційно прийнятої наукової термінології. Тому, з кута зору дослідницьких потреб економіки, такі методи, як індукція, дедукція або статистичні методи, типові для емпіричних досліджень, недостатні. Це пов'язано з характером предмета дослідження.

Вибір методу означає передусім необхідність точного визначення предмета дослідження. Метою економічної діяльності є створення і, ймовірно, примноження багатства (матеріальних і нематеріальних цінностей, необхідних суспільству). «Створення» і «примноження», а не лише «багатство». А в макромасштабі цей процес – сукупність соціальних взаємозалежностей, тобто відносин між економічними суб'єктами. У мікромасштабі ці «природні» відносини доповнюються набором методів впливу людей один на одного. Обидва типи діяльності або процесів зазвичай вимагають посередництва речей. Проте не ці проміжні об'єкти (люди та речі), а відносини між ними є предметом дослідження економічних наук.

Предмет нашого дослідження має переважно абстрактний, нематеріальний характер. Водночас тісний зв'язок із матеріальними об'єктами — людьми, засобами праці, інфраструктурними елементами — та їхня безпосередня участь в економічних процесах, а також відносна спостережуваність цих об'єктів зумовлюють труднощі у визначенні чітких меж дослідження. У багатьох випадках воно охоплює кілька суміжних сфер, як-от економіку та фінанси. У нашому випадку дослідження також охоплює проблематику фінансової діяльності в сільському господарстві. Отже, його зміст має міждисциплінарний і міжгалузевий характер, що, з одного боку, ускладнює науковий аналіз, а з іншого — поглиблює його змістовність і практичну значущість. Економіка, як і інші суспільні науки, вивчає не людей і матеріальні об'єкти, що використовуються чи створюються під час господарської діяльності, а взаємовідносини між суб'єктами економічного процесу.

Відносини, з яких складається економічний процес, абстрактні за своєю природою. Не тільки «продуктивність», «ефективність», «господарська структура», «організація виробничого процесу» чи, наприклад, «розрахунок», є абстрактними категоріями. Також «вартість», «гроші», «продукт», «дохід», «прибуток» — абстракції, хоча «вартість» і «гроші» функціонують як економічні інструменти. Отже, реальність містить і нематеріальні об'єкти, а в соціальних науках навіть «інструменти», якими користуються люди, не мають значення.

По-друге, економіка, незалежно від її розміру та рівня діяльності, — багатопотокове і багатогранне утворення, тому й складне. Позаяк це об'єкт, який важко дослідити. Усі елементи та сторони економічного процесу важливі, оскільки їхні роль і функції змінюються залежно від ситуації (у часі та просторі). Те, що було менш важливим «до», стає важливішим «після». Події та відносини, які відіграють важливу роль в одній точці простору, можуть бути другорядними в іншій. Тому універсальних економічних моделей не існує. Кожен «об'єкт» вимагає окремої «теорії», окремої моделі.

Цілісний і комплексний характер економічного процесу означає, що він не зводиться до простих двовимірних функцій. Отож, на окремі події впливає величезна кількість різних чинників. Кожна функція є функцією багатьох змінних, і спроби конкретизувати її, тобто точніше визначити основні чинники і постійні параметри, означають втрату її адекватності щодо досліджуваного об'єкта. Інакше кажучи, дослідження економічного процесу, точніше дослідження його елементів, як правило, вимагає цілісного підходу. Всебічність і незведення до простих речей, а також велике значення мотиваційної системи та свідомості як чинників, специфічних для соціальних процесів, також означають, що в економічних дослідженнях важко використовувати експеримент як інструмент для аналізу та перевірки економічних теорій.

По-третє, управління – це процес, розтягнутий у часі. Звісно, справа не в тому, що економіка має часовий параметр (виникають, розвиваються і зникають певні явища та закономірності), тому що це стосується і природи, а в тому, що час має історичний вимір щодо економіки. Тому управління пов'язане з усвідомленням, знанням минулих фактів, спостереженням і аналізом сьогодення, прогнозуванням і передбаченням майбутнього. Отож, «соціальний» час не є абсолютно об'єктивним фактором – навпаки, він – елемент суспільного процесу, діяльності людей.

По-четверте, межі економічної діяльності стираються. Ймовірно, це передусім методологічне питання (критерії та способи класифікації наук), але не тільки. Справа в тому, що на практиці окремі види соціальної діяльності взаємопроникають, створюючи об'єкт, який називається «суспільство». У функціональному відношенні цей об'єкт неподільний, тобто окремі сфери діяльності зумовлюють і взаємопроникають одна в одну, а всі класифікації залишаються лише проєкцією наших уявлень про «економіку» й наші організаційні процедури. Інакше кажучи, види та сфери економічної діяльності є не її «частинами», а радше «аспектами».

По-п'яте, багато економічних явищ і залежностей за своєю природою – невимірні. Удосконалення кількісних методів дає змогу дедалі ширше й точніше

вимірювати економічну реальність, але лише ті її аспекти, які мають кількісний вимір. Тут діють правила математики та формальної логіки. Однак у багатьох випадках усе інакше. Конфлікт, зіткнення інтересів, функціонування, організація, ідея, мораль, естетика – це об'єкти або аспекти економічної діяльності, які важко виміряти, вони мають переважно індивідуальний вимір і поведуться нерегулярно в соціальному масштабі. Тому одним із важливих питань сучасної методології економічних наук залишається питання про можливість і масштаби використання кількісних методів. Його основним проявом є протиріччя між загальною тенденцією до все більшого використання кількісних методів у наукових дослідженнях і специфічними методологічними потребами соціальних наук. Проте джерелом цього протиріччя, очевидно, є недооцінка специфіки предмета дослідження, тобто економіки.

Складність соціальних явищ, а також більш ніж логічний і нелінійний перебіг економічних процесів, означають, що кількісні методи можна використовувати в цій галузі дослідження лише в допоміжному вимірі. Тобто у соціальних процесах домінують якісні, а не кількісні аспекти змін. Проте йдеться не лише про первинні якості, такі як протяжність, маса чи рух, а насамперед про вторинні (суб'єктивні) якості, пов'язані зі сприйняттям світу людиною та формуванням її потреб.

Ці процеси спонтанні, природні, а не контрольовані. Окрім природновимірних зв'язків, таких як відмінність і подібність економічних явищ, він також охоплює невимірні якісні відносини, такі як потреба, норма поведінки або протиріччя. Тим часом математика – формально-логічна наука, інструмент, ефективність якого не визначає існування чи конкретних характеристик досліджуваного об'єкта. Сам інструмент не показує нічого важливого про досліджувану реальність і не визначає емпіричної істинності описаного процесу. У крайньому разі інструмент може бути використаний для формулювання неіснуючих проблем і закономірностей.

Проблеми кількісної оцінки економічних явищ суттєво впливають на метод дослідження. У будь-якому разі метод не може бути обмежений ані

простою індукцією, ані чистою дедукцією. У дослідницькій практиці індукція та дедукція є двома сторонами одного процесу мислення; тому використовуються одночасно.

Метод – функція предмета й мети дослідження. Економічна наука, формально кажучи, є впорядкованим відображенням економічної реальності. У соціальному сенсі проведення економічних досліджень також є соціальною діяльністю, яка сприяє розвитку й організації знань про створення та розподіл суспільного багатства. Варто наголосити, що не вся інформація і не всі знання є наукою. Спостереження та збір інформації можуть бути лише вступом до наукового дослідження. Наука – це знання, здобуті впорядковано, а отже, не випадково, а методично. Сутність науки полягає у володінні методологією та розумінні методів дослідження. Дослідник має не лише знати результати наукового пошуку, а й усвідомлювати його мету, предмет та метод, тобто розуміти логіку і послідовність формування наукового знання.

Найперспективнішою формою дослідження соціальних наук є гіпотетично-дедуктивний метод. Він полягає в тому, щоб дійти висновків на основі логічних міркувань і раніше відомих законів, які є частиною цих висновків. Цей метод іноді називають методом спроб і помилок.

Гіпотетично-дедуктивний метод – метод наукового дослідження, який полягає у висуненні гіпотез про причини досліджуваних явищ і висновків із цих гіпотез шляхом дедукції [149]. Якщо одержані наслідки відповідають усім фактам, поданим у гіпотезі, то ця гіпотеза вважається достовірним процесом. Гіпотетично-дедуктивний метод вимагає передусім прийняття досить радикальних спрощувальних припущень щодо досліджуваного об'єкта; по-друге, формулювання («постановка») проблеми дослідження – має бути значущою проблемою; по-третє, формулювання гіпотези дослідження. Без побудови «моделі», спрощеної схеми досліджуваного об'єкта неможливі збір і обробка інформації. Без формулювання проблеми соціальний сенс цих досліджень стає сумнівним. Без формулювання гіпотези дослідницький процес у край неефективний.

Варто пам'ятати, що сама гіпотеза, у функціональному сенсі, не обов'язково має бути істинною. Зрештою, якби всі гіпотези дослідження були правдивими, дослідження було б непотрібним. Сутність гіпотез полягає в їхньому інструментальному характері. Вони є дороговказом, який має допомогти нам дійти до істини, а не власне правдою (результатом дослідження). Тому гіпотези не є висновками (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Основні етапи наукового дослідження в економіці та зв'язки між ними

* власна розробка

У будь-якому разі хороша гіпотеза повинна бути спірною: ні хибною, ні істинною. Вона має порушувати загальноприйняті переконання, а не погоджуватися з ними. З іншого боку, вона також має бути ймовірною.

Основним інструментом для перевірки істинності теорії у формальному та логічному контексті є побудова моделей і набору аналітичних інструментів,

які називають моделюванням. Останнє виконує таку саму функцію в соціальних науках, що й експерименти в інших галузях науки. Тому це дає змогу формувати нові проблеми та гіпотези, доповнює, впорядковує та систематизує знання.

Науковий метод не є методом, який забезпечує правила для відкриття чи механічні процедури для кращого розуміння явищ. Швидше, це узгоджений набір правил, які наукова спільнота вважає достатніми для демонстрації правдивості своїх гіпотез і отримання сукупності знань.

Проте спостереження за дійсністю та збір інформації також потребують методологічної підготовки. Справа в тому, що не всю інформацію про наявний стан можна й потрібно збирати. Навіть за її великих обсягів не всі її елементи необхідні («основні»). Від величезної кількості інформації, яку зазвичай можна зібрати, лише невелика частина актуальна з конкретної позиції, тобто має чіткий зв'язок із проблемою, яка вирішується. Більшість інформації непотрібна. Тому просто спостерігати за реальністю та фіксувати всі події недостатньо. Незважаючи на зусилля, результат, мабуть, був би незначний. Перед початком спостереження фахівець повинен визначити мету, обсяг, предмет, методи та засоби спостереження. Інакше він працює неефективно чи малоефективно, зокрема через «зайву» інформацію.

Початковий відбір інформації, здійснений на етапі її збору, має привести до чіткого визначення проблеми дослідження. Однак слід наголосити, що є безліч невирішених економічних проблем (а також фактів і подій), але лише деякі з них можуть бути розглянуті, а потім вирішені.

У дослідженні фінансового потенціалу підприємств аграрного сектору фінансовий аналіз підприємства є важливим інструментом як для внутрішніх, так і для зовнішніх зацікавлених сторін. Його використовують для отримання глибокого розуміння економічного стану організації. Цей процес передбачає аудит фінансової звітності для оцінки діяльності компанії, її операційної ефективності та фінансової стабільності. Основні теоретичні та методологічні

аспекти фінансового аналізу компанії можна представити через розуміння його цілей, методів та інструментів.

Вони передбачають оцінку фінансової ліквідності, прибутковості, здатності погашати зобов'язання та потенціалу зростання. Фінансова ліквідність – показник здатності компанії виконувати короткострокові зобов'язання, тоді як рентабельність належить до ефективності, з якою компанія перетворює свій оборот і ресурси на прибуток. Аналіз здатності погашати зобов'язання орієнтований на довгострокову фінансову стабільність, а аналіз потенціалу зростання вказує на можливості розвитку компанії.

Щодо методів дослідження, то їх можна поділити на кількісні та якісні. Кількісні методи передбачають переважно аналіз коефіцієнтів, аналіз грошових потоків і фінансове моделювання. Вони ґрунтуються на числових даних, узятих із фінансової звітності. Фінансові коефіцієнти розраховують для оцінки різних фінансових аспектів компанії. У свою чергу, якісні методи зосереджені на аналізі чинників, які неможливо виміряти чисельно, наприклад, якість управління, ринкова позиція, інновації чи галузевий ризик.

У нашому дослідженні підприємства підлягають фінансовому аналізу з різних причин, та передусім для оцінки їхнього фінансового стану. Методи фінансового аналізу дають змогу оцінити здатність компанії отримувати прибуток, підтримувати фінансову ліквідність, управляти зобов'язаннями та ефективно використовувати ресурси. Цей аналіз дає уявлення про фінансову стабільність підприємства та його здатність функціонувати в довгостроковій перспективі. Його також широко використовують для оцінки фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Моніторинг результатів та ефективності – регулярний фінансовий аналіз дає змогу порівнювати поточні результати з планами та з історією підприємства, а також із результатами конкурентів. Щодо управління ризиками, то ці методи допомагають ідентифікувати та керувати різними типами фінансових ризиків, як-от кредитний ризик, ризик ліквідності та валютний ризик.

Фінансовий аналіз застосовують для створення реалістичних фінансових планів і бюджетів, які відповідають стратегічним цілям об'єкта дослідження. Він також є ключовим за оцінки підприємства у разі злиття, поглинання, продажу бізнесу або інвестиційного придбання для оцінки вартості підприємства.

Аналіз майна та капітальних ресурсів підприємства необхідний для оцінки його здатності отримувати прибуток і підтримувати фінансову стабільність. До майнових ресурсів належать основні та оборотні засоби, а до капіталу – джерела фінансування цих ресурсів, наприклад, власний капітал і зобов'язання. Є декілька методів аналізу цих компонентів, які дають змогу поглиблено зрозуміти фінансову структуру компанії:

1. Аналіз балансу – цей метод передбачає детальне вивчення балансу, який представляє майно та капітальні ресурси компанії на певну дату. Аналіз балансу дозволяє оцінити структуру активів і пасивів, у тому числі співвідношення між основними і оборотними активами і співвідношення власного капіталу та зобов'язань.
2. Коефіцієнтний аналіз – використовують для оцінки ефективності управління майном і капітальними ресурсами. Такі показники, як коефіцієнт оборотності активів, коефіцієнт оборотності запасів, коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, рентабельність активів (ROA) і рентабельність власного капіталу (ROE), показують, наскільки ефективно компанія використовує свої ресурси для отримання доходів і прибутку.
3. Аналіз грошових потоків – фокусується на грошових потоках, які генерує та використовує підприємство. Цей аналіз допомагає зрозуміти, як і в якому обсязі генеруються грошові потоки від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, що має вирішальне значення для оцінки ліквідності та фінансової стабільності.
4. Аналіз справедливої вартості – цей метод передбачає оцінку ринкової вартості майнових ресурсів, на відміну від їх балансової вартості. Це

особливо корисно для компаній, активи яких оцінюються на ринках капіталу, наприклад, нерухомість або фінансові інвестиції.

5. Порівняльний аналіз – порівнює ключові фінансові та операційні показники компанії з аналогічними показниками інших компаній у тій же галузі чи секторі. Це дає змогу оцінити, як працює компанія порівняно з її конкурентами та чи ефективно вона розпоряджається своїм майном і капітальними ресурсами.

На нашу думку, метод дослідження повинен відповідати таким вимогам:

- наочність – метод має бути зрозумілим;
- однозначність – слід використовувати чіткі методи і правила;
- спрямованість – потрібна чітка мета;
- результативність – він має рухатись до досягнення окресленої мети;
- плідність – окрім забезпечення бажаних цілей, він має також забезпечити інші переваги для тієї ж чи іншої галузі науки;
- надійність – має досягати окреслених цілей і результатів;
- економічність – має досягати поставлених цілей із найменшими фінансовими витратами, витратами ресурсів і часу.

Науку також трактують як сукупність проблем, пов'язаних із пізнанням дійсності, а також методів постановки таких проблем і їх вирішення. Отож, метод (грец. *methodos* – «шлях, стежка, шлях дій») – цілеспрямований, раціональний, економічний і систематичний спосіб дій, основа для належної побудови наукових теорій.

Традиційно прийнято вважати, що науковий метод складається з такого комплексу заходів:

- попередні зауваження;
- постановка наукової проблеми та висування гіпотез;
- створення моделі, що відображає причинно-наслідкові механізми реальності;

- проведення надійних експериментів для перевірки гіпотез і моделей або збір історичних даних для підтвердження або спростування теорії;
- прийняття або відхилення гіпотези на основі зібраних даних;
- перевірка старих гіпотез і побудова нових, коли старі вже не працюють.

Сформулюємо типи методів дослідження на основі спостереження, які охоплюють:

- Метод спостереження – один із найдавніших методів дослідження, передбачає фіксацію конкретних фактів і включення їх у взаємні зв'язки та залежності. Зібрані дані інтерпретуються як явища, що впливають на елементи та процеси певної системи або конкретної організаційної структури. Це дозволяє звужити коло питань у певній проблемі дослідження. Це постійний і цілеспрямований процес.
- Експериментальний метод – один із найважливіших методів дослідження. Він передбачає навмисне введення експериментального чинника в дослідницький процес і спостереження за змінами, які в результаті цього виникають. Це змінні, що залежать від експериментальної змінної. У цьому методі важливо передусім підібрати відповідний експериментальний фактор, визначити ймовірний напрям змін, експериментально перевірити робочу гіпотезу, спостерігати і фіксувати залежні змінні.
- Монографічний метод – передбачає детальний аналіз конкретного випадку, тобто статистичної одиниці – конкретної спільноти чи населення. Він досліджує насамперед особливості та якісні елементи конкретної структури, системи чи процесу та визначає їхні характер, розмір, характеризує їх функціонування та розвиток.
- Метод дослідження документів – дослідження документів, які є продуктом людини, виражають певну думку, місію, досягнення та пропозиції. Їх використовують для відтворення фактичної діяльності або стану аналізованої організаційної структури у формі законодавчо чи звичайно підготовленого документа. Цей метод передбачає збір, відбір, опис і наукову інтерпретацію даних, отриманих із заданого документа.

- Індивідуальний метод – передбачає дослідження конкретних, окремих подій і людей. З його допомогою можна вивчати конкретну особу, подію, явище чи процес, пов'язаний із нею. Як правило, досліджуються незвичайні та нераціональні випадки, з відхиленням від загальновизнаних норм поведінки в заданій структурі.
- Метод діагностичного опитування – передбачає статистичний метод збору фактів і даних про структурно-функціональні явища та динаміку їхнього розвитку. Завдяки зібраним даним можна визначити їхні обсяг, розмах, рівень та інтенсивність, і як наслідок, це дасть змогу оцінити їхні причини та наслідки, що сприятиме пошуку нового рішення. Техніками дослідження, які використовуються в цьому методі, є інтерв'ю та опитування.
- Метод аналізу та критики літератури – цим методом користується кожен, хто пише наукову роботу. Використовуючи його, треба продемонструвати, що відомо і що невідомо, що вже є в літературі і чого ще немає, визначивши це завдяки дослідженню. Аналіз і критика літератури з досліджуваного питання мають показати, наскільки ця проблема відрізняється від раніше відомих наукових відкриттів на цю тему. Результати дослідження цього методу сприяють важливим науковим відкриттям і творчим роботам.
- Метод логічного аналізу та побудови – передбачає поділ проблеми дослідження на дрібніші чинники та розгляд кожного з них окремо. Результати, отримані під час цього аналізу, рекомбінуються шляхом логічної побудови. Такий процес дає змогу знайти нове оптимальне рішення заданої проблеми дослідження.
- Статистичний метод – для збору та організації інформації й даних щодо певного явища, процесу чи системи. Він передбачає формулювання висновків на основі конкретно визначених ознак наборів статистичних елементів. Завдяки йому на основі вивчення ознак обмеженої, але репрезентативної вибірки, можна дійти висновків про характеристики всієї спільноти. Цей метод може бути якісним або кількісним.

- Метод комп'ютерного моделювання – передбачає дослідження моделі заданого процесу, явища, системи чи пристрою та визначення параметрів цієї моделі. Після того, як модель відома, створюється програма комп'ютерного моделювання та вхідні дані. Цей метод використовують у випадках, коли дослідження реального процесу занадто дороге, дослідження потребує тривалого очікування результату або коли предмету дослідження фактично немає, він перебуває на стадії розробки, а прогноз необхідний на певний час.
- Евристичний метод – передбачає пошук невідомих раніше рішень розкриттям нових фактів і зв'язків між ними в дійсності. Це дає змогу ухвалити найправильніше рішення в нестандартній ситуації, що вимагає вивчення наявної інформації. Його використовують для досягнення заданого результату і перетворюють на фазу, на якій створюється рішення.

Вирішення наукової проблеми вимагає індивідуальних рішень щодо методів досягнення поставленої мети. Основним критерієм вибору методу є:

- тип проблеми, що розв'язується;
- вид наукової роботи;
- масштаб проведених досліджень;
- досвід, знання та вподобання дослідника;
- фінансові ресурси, які дослідник може витратити на дослідження.

Дискусія про критерії науковості має дуже давню історію. Варто, однак, пам'ятати, що наука, як найдавніша цілісна людська культурна система, розвивається незалежно від теорії власного розвитку і відповідно до законів, які природно визначають цей розвиток. Належний розвиток і функціонування окремих наукових галузей і дисциплін вимагають знання методології, яка дає змогу краще зрозуміти мову науки. Його використання – результат необхідності охарактеризувати, класифікувати та визначити умови правильності різних форм міркувань.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ПЕРЕДУМОВ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1 Стан розвитку галузі сільського господарства у Львівській області

Сільське господарство є однією з найстабільніших та найприбутковіших галузей економіки України. У час війни – забезпечує не лише продовольчу безпеку, а й надходження валюти в країну, що робить його стратегічним та необхідним. Тому ефективне управління діяльністю сільськогосподарських підприємств є важливим, адже саме ця галузь збагачує фінансовими ресурсами країну. Оптимізація процесів, використання сучасних технологій та ефективне управління ресурсами допомагають забезпечити стійкий розвиток цієї галузі.

Сільськогосподарські підприємства є важливою складовою економіки, оскільки створюють робочі місця, сприяють росту ВВП та забезпечують експорт сільськогосподарської продукції. Ефективне управління підприємствами допомагає зберегти ґрунти, воду та біорізноманіття, їх правильний розвиток сприяє впровадженню новітніх технологій, що покращують виробництво та зменшують негативний вплив на навколишнє середовище. Розвиток підприємств, також, має соціальний ефект, оскільки забезпечує життя на селі, підтримує соціальну інфраструктуру та сприяє розвитку сільських територій.

Характеристика потенціалу сільськогосподарських підприємств має на меті опрацювання та аналіз фінансово-господарської діяльності обраних підприємств. Вона охоплює такі аспекти як визначення складу та функціональних характеристик фінансового потенціалу, розроблення методів прогнозування на мікрорівні та імітаційного прогнозування стабільного рівня фінансового потенціалу, також визначення базових параметрів фінансових

потоків для збільшення ринкової вартості сільськогосподарських підприємств. Це важливий інструмент для підвищення рівня захищеності фінансових інтересів підприємств у змінних економічних умовах.

Останні роки сільськогосподарські підприємства демонструють стабільні показники росту і навіть в умовах війни ці показники є кращими ніж у підприємств інших галузей. Для порівняння та виокремлення підприємств сільськогосподарської галузі наведемо фінансові результати до оподаткування підприємств різних галузей в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Фінансові результати до оподаткування підприємств Львівської області за видами економічної діяльності, 2022 р.*

Галузь	Фінансовий результат (сальдо) до оподаткування, тис. грн	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, тис. грн	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, тис. грн
Усього	24637528,8	69,4	45888184,1	30,6	21250655,3
Сільське, лісове та рибне господарство	3702297,6	81,4	4937495,7	18,6	1235198,1
Промисловість	9337462,7	67,5	16852154,6	32,5	7514691,9
Будівництво	-424103,3	64,8	1233723,7	35,2	1657827,0
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотransпортних засобів і мотоциклів	12084007,2	76,1	14854000,6	23,9	2769993,4
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	-609036,6	74,8	962359,9	25,2	1571396,5

* Джерело: розраховано згідно з [127, 128].

Як видно із таблиці 2.1, у 2022 році, навіть під час війни, сільськогосподарські підприємства Львівської області демонструють кращі

показники діяльності навіть ніж підприємства промисловості. Середній показник прибуткових підприємств, до загальної їх кількості, становив 69,4% тоді як 81,4% підприємств галузі сільського, лісового та рибного господарства отримали прибуток, що по промисловості становило 67,5%, а по оптовій торгівлі 76,1%.

Фінансові результати до оподаткування підприємств Львівської області у 2023 р. для аналізованої галузі зазнали дещо погіршення і частка підприємств, які отримали прибутки скоротилася на 1,3% (до 80,1%), а фінансовий результат (сальдо) до оподаткування скоротився на 24% (до 2813713 тис. грн). На таку ситуацію вплинули військові дії, а також несприятливі умови ринку, а саме неможливість експорту продукції, зниження цін, недоступність фінансових ресурсів, обмеженість власних активів. В цілому для інших суб'єктів результати 2023 року стали кращими, а саме підприємства промисловості збільшили свій фінансовий результат в порівнянні з 2022 роком на 67,5% і кількість прибуткових підприємств зросла на 5,8% [розраховано за 127, 128].

Зниження доходів підприємств аграрного сектору у 2023 р. суттєво вплинуло на фінансовий потенціал і можливість забезпечувати свої потреби у наступному періоді.

Потенціал сільськогосподарських підприємств залежить значною мірою від потенціалу та розвитку регіону, де вони проводять свою діяльність. Так Львівська область є аграрним регіоном, де чисельність сільського населення 961,8 тис. осіб (38,8%), розміщено 135 сімейних фермерських господарства (ФОП), 18 великих аграрних формувань, 278,7 тис. особистих селянських господарств. Аграрна сфера Львівської області характеризується 1240,0 - тис. га сільськогосподарських угідь, в т.ч. ріллі - 771,0 тис. га., що складає 62,2%. Також сіножаті складають 15,7%, пасовища 20,2% та багаторічні насадження 1,8% у 2022 р. За досліджуваний період структура сільськогосподарських угідь суттєво не змінилася.

Продукція сільського господарства виробляється сільськогосподарськими підприємствами та господарствами населення. За більш як десятиліття ситуація

у виробничому потенціалі, який поділяли дані категорії, зазнала суттєвих змін, які покажемо в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

**Частка основних категорій господарств у виробництві продукції
сільськогосподарства у постійних цінах 2016 р., %***

Показник	2010 р.	2015 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення, 2022 р. до 2010 р., %
Сільськогосподарські підприємства						
Продукція сільськогосподарства, всього	30,8	40,9	49,5	52,9	54,8	177,9
в т.ч. рослинництва	35,5	47,2	53,8	56,0	56,6	159,4
тваринництва	24,6	28,9	39,0	45,0	49,9	202,8
Господарства населення						
Продукція сільськогосподарства, всього	69,2	59,1	50,5	47,1	45,2	65,3
в т.ч. рослинництва	64,5	52,8	46,2	44,0	43,4	67,3
тваринництва	75,4	71,1	61,0	55,0	50,1	66,4

* Джерело: розраховано згідно з [130, 128]

Таким чином, у 2010 році господарства населення виробляли 69,2% сільськогосподарської продукції Львівської області, а сільськогосподарські підприємства лише 30,8%. Вже у 2022 р. сільськогосподарські підприємства виробляють 54,8%, що свідчить про покращення потенціалу підприємств. У 2022 році вироблено валової продукції рослинництва на 19,6 млрд. грн., в т.ч. сільськогосподарськими підприємствами 11,1 млрд. грн. (56,6%), господарствами населення 8,5 млрд. грн. (43,4%). Спостерігаємо зростання виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств і як наслідок зміцнення їх фінансових можливостей, що спричиняє зростання фінансового потенціалу.

Структура посівних площ у сільськогосподарських підприємствах практично не змінилася за період дослідження, оскільки у 2018р. культури зернові та зернобобові становили 50,3%, культури технічні – 46,0%, картопля – 0,5%, культури овочеві – 0,4% та культури кормові – 2,8% (рис. 2.1.).

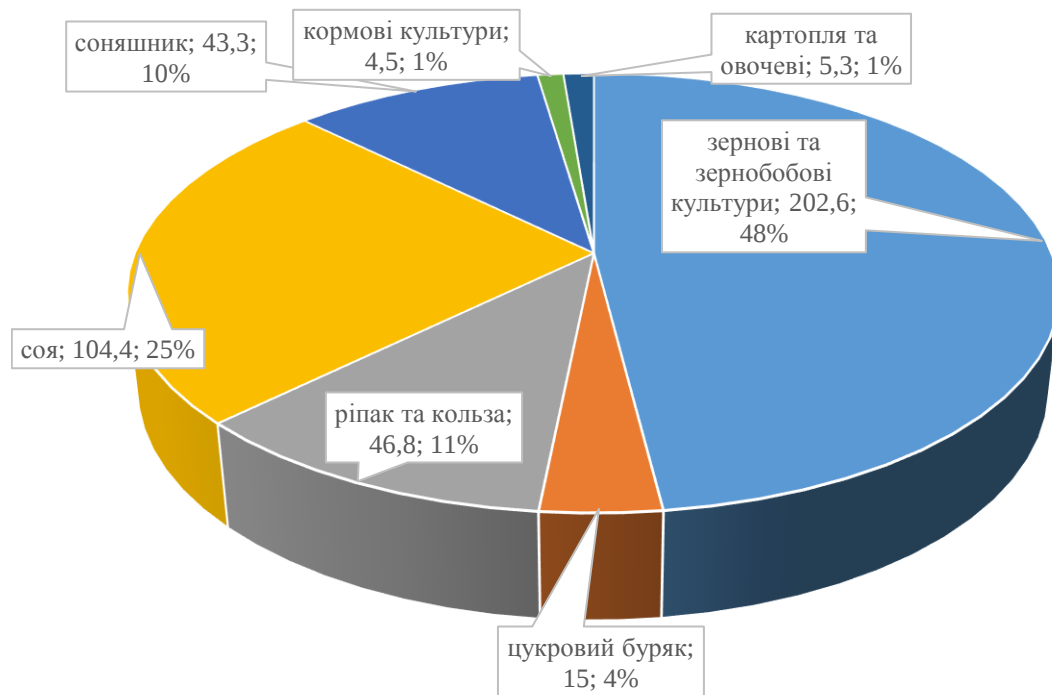

Рис. 2.1. Структура посівних площ основних сільськогосподарських культур у 2022 році*

* Джерело: розраховано згідно з [130].

За результатами 2022 року Львівщина збільшила виробництво зернових та зернобобових культур на 4,2 %. Таке збільшення відбулось як за рахунок збільшення посівних площ так і за рахунок підвищення врожайності. А у структурі зернових вагому частку займають пшениця, кукурудза та ячмінь.

Що стосується галузі тваринництва, то сільськогосподарські підприємства стабільно виробляють менше господарств населення і при обсягах виробництва валової продукції тваринництва в 7,1 млрд. грн. у 2022 році сільськогосподарськими підприємствами вироблено продукції на 3,5 млрд. грн. (49,9%).

Наше дослідження можна проводити в два етапи, а саме перший до повномасштабної війни і другий відразу після її початку. Таким чином можемо отримати дані для аналізу майже по усіх регіонах України станом на 2021 рік та їх зміну у 2022 та 2023 рр. це дасть можливість аналізувати потенціал сільського господарства Львівської області за різних причин. Перший етап

аналізу проведемо станом на 2021 рік, що дасть можливість оцінити місце сільського господарства Львівської області в Україні. Найпершим якісним показником є продукція сільського господарства у розрахунку на 1 особу яка показує потенціал сільського господарства. За відносним показником Львівська область відстає від загальноукраїнського показника на 6837 грн та складає у 2021 році 10384,0 грн на 1 особу. В динаміці за досліджуваний період з 2015 року даний показник зріс на 30,1%, що безперечно є позитивною тенденцією і у порівнянні з показником по Україні (23,6%).

Львівська область у складі економіки України є не найкраще розвинутим регіоном, а складова сільського господарства не займає провідних позицій але за певними якісними показниками показує кращу динаміку розвитку та в перспективі має потенціал. Хоча станом на 2021 рік Львівська область за обсягом продукції сільського господарства займає 17 місце серед регіонів України, 5 місце за обсягом продукції тваринництва, 18 місце за обсягом виробництва культур зернових і зернобобових. Є і кращі показники для області, а саме за обсягом виробництва культур овочевих та виробництва картоплі Львівська область займає 2 місце серед регіонів України.

Таке порівняння дає можливість співставити можливості аграрних підприємств в розрізі країни та відмітити певні перспективи. Хоча, одним із основних якісних показників є урожайність продукції. Вона впливає на витрати та доходи підприємств, а отже, на фінансовий потенціал.

Якісні показники характеризують можливість та наявний стан подальшого розвитку, а також вміння реалізовувати власний потенціал підприємствами. На урожайність впливає багато показників серед яких найосновніші це умови виробництва та застосування сучасних технологій, що дає переваги для виробників в перспективі.

За наведеними даними про урожайність сільськогосподарських культур з 1 гектара зібраної площі в Львівській області та Україні у період з 2015 до 2021 року (табл. 2.3.) можна відмітити, що урожайність культур зернових та

зернобобових зросла в Львівській області з 45,5 до 58 т/га (зростання на 27,5%), а в Україні - з 41,1 до 53,9 т/га (зростання на 31,1%). Урожайність буряка цукрового фабричного в Львівській області зросла з 469,6 до 597,3 т/га (зростання на 27,2%), а в Україні - з 435,8 до 479,1 т/га (зростання на 9,9%). Урожайність ріпаку і кользи зросла в Львівській області з 26,8 до 33,9 т/га (зростання на 26,5%), а в Україні - з 25,9 до 29,3 т/га (зростання на 13,1%). Урожайність сої зросла в Львівській області з 19,5 до 29,9 т/га (зростання на 53,3%), а в Україні - з 18,4 до 26,4 т/га (зростання на 43,5%). Урожайність соняшнику в Львівській області майже не змінилася, знизившись з 25,4 до 25,2 т/га (зменшення на 0,8%), але в Україні зросла з 21,6 до 24,6 т/га (зростання на 13,9%). Загалом, більшість культур показали позитивну динаміку урожайності, хоча зростання було різним у різних регіонах та для різних культур, а саме найвищий приріст показала урожайність сої, а найнижчу (від'ємну) – соняшник.

Таблиця 2.3

Урожайність основних сільськогосподарських культур, ц/га*

Культура	2015		2021		Відношення 2021р. до 2015р., %	
	Львівська область	Україна	Львівська область	Україна	Львівська область	Україна
Культури зернові та зернобобові	45,5	41,1	58	53,9	127,5	131,1
Буряк цукровий фабричний	469,6	435,8	597,3	479,1	127,2	109,9
Ріпак і кольза	26,8	25,9	33,9	29,3	126,5	113,1
Соя	19,5	18,4	29,9	26,4	153,3	143,5
Соняшник	25,4	21,6	25,2	24,6	99,2	113,9
Картопля	171,7	161,4	176,1	166,4	102,6	103,1
Культури овочеві	192,4	206,1	196	215,4	101,9	104,5
Культури плодові та ягідні	79,6	104,5	95,4	117,3	119,8	112,2

* Джерело: розраховано згідно з [130].

Якщо аналізувати потенціал галузі в розрізі виробництва продукції тваринництва можна відмітити, що Львівська область займає 5 місце в Україні за обсягом реалізації на забій сільськогосподарських тварин (5,2% у 2015 р. та 6,0% у 2021 р.), 9 місце за обсягом виробництва молока. За наявністю корів область займає 4,9% від загальної кількості по Україні, свиней 7,8% та птиці свійської 5,7% (табл. 2.4.).

Таблиця 2.4.

Динаміка основних показників галузі тваринництва*

Показник	2015		2021		Відхилення, %	
	Львівська область	Україна	Львівська область	Україна	Львівська область	Україна
Кількість сільськогосподарських тварин на кінець року, тис. голів						
велика рогата худоба	203,4	3750,3	126,7	2644	62,3	70,5
у тому числі корови	129,7	2166,6	75,9	1544	58,5	71,3
свині	348,6	7079	435,3	5608,8	124,9	79,2
вівці та кози	30,5	1325,3	29,8	1094,3	97,7	82,6
птиця свійська	8241,2	203986,2	11576,9	202243,1	140,5	99,1
Виробництво продукції тваринництва:						
реалізація на забій сільськогосподарських тварин у живій масі, тис.т	170,4	3270,4	203,5	3391,2	119,4	103,7
молоко, тис.т	571,2	10615,4	425,3	8713,9	74,5	82,1
яйця, млн.шт	536,6	16782,9	598,8	14071,3	111,6	83,8
Виробництво продукції тваринництва на 1 особу, кг						
м'ясо (у забійній масі)	47,3	54,2	59,2	58,9	125,2	108,7
молоко	225,2	247,8	171	210,6	75,9	85,0
яйця, шт	212	392	241	340	113,7	86,7

* Джерело: розраховано згідно з [125, 130].

Тваринництво є невід'ємною складовою розвитку аграрного сектору, оскільки забезпечує всебічний розвиток та недопущення перетворення галузі у сировинний додаток оскільки комбінація галузей творить продукт для кінцевого споживача. Тому ця галузь важлива для формування позитивного потенціалу галузі.

В довгостроковій динаміці ми отримали незадовільні показники щодо динаміки основних показників галузі тваринництва Львівської області та України в цілому. Так, кількість велика рогата худоба на кінець року у Львівській області скоротилася на 37,7%, а це 76,7 тис. голів. Кількість корів скоротилася ще більшим чином – на 41,5%. Обласні темпи зниження поголів'я ВРХ є вищими ніж в цілому по Україні.

Виробництво продукції тваринництва у вигляді реалізації на забій сільськогосподарських тварин у живій масі зросло на 19,4%, хоча в цілому по країні цей показник зріс лише на 3,7%. Виробництво молока скорочується в динаміці і за досліджуваній період скоротилося на 25,5% або на 145 тис. т.

Потенціал регіону та його розвиток є поняттями, які можна вживати поряд. Визначення місця регіону в державі є дуже важливим для його розвитку з багатьох причин, а саме розташування регіону може мати велике значення для його економічного потенціалу. Сільське господарство залежить від кліматичних умов, рельєфу, ґрунтів та доступу до водних ресурсів, розвиток інших галузей має позитивне значення, наявність кваліфікованої робочої сили та доступ до освіти, науково-дослідних центрів є важливими факторами для розвитку регіону. Розвинена транспортна, енергетична та комунікаційна інфраструктура є важливою для забезпечення зручного сполучення та обміну товарів, послуг та інформації. Регіони з розвинутою інфраструктурою зазвичай приваблюють бізнес та інвестиції. Усі ці фактори показують, що визначення місця регіону в державі є важливим для його конкурентоспроможності, стійкого економічного зростання та підвищення якості життя мешканців. Правильне використання переваг і потенціалу регіону може сприяти його успішному розвитку і приносити користь як самому регіону, так і всій країні в цілому.

Основним завданням керівництва області чи регіону є його просування або, іншими словами, підвищення його привабливості для інвестицій та бізнесу в цілому. Це можна розглядати як процес підвищення потенціалу через підвищення привабливості. В національній статистичній практиці існує процес

визначення місця області серед усіх областей України. Визначивши динаміку зміни місця Львівської області можемо прослідкувати діяльність керівництва щодо збільшення потенціалу регіону.

Як вказують дані табл. 2.5 ситуація Львівської області щодо показників потенціалу зазнало змін за досліджуваний період. Так, найбільшого погіршення зазнав індекс сільськогосподарської продукції, а саме місце області в Україні знизилося з 3 на 16 позицію. Продукція сільського господарства залишилася практично на тому ж місці, лише позитивно зросла продукція тваринництва та підприємств (на відміну від господарств населення) на 1 позицію. За продукцією рослинництва Львівська область займає 17 місце, а за продукцією тваринництва – 5. За виробництвом продукції сільського господарства на 1 особу Львівська область займає 18 місце, що є вкрай неприйнятним показником і потребує розробки рекомендацій щодо підвищення потенціалу виробництва продукції. За даними Додатку Б в 2022 році Львівська область перебувала вже на 13 місці за обсягами продукції сільського господарства, що стало можливим за рахунок зменшення виробництва внаслідок військових дій.

Аналіз потенціалу щодо виробництва сільськогосподарських культур показав, що найвищий приріст за часткою в Україні показала соя (приріст з 13 на 4 місце), за овочевими культурами – з 6 на 2 місце. Також позитивну тенденцію показали цукровий буряк, картопля та плодові культури. Негативну тенденцію продемонстрував ріпак та кольза. Львівська область займає 18 місце за виробництвом культур зернових та зернобобових.

Щодо урожайності, то Львівська область зробила декілька позитивних звершень у потенціалі щодо покращення місця по цукровому буряку, ріпаку та кользі, а також сої на 4 позиції. Перше місце область займає по урожайності цукрового буряка. По зернових область погіршила позиції з 8 на 12 місце.

Аналізуючи показники тваринництва відзначимо, що кількість сільськогосподарських тварин знижується і область опустилася за цим показником в два рази нижче, тобто з 5 на 10 місце. Дещо покращився стан виробництва продукції тваринництва в розрахунку на 1 особу. За виробництвом

м'яса область покращила свою позицію на 3 місця, а у виробництві яєць – на 4 місця.

Таблиця 2.5.

**Місце Львівської області серед регіонів України за обсягами
виробництва сільськогосподарської продукції***

Показник	Роки				
	2017	2018	2019	2020	2021
Продукція сільського господарства	17	16	17	14	17
рослинництва	17	17	17	16	17
тваринництва	6	5	5	5	5
підприємства	18	17	18	17	17
господарства населення	4	6	5	2	4
Індекс сільськогосподарської продукції	3	15	13	1	16
Продукція с.-г. у розрахунку на 1 особу	20	21	20	19	20
Виробництво культур					
культури зернові та зернобобові	18	17	18	18	18
буряк цукровий фабричний	7	9	6	7	6
ріпак і кольза	3	5	8	6	8
соя	13	14	12	4	4
картопля	3	4	3	3	2
культури овочеві	6	7	3	2	2
культури плодові та ягідні	6	6	6	4	5
Урожайність					
культури зернові	8	11	10	6	12
буряк цукровий фабричний	5	3	3	1	1
ріпак і кольза	8	8	9	9	4
соя	9	7	3	4	5
картопля	9	10	9	8	11
культури овочеві	14	15	15	14	16
Кількість с.-г. тварин					
велика рогата худоба	5	7	6	6	10
у тому числі корови	4	5	5	8	9
свині	3	3	5	3	2
реалізація на забій тварин у живій масі	5	5	5	5	5
Виробництво продукції тваринництва на 1 особу					
м'ясо (у забійній масі)	10	9	9	8	7
молоко	17	17	18	17	17
яйця	19	19	20	19	15

* Джерело: розраховано згідно з [111].

Якщо характеризувати виробництво сільськогосподарської продукції в період повномасштабної війни то показники знижувалися. Так, дані Додатку А

Індекси сільськогосподарської продукції в цілому по Україні катастрофічно знизилися та певні регіони вийшли з порівняння. Дані за 2022 рік наведено без урахування тимчасово окупованих російською федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії. В 2022 році це біля 40% території України.

Потенціал сільського господарства виражався в експортній міці, а саме до 2022 року за обсягами експорту Україна входила до п'ятірки найбільших експортерів зернових у світі: експорт складав до 75% виробленої продукції, а внутрішнє споживання зернобобових становило лише 20–25 %. Україна була постачальником 10 % світового експорту пшениці, біля 14 % кукурудзи і 47% соняшникової олії. Зниження потенціалу відбулося через блокування експортних каналів і призвело до скорочення фінансових надходжень, що в свою чергу знизило фінансовий потенціал. Відновлення міжнародної торгівлі у 2023 р. дало змогу експортувати до 65 країн більше 16 млн т пшениці, 26 млн т кукурудзи до і 5,7 млн т соняшникової олії.

Разом з цим, воєнні дії, які відбуваються в Україні внаслідок широкомасштабної агресії російської федерації 24 лютого 2022 р., призвели до погіршення продовольчої безпеки в Україні, яке спричинене, зокрема, порушеними логістичними ланцюгами, зруйнованими інфраструктурою, господарствами та виробництвами, зменшенням кількості виробленого продовольства на працюючих підприємствах. На червень 2023 р. сума прямих збитків, завданих агропромисловому комплексу України, складає 8,7 млрд дол. США (втрати, пов'язані зі знищенням та пошкодженням сільськогосподарської техніки, складають понад 4,7 млрд дол. США; втрати через знищення та крадіжки виробленої продукції оцінюються в 1,9 млрд дол. США). Непрямі втрати агропромислового комплексу оцінюються в 40,3 млрд дол. США [34].

Упродовж останніх років забезпечується позитивна динаміка розвитку сільського господарства, зокрема з 2015 року обсяг продукції сільського господарства зріс на 32,0% і досяг у 2022 році 26,7 млрд. грн. [125, 130]

Як видно із таблиці 2.6 темп приросту валового збору в цілому корелюється із приростом зібраної площі і в цілому валовий збір показав приріст 0,9% більше ніж приріст площ. По різних культурах приріст або зменшення різняться, так приріст площі посіву пшениці у 2022 році у порівнянні із 2021 роком склав 6,3%, а валовий збір 10,6%, валова площа по кукурудзі зросла на 3,4%, а валовий збір скоротився на 0,2%. В цілому у структурі та обсягах виробництва сільськогосподарської продукції Львівської області не відбулося змін на відміну від показників по інших регіонах. Так, судячи з даних Додатка Б, продукція сільського господарства зросла лише у Львівській та Закарпатській області. Найбільше скорочення такої продукції у 2022 р. у порівнянні із 2021 р. відбулося у Херсонській області (на 95,1%), Запорізькій (на 74,9%), Харківській (на 55,8%). Оскільки ці області характеризуються як регіони із розвинутим сільським господарством то і зменшення для України відбулося суттєве (на 25%), що вплинуло на можливість аналізу потенціалу сільськогосподарських товаровиробників різних регіонів. Масштаби такого скорочення можна відслідкувати оцінивши, що у 2021 р. Херсонська область виробляла продукції сільського господарства на 5 трлн. грн або на 19,1% більше за Львівську область.

Порівняно з 2018 роком кількість великої рогатої худоби, у тому числі корів, скоротилась на 70%, проте зросла кількість свиней та птиці. На початок 2023 року підприємствами утримується 77,6% від загальної кількості свиней, 48,5% – птиці свійської, 15,5% – великої рогатої худоби (у тому числі корів – 10,6%), овець та кіз – 19,9%. Хоча спостерігається подальше скорочення галузі тваринництва в цілому, оскільки потенційно виробництво продукції тваринництва є менш рентабельним ніж виробництво продукції рослинництва.

Урожайність основних сільськогосподарських культур відіграє ключову роль у формуванні фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств. Вона має прямий вплив на доходи, витрати та можливості розвитку підприємств. Вища урожайність означає більше зібраної продукції, що веде до зростання обсягів продажу, відповідно дохід підприємства зростає. В умовах стабільних або високих ринкових цін на сільськогосподарські культури висока

урожайність дозволяє підприємству отримувати більший прибуток. Висока урожайність дозволяє оптимізувати операційні витрати на одиницю продукції. Вища урожайність сприяє збільшенню чистого прибутку, що дозволяє підприємству акумулювати більше ресурсів для інвестування у нові технології, модернізацію техніки та розширення виробництва. Висока урожайність дозволяє підприємству створювати резерви продукції, які можуть бути використані в разі нестабільності ринку чи неврожайних років, що зміцнює фінансову стійкість. Урожайність є ключовим фактором, що впливає на фінансовий потенціал сільськогосподарських підприємств. Високий рівень урожайності сприяє збільшенню доходів, зменшенню витрат і підвищенню стійкості, що в кінцевому підсумку зміцнює конкурентні позиції підприємства та забезпечує його стабільний розвиток.

Таблиця 2.6.

**Виробництво продукції вирощування сільськогосподарських культур
у господарствах усіх категорій Львівської області, 2022 р.***

Назва культури	Зібрана площа		Валовий збір		Урожайність	
	тис. га	у % до 2021	тис. т	у % до 2021	ц з 1 га зібраної площі	у % до 2021
Культури зернові та зернобобові - усього ¹	325,7	103,3	1904,6	104,2	58,5	100,9
у тому числі						
пшениця	177,7	106,3	911,8	110,6	51,3	104,1
ячмінь	35,5	92,8	178,4	97,2	50,0	104,8
кукурудза	86,1	103,4	753,5	99,8	87,5	96,6
Соняшник	43,3	107,2	108,8	107,0	25,1	99,6
Ріпак і кольза	46,8	89,6	176,7	99,6	37,7	111,2
Соя	104,4	118,5	289,9	109,9	27,8	93,0
Буряк цукровий фабричний	15,0	105,8	1109,2	130,7	738,4	123,6
Картопля	98,9	103,6	1830,9	108,9	185,2	105,2
Культури овочеві відкритого ґрунту	43,1	102,1	840,7	102,3	195,2	100,2
Культури плодові та ягідні	14,6 ²	98,7	142,4	108,8	104,6	109,6

* Джерело: розраховано згідно з [125, 130].

Рис. 2.2. Структура експорту підприємств Львівської області у 2019 та 2022 рр., %*

* Джерело: розраховано згідно з [129].

Експортний потенціал напряму впливає на фінансову спроможність підприємств адже залучає в обіг валютну виручку. Дані рис.2.2 в довоєнний період у структурі експорту були представлені олійні продукти та насіння і плоди олійних рослин, хоча під час воєнного стану до них додалися зернові культури. Це сприяє показникам фінансового потенціалу більшої кількості підприємств, адже валютна виручка отримується більшою кількістю виробників продукції, а не лише підприємствами переробної галузі. Як показують дані Додатку В, експорт товарними групами сільськогосподарського походження в цілому зростає. За період з 2019 по 2023 рр. він зріс у 2,5 рази, з чого у довоєнний період на 24,3%, а в воєнний період на 7,8%.

Аналіз активів балансу підприємства є важливою складовою оцінки його фінансового потенціалу, оскільки активи відображають ресурси, якими володіє підприємство для здійснення своєї діяльності. Оцінка структури та якості активів дозволяє визначити здатність підприємства генерувати прибуток, підтримувати фінансову стійкість та забезпечувати довгострокове зростання. Високоліквідні активи (грошові кошти, короткострокові фінансові вкладення) дозволяють підприємству швидко реагувати на фінансові потреби та

виконувати зобов'язання. Низьколіквідні активи, такі як основні засоби, мають тривалий термін реалізації, але є основою для стабільної діяльності.

Як показують дані табл. 2.7 активи підприємств сільського, лісового та рибного господарства Львівської області за 2018-2022 рр. продовжують зростати і за даний період зросли на 66,69%, що є позитивним показником враховуючи, що 2022 рік був воєнним роком. Враховуючи, що у 2022 році інфляція склала 26% то ріст на 66,7% перевищив рівень інфляції і показав чистий приріст у 40%. Найвищий темп приросту спостерігаємо по необоротних активах на 110,7%, що означає вкладення в основні засоби які створюють забезпечення фінансування та господарської діяльності.

Таблиця 2.7.

Структура активу балансу підприємств сільського, лісового та рибного господарства Львівської області*

Показник	Роки					2022 р. до 2018 р., %
	на 31 грудня					
	2018	2019	2020	2021	2022	
Підсумок балансу	30465847,0	37983165,2	39707663,8	40651409,2	50784375,1	166,69
Необоротні активи	6757429,2	9211235,2	9990438,9	12442045,9	14238921,9	210,72
Оборотні активи	23707205,0	28770696,3	29714667,4	28208616,8	36543602,0	154,15
Необоротні активи та групи вибуття	1212,80	1233,70	2557,50	746,5	1851,20	152,64

* Джерело: розраховано згідно з [127].

Аналіз активів балансу підприємства є важливим інструментом для оцінки його фінансового потенціалу, оскільки він дає змогу визначити, наскільки ефективно підприємство використовує свої ресурси, підтримує ліквідність, фінансову стійкість та здатність генерувати прибуток. Такий аналіз також дозволяє оцінити інвестиційний потенціал підприємства та виявити можливі резерви для його розвитку.

Науковці проводять аналіз пасиву балансу підприємств, зокрема сільського, лісового та рибного господарства, для оцінки їх фінансової

стійкості, ризиків і можливостей для розвитку. Аналізуючи пасив стає зрозумілою структура фінансування підприємств, рівень залежності від зовнішніх кредиторів і ефективність управління борговими зобов'язаннями, що є критично важливим для прийняття стратегічних рішень. В нашому випадку аналізуючи структуру та динаміку пасиву балансу дослідимо структуру фінансування та види фінансового забезпечення діяльності обраних підприємств.

Дані таблиці 2.8 свідчать про укріплення фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств, оскільки за досліджуваний період зросли довгострокові зобов'язання підприємств у 2,6 рази, що свідчить про відновлення та укріплення довіри кредитних установ до сільськогосподарських підприємств у довгостроковій перспективі. Хоча частка довгострокових зобов'язань залишається незначною, що свідчить про неможливість залучення зовнішнього фінансування підприємств аграрної сфери на капітальні цілі.

Таблиця 2.8

Динаміка пасиву балансу підприємств сільського, лісового та рибного господарства Львівської області*

Показники	Роки станом на 31 грудня					2022 р. до 2021 р., %
	2018	2019	2020	2021	2022	
Підсумок балансу	30465847,0	37983165,2	39707663,8	40651409,2	50784375,1	166,69
Власний капітал	11376602,9	11232713,0	12932982,9	18285614,1	22550421,5	198,22
Довгострокові зобов'язання і забезпечення	1827285,4	2450347,0	3239011,2	4552546,0	4804131,1	262,91
Поточні зобов'язання і забезпечення	17261958,7	23300105,2	23535669,7	17813249,1	23429822,5	135,73

* Джерело: розраховано згідно з [127].

Підсумок балансу збільшився з 30 465 847,0 тис. грн у 2018 році до 50 784 375,1 тис. грн у 2022 році. Це зростання на 66,69% свідчить про загальне збільшення активів і зобов'язань підприємств. Власний капітал зріс на 98,22%

за досліджуваний період, що вказує на покращення фінансової стабільності підприємств, збільшення їхньої рентабельності або капіталізації.

Суттєве зростання довгострокових зобов'язань і забезпечень може вказувати на активне залучення довгострокового фінансування для розвитку підприємств, а помірне зростання поточних зобов'язань і забезпечень може свідчити про ефективніше управління короткостроковими зобов'язаннями.

Отже, за аналізований період спостерігається загальне зростання фінансових показників, особливо власного капіталу і довгострокових зобов'язань. Це може свідчити про підвищення фінансової стійкості підприємств і їх здатність залучати інвестиції для довгострокового розвитку.

Важливе значення для розуміння фінансової стійкості та структури фінансування цих підприємств має аналіз пасиву балансу підприємств сільського, лісового та рибного господарства. Аналіз пасивів дозволяє визначити, яку частину активів підприємства фінансують за рахунок власного капіталу, а яку за рахунок зовнішніх зобов'язань (кредитів, позик, зобов'язань перед постачальниками). За рахунок довгострокових зобов'язань фінансується переважно власний капітал у вигляді основних засобів. Висока частка власного капіталу свідчить про фінансову стійкість, тоді як велика частка залученого капіталу може свідчити про залежність від зовнішнього фінансування. Аналіз пасивів дозволяє визначити, наскільки підприємства залежні від кредиторів або інвесторів. Це допомагає оцінити ризики фінансової залежності, що може бути критичним для галузей, де є висока сезонність та ризик втрат через зовнішні фактори (погодні умови, ринкові коливання).

Аналіз структури зобов'язань може вказувати чи на необхідність оперативного управління ліквідністю, тоді як довгострокові зобов'язання свідчать про наявність капіталу для розвитку. Для підприємств сільського господарства, лісового та рибного господарства, важливо оцінити сезонний вплив на поточні зобов'язання та наявність коштів для покриття короткострокових боргів. Велика частка позикового капіталу в структурі пасиву збільшує фінансовий ризик підприємства. Зокрема, підвищується ризик

неспроможності своєчасного виконання фінансових зобов'язань, особливо в умовах економічної нестабільності або поганого врожаю в аграрному секторі.

Для підприємств важливо підтримувати баланс між короткостроковими і довгостроковими зобов'язаннями. Надмірне накопичення короткострокових боргів може створювати загрози для ліквідності підприємства. Аналіз довгострокових зобов'язань дозволяє зрозуміти, як підприємство інвестує у своє майбутнє, зокрема у модернізацію обладнання або розширення виробничих потужностей.

Для сільського господарства властива ситуація коли підприємства з високим рівнем власного капіталу, помірними зобов'язаннями та ефективним управлінням боргами виглядають привабливішими для інвесторів. Тому аналіз пасиву балансу важливий для прийняття рішень щодо можливості фінансових інвестицій у підприємство. Більш детально ці дані можна представити аналіз пасиву балансу на рисунку 2.3.

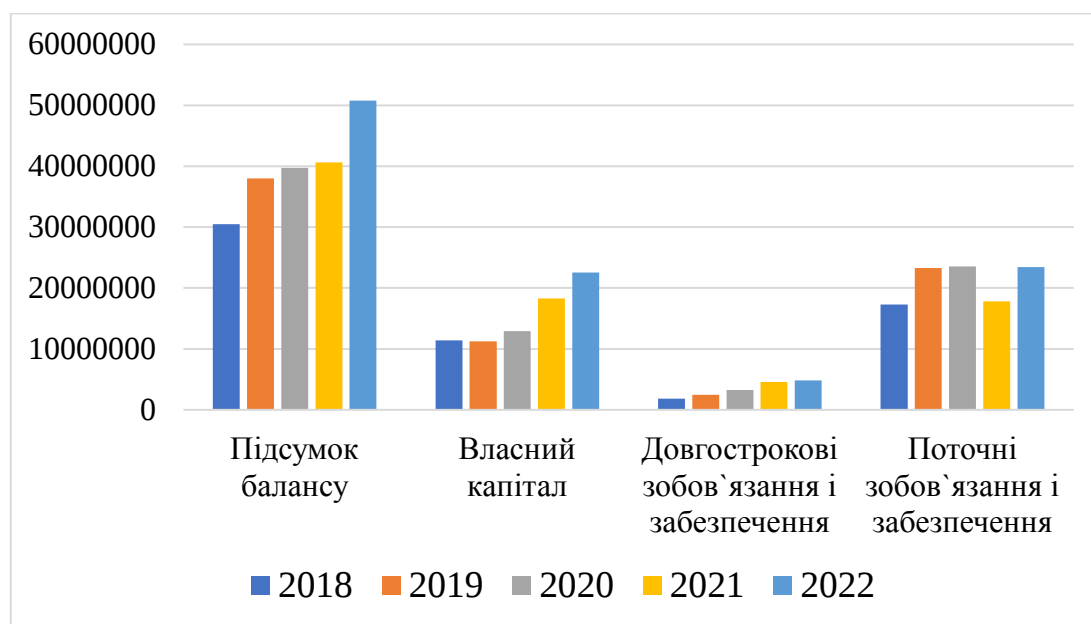

Рис. 2.3 Аналіз динаміки пасиву балансу підприємств сільського, лісового та рибного господарства Львівської області, 2018-2022рр.*

* Джерело: розраховано згідно з [127].

Як показують дані рис. 2.4 при зростанні підсумку балансу за досліджуваний період, спостерігаємо зростання власного капіталу та довгострокових зобов'язань та забезпечень пропорційно до нього.

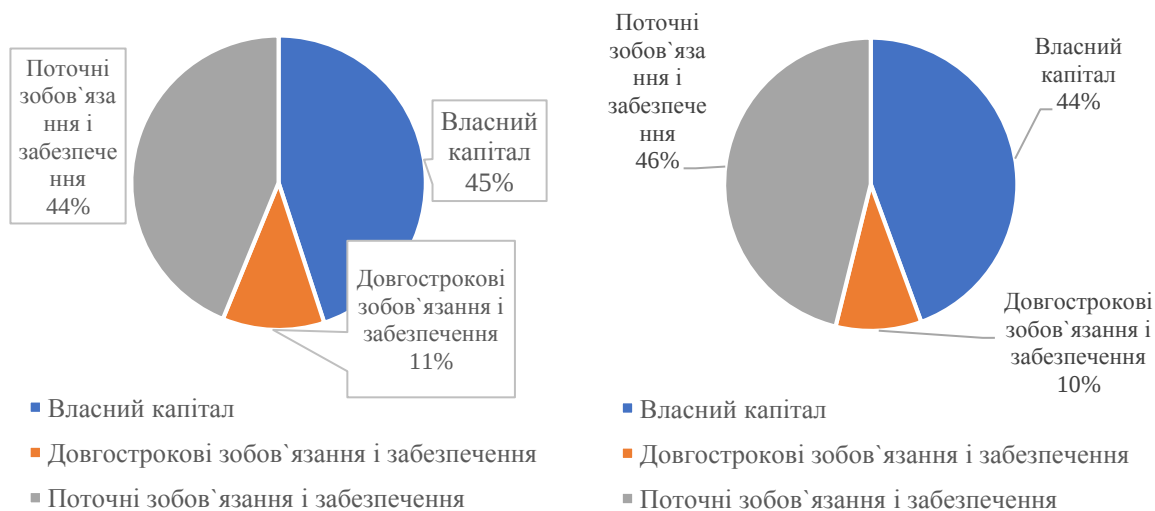

Рис. 2.4. Структура пасиву балансу підприємств сільського, лісового та рибного господарства Львівської області, 2021-2022 рр.*

* Джерело: розраховано згідно з [127].

Загалом, аналіз пасиву дає змогу оцінити стійкість фінансування, ризики заборгованості та можливості для подальшого розвитку.

Натомість поточні зобов'язання та забезпечення зростають непропорційно підсумку балансу і, як бачимо з рисунку, не залежать від формування власного капіталу підприємств. Це можна пояснити, що довгострокові кредити та інвестиції підприємства отримують здебільшого на формування власного капіталу, а поточні зобов'язання формуються на основі ринкової ситуації, відносин з партнерами та державними органами.

2.2 Аналіз фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств Львівської області

Аналіз фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств проводять виходячи з його характеристики як сукупність їх фінансових ресурсів та можливості їх раціонального та ефективного використання. В

такому розумінні оцінку фінансового потенціалу проводять в розрізі наступних ключових груп показників: ліквідність, фінансова стійкість, ділова активність, ефективність господарської діяльності.

Для формування комплексного розуміння про ефективність формування та використання фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств необхідно своєчасно проводити оцінку фінансового стану підприємства. Це дозволить ухвалювати обґрунтовані управлінські рішення, сприятиме стабільному росту та розвитку підприємства та забезпечить контроль за ефективністю використання фінансових ресурсів.

Для отримання об'єктивної інформації та розробки конкретних пропозицій фінансовий аналіз доцільно проводити в розрізі суб'єктів господарювання. Оцінка ефективності діяльності відповідної галузі в розрізі регіонів вимагає використання консолідованої звітності аграрних підприємств. Це дає змогу розробити пропозиції та концепцію розвитку відповідної галузі, лобіювання інтересів регіону тощо.

У контексті нашого дослідження доречною є думка про те, що в економічній науці є багато методів та підходів до оцінювання фінансового потенціалу. Так поширеними є наступні наукові підходи: системний, процесний, витратний, результативний, ресурсний, цільовий. Серед методів найбільшого поширення набули: індексний, експертний, імітаційного, економіко-математичного моделювання тощо. Однак більшість із них спирається на використання статистичної інформації, яка відображає факти минулих подій, і не відображає потенційних можливостей підприємства.

Методика оцінювання фінансового потенціалу повинна базуватися не на оцінюванні існуючих та прогнозованих фінансових результатів підприємства та суми залучених кредитів, а на оцінюванні фінансових результатів від реалізації всіх видів планів підприємства (інвестиційного, виробничого, маркетингового, плану перепідготовки кадрів тощо) [8, с. 144].

Аналізуючи фінансовий результат діяльності аграрних підприємств Львівської області враховуватимемо наступне. Статистична інформація не

подається виключно щодо аграрних підприємств. Звітність консолідується за підприємствами сільського, лісового та рибного господарства. Разом з тим, доцільно наголосити, що на сільськогосподарські підприємства припадає понад 95 % обсягу реалізованої продукції. Це вказує на те, що результати подані у табл. 2.8 відображатимуть тенденції притаманні підприємствам аграрного сектору економіки загалом.

Фінансовий результат до оподаткування прибуткових підприємств сільського, лісового та рибного господарства Львівської області у 2022 р. порівняно з 2018 р. зріс більше ніж у 2,5 рази (табл. 2.9). Сума збитку збиткових підприємств сільського, лісового та рибного господарства Львівської області також зростає. У 2022 р. загальна сума збитку становила 1235,2 млн грн, що на 530,3 млн грн більше, ніж у 2018 р.

Таблиця 2.9

**Динаміка фінансових результатів діяльності підприємств сільського,
лісового та рибного господарства Львівської області***

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022 р. до 2018 р., +/-
Фінансовий результат до оподаткування, млн грн						
Прибуток	1937,4	1488,3	1990,4	5848,1	4937,5	3000,1
Збиток	704,9	713	471	406,8	1235,2	530,3
Сальдо (+/-)	1232,5	775,3	1519,4	5441,3	3702,3	2469,8
Питома вага збитко- вих підприємств, до загальної кількості підприємств галузі, %	15,0	19,5	18,1	16,6	18,6	3,6

* Джерело: розраховано згідно з [127, 128].

Щодо суми збитку збиткових підприємств доцільно зазначити, що у 2020 р. та 2021 р. мала чітку тенденцію до зменшення. Зростання збитку у 2022 р. ми, значною мірою, пов'язуємо з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Сальдо фінансового результату до оподаткування сільського, лісового та рибного господарства Львівської області є позитивним. Сальдо позитивного

фінансового результату до оподаткування становить у 2022 р. 3702,3 млн грн, що у понад три рази перевищує позитивне сальдо фінансового результату до оподаткування досліджуваних підприємств у понад три рази.

Частка збиткових підприємств у загальній структурі підприємств сільського, лісового та рибного господарства Львівської області коливається від 15,0 % у 2018 р. (мінімальне значення) до 19,5 % у 2019 р. (максимальне значення).

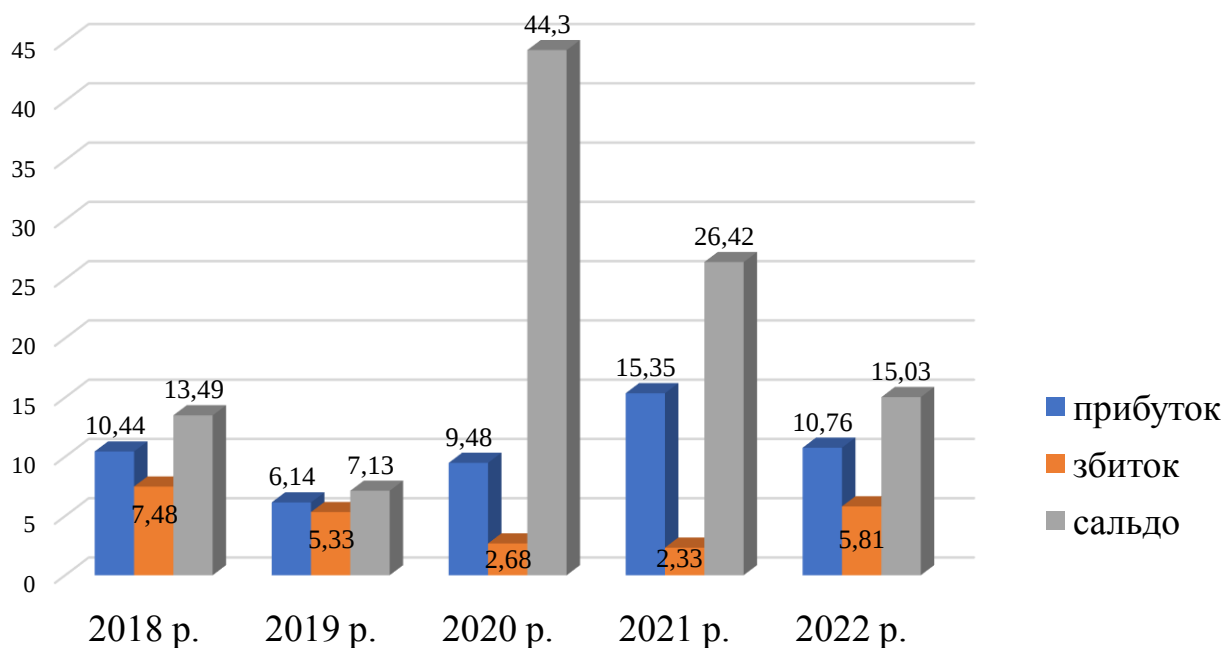

Рис. 2.5. Питома вага підприємств сільського, лісового та рибного господарства в загальних за всіма підприємствами показниках, % *

* Джерело: розраховано згідно з [128].

Підприємства сільського, лісового та рибного господарства Львівської області показують достатньо хороші фінансові результати у структурі усіх суб'єктів господарювання області.

У структурі прибутку до оподаткування згенерованого суб'єктами господарювання Львівської області включаючи банківські установи підприємства сільського, лісового та рибного господарства займали від 6,14 % (мінімальна частка у структурі) у 2019 р. до 15,35 % (максимальна частка у структурі) – у 2021 р. У структурі збитку до оподаткування підприємства сільського, лісового та рибного

господарства займали від 2,33 % (мінімальна частка у структурі) у 2021 р. до 7,48 % (максимальна частка у структурі) – у 2018 р.

У структурі позитивного сальдо фінансового результату до оподаткування підприємства сільського, лісового та рибного господарства Львівської області становили від 7,13 % (мінімальна частка у структурі) у 2019 р. до 44,3 % (максимальна частка у структурі) – у 2020 р.

Прибуткова діяльність аграрних підприємств є ключовим фактором, що дає їм можливість оптимізувати свій фінансовий потенціал. Завдяки реінвестуванню прибутку, впровадженню нових технологій, диверсифікації діяльності та управлінню ризиками, прибуткові підприємства можуть значно підвищити свою ефективність та конкурентоспроможність.

Показники оцінки ефективності діяльності становлять одну із основних груп показників, які використовуються для оцінки фінансового потенціалу аграрних підприємств.

Ковтун В.А. характеризує показники ефективності господарювання аграрних підприємств наголошує, що ефективність розкриває характер причинно-наслідкових зв'язків виробництва. Вона показує не сам результат, а те якою ціною він був досягнутий. Тому ефективність найчастіше характеризується відносними показниками, що розраховуються на основі двох груп характеристик (параметрів) – результату і витрат. [46, с. 67]

Рентабельність операційної діяльності досліджуваних підприємств має достатньо високий рівень. Найнижчий показник рентабельності операційної діяльності зафіксовано у 2019 р. – 4,3 %. У 2022 р. його значення становило 21,4 %, що на 13,1 п.п. вище величина досліджуваного показника у 2018 р. (табл. 2.10.).

Показники рентабельності капіталу та активів аграрних підприємств також характеризується позитивною динамікою, що вказує на достатній рівень ефективності використання фінансового потенціалу зазначеними підприємствами. Рентабельність власного капіталу зросла у 2022 р. проти 2018

на 7,0 п.п.; рентабельність необоротних активів збільшилась на 9,4 п.п., а рентабельність оборотних активів – на 6,6 п.п.

Таблиця 2.10

**Рентабельність підприємств сільського, лісового та рибного господарства
Львівської області, %***

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022 р. до 2018 р., +/-
Рентабельність операційної діяльності	8,3	4,3	13,7	24,0	21,4	13,1
Валова рентабельність продажу			6,6	19,0	...	...
Рентабельність власного капіталу	11,1	6,3	12,1	34,9	18,1	7,0
Рентабельність необоротних активів	18,4	8,4	27,9	48,5	27,8	9,4
Рентабельність оборотних активів	4,8	2,7	5,2	18,8	11,4	6,6

* Джерело: розраховано згідно з [125, 128].

Найменш вдалим щодо ефективності використання фінансового потенціалу був 2019 р. розраховані показники рентабельності є найменшими за весь період дослідження. Найвищої ефективності використання фінансового потенціалу підприємствам сільського, лісового та рибного господарства Львівської області вдалось досягти у 2021 р.

У 2022 р. показники рентабельності внаслідок повномасштабного вторгнення погіршились порівняно з 2021 р. Значною мірою це сталося внаслідок суттєвого зростання витрат пов'язаних з виробництвом продукції АПК, а також логістичних витрат.

Коефіцієнт поточної ліквідності - це показник, який використовується для оцінки здатності підприємства погашати свої короткострокові зобов'язання. Нормативне значення даного коефіцієнту коливається в межах 1-3, але бажаним є більше 2.

Розрахунки наведені в таблиці 2.11 вказують на те, що досліджувані підприємства мають обмежені можливості щодо покриття поточних

зобов'язань оборотними активами. Важливо зазначити, що даний коефіцієнт протягом періоду дослідження має тенденцію до зростання та у 2021 та 2022 рр. є наближеним до нормативного значення.

Таблиця 2.11

Аналіз показників ліквідності, фінансової стійкості та ділової активності підприємств сільського, лісового та рибного господарства Львівської області, %*

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022 р. до 2018 р., +/-
Коефіцієнт поточної ліквідності	0,26	1,23	1,26	1,58	1,56	1,3
Коефіцієнт автономії	0,37	0,32	0,33	0,45	0,44	0,07
Коефіцієнт фінансової залежності	2,7	3,1	3,03	2,22	2,27	-0,43
Коефіцієнт покриття активів	0,04	0,02	0,04	0,13	0,07	0,03
Коефіцієнт покриття власного капіталу	0,11	0,06	0,12	0,30	0,16	0,05
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,57	0,45	0,23	0,32	0,37	-0,2
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,63	0,68	0,67	0,55	0,56	-0,07
Показник фінансового левериджу	5,3	1,01	2,07	1,22	1,25	-4,05

* Джерело: розраховано згідно з [127].

Коефіцієнт автономії вказує на частку власного капіталу у структурі валюти балансу. Даний показник характеризує фінансову незалежність підприємств від зовнішніх джерел фінансування. Нормативне значення даного коефіцієнту $\geq 0,5$, тобто у структурі джерел фінансування власний капітал має становити не менше 50 %.

Досліджуваним підприємствам протягом 2018-2022 рр. є притаманним значення коефіцієнту автономії, яке є нижчим від нормативного. Протягом 2018-2022 рр. від 32 до 45 % у структурі джерел фінансування посідає власний

капітал підприємств. Оцінку даного коефіцієнту необхідно проводити з врахуванням особливостей функціонування конкретної галузі економіки. Враховуючи специфіку діяльності в аграрній сфері економіки припускаємо, що дане значення може бути нижче за 0,5. Це характеризується значними обсягами використання позичених та залучених ресурсів саме підприємствами аграрної сфери.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу вказує на частку власного капіталу, яку підприємство може вільно використовувати для фінансування оборотних активів. Для нормального функціонування підприємства значення даного коефіцієнта повинно становити $\geq 0,1$. Значення даного коефіцієнту для аграрних підприємств Львівської області є достатньо високим і коливається в межах 0,23-0,57. Це вказує на те, що від 23 % до 57 % власного капіталу аграрні підприємства області скеровують на фінансування оборотних активів.

Оцінку співвідношення позикового та власного капіталу проводять за допомогою розрахунку коефіцієнта фінансового левериджу. В економічній науці вважається, що оптимальне значення даного коефіцієнту коливається в межах від 1 до 2. Разом з тим, поширеною є думка, що величина даного коефіцієнту для забезпечення ефективного використання позикового капіталу має становити в межах 1,5. За такого значення коефіцієнту співвідношення між власним та позиченим капіталом становитиме 40 % та 60 % відповідно.

Значення коефіцієнта фінансового левериджу для аграрних підприємств Львівської області є в межах нормативного значення у 2019-2022 р. та коливається від 1,01 до 2,07.

Своєчасна та об'єктивна оцінка фінансового стану сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах має велике значення, що дає визначити потенційні можливості збільшення доходів, які можна виявити тільки на підставі своєчасного об'єктивного аналізу фінансового стану. Оцінку фінансового потенціалу підприємства проводять за такими основними групами показників: показники оцінки ліквідності (коефіцієнти покриття, швидкої та абсолютної ліквідності, частка оборотних засобів та виробничих запасів, а

також вартість робочого капіталу); показники оцінки фінансової стійкості (коефіцієнти автономії, фінансової залежності та стійкості, забезпечення власними оборотними засобами, фінансування та фінансової стійкості, концентрації залученого капіталу та поточних зобов'язань); показники оцінки ділової активності; показники оцінки ефективності господарювання [45].

Левченко Н.М. зазначає, що характеристика фінансового потенціалу підприємства може бути надана з двох напрямків: короткострокової та довгострокової перспектив. У випадку довгострокової перспективи, характеристиками для фінансового потенціалу стають такі показники як ліквідність та платоспроможність підприємства. В іншому ж випадку розглядається фінансова стійкість суб'єкта господарювання [74, с. 115].

Таблиця 2.12

Динаміка коефіцієнтів фінансового стану сільськогосподарських підприємств (станом на кінець року)*

Назва підприємства	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022 р. до 2018 р., +/-
1	2	3	4	5	6	7
Оцінка ліквідності підприємства						
Коефіцієнт абсолютної ліквідності ($K_{ал}$)						
ПП «ПАФ «Винниківська»	0,01	0,01	0,01	0,001	0,001	-0,009
ФГ Кушпіта Б.О.	0,23	0,20	0,12	0,01	0,003	-0,227
ТОВ «Волиця»	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00	0
ФГ «Пчани-Денькович»	0,00	0,00	0,00	0,00	0,03	0,03
ТОВ «ВАМ АГРО»	0,00	0,00	0,00	0,02	0,02	0,02
ФГ «Пролісок-1»	0,0	0,01	0,00	0,00	0,18	0,18
ФГ «Сяйво-Стрий»	13,5	3,3	2,4	1,6	0,8	-12,7
ППА «Хлібодар»	0,00	0,02	0,00	0,03	0,01	0,01
ФГ «Агротем»	0,02	0,41	0,00	0,43	0,00	-0,02
Коефіцієнт швидкої ліквідності ($K_{шл}$)						
ПП «ПАФ «Винниківська»	0,1	0,1	0,9	1,3	0,9	0,8
ФГ Кушпіта Б.О.	1,3	1,3	0,5	0,5	0,2	-1,1
ТОВ «Волиця»	0,4	0,2	0,4	0,2	0,1	-0,3
ФГ «Пчани-Денькович»	0,09	0,13	0,08	0,09	0,11	0,02
ТОВ «ВАМ АГРО»	0,5	0,5	0,8	0,5	0,4	-0,1
ФГ «Пролісок-1»	0,3	0,2	0,2	0,4	0,3	0
ФГ «Сяйво-Стрий»	13,6	3,7	2,6	2,4	1,5	-12,1

1	2	3	4	5	6	7
ППА «Хлібодар»	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,1
ФГ «Агротем»	0,9	0,7	0,1	1,7	0,3	-0,6
Коефіцієнт загальної ліквідності ($K_{зл}$)						
ПП «ПАФ «Винниківська»	1,2	0,9	2,4	4,8	6,3	5,1
ФГ Кушпіта Б.О.	4,6	4,9	3,0	2,0	1,3	-3,3
ТОВ «Волиця»	1,1	0,8	1,1	0,8	0,8	-0,3
ФГ «Пчани-Денькович»	1,2	1,0	1,3	1,1	1,9	0,7
ТОВ «ВАМ АГРО»	2,3	2,0	2,5	3,6	2,3	0
ФГ «Пролісок-1»	1,0	0,9	1,2	1,1	0,9	-0,1
ФГ «Сяйво-Стрий»	22,4	6,3	5,2	4,7	4,0	-18,4
ППА «Хлібодар»	1,6	1,3	1,4	1,2	0,9	-0,7
ФГ «Агротем»	1,2	0,9	0,5	5,8	1,6	0,4
Оцінка фінансової стійкості підприємства						
Коефіцієнт фінансової автономії (незалежності) ($K_{фа}$)						
ПП «ПАФ «Винниківська»	0,68	0,63	0,87	0,89	0,91	0,23
ФГ Кушпіта Б.О.	0,93	0,89	0,82	0,75	0,58	-0,35
ТОВ «Волиця»	0,09	0,11	0,20	0,17	0,17	0,08
ФГ «Пчани-Денькович»	0,63	0,68	0,75	0,68	0,77	0,14
ТОВ «ВАМ АГРО»	0,45	0,46	0,42	0,48	0,46	0,01
ФГ «Пролісок-1»	0,29	0,41	0,40	0,37	0,29	0
ФГ «Сяйво-Стрий»	0,97	0,90	0,89	0,86	0,86	-0,11
ППА «Хлібодар»	0,23	0,27	0,29	0,40	0,34	0,11
ФГ «Агротем»	0,30	0,32	0,47	0,65	0,65	0,35
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами (II А-III П)/II А						
ПП «ПАФ «Винниківська»	0,14	-0,08	0,59	0,79	0,84	0,70
ФГ Кушпіта Б.О.	0,77	0,79	0,66	0,51	0,47	-0,30
ТОВ «Волиця»	0,1	-0,2	0,1	-0,3	-0,24	-0,34
ФГ «Пчани-Денькович»	0,18	0,01	0,25	0,11	0,47	0,29
ТОВ «ВАМ АГРО»	0,56	0,50	0,60	0,72	0,57	0,01
ФГ «Пролісок-1»	0,58	0,69	0,56	0,44	0,52	-0,06
ФГ «Сяйво-Стрий»	0,96	0,84	0,81	0,79	0,75	-0,21
ППА «Хлібодар»	0,11	0,24	0,28	0,20	-0,10	-0,21
ФГ «Агротем»	-0,21	-0,14	-1,06	0,83	0,36	0,57
Коефіцієнт маневреності власного капіталу (I П+ II П- I А)/I П						
ПП «ПАФ «Винниківська»	0,08	-0,04	0,22	0,33	0,34	0,26
ФГ Кушпіта Б.О.	0,43	0,46	0,45	0,35	0,46	0,03
ТОВ «Волиця»	0,99	-0,53	0,13	-0,84	-0,33	-1,32
ФГ «Пчани-Денькович»	0,13	0,01	0,11	0,06	0,27	0,14
ТОВ «ВАМ АГРО»	0,90	0,88	1,25	1,35	1,05	0,15
ФГ «Пролісок-1»	0,23	0,11	0,19	0,16	0,31	0,08
ФГ «Сяйво-Стрий»	0,67	0,57	0,52	0,60	0,49	-0,18

ППА «Хлібодар»	0,67	0,41	0,58	0,24	-0,15	-0,82
ФГ «Агротем»	-0,08	-0,08	-0,12	0,25	0,20	0,28

* Джерело: розраховано авторами

Аналізуючи результати розрахунків представлені у таблиці 2.12 необхідно зазначити, що показники аналізу фінансового стану дозволяють оцінити можливості формування та використання фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств. Аналізуючи показник абсолютної ліквідності досліджуваних підприємств можна зробити висновок про широку диспропорцію у його величині. Нормативне значення даного коефіцієнта становить 0,2-0,35, тобто підприємство за рахунок найбільш ліквідних активів повинно бути спроможним покрити від 20 % до 35 % своїх поточних зобов'язань. Більшість представлених підприємств мають розрахункове значення даного коефіцієнта практично на рівні нуля, що вказує на їх низьку ліквідність. Натомість у ФГ «Сяйво-Стрий» значення даного коефіцієнта суттєво перевищує його нормативне значення. Це дозволяє зробити висновок про наявність значних фінансових ресурсів накопичених на рахунку у банківській установі, але не використаних для забезпечення діяльності підприємства.

Більшість проаналізованих підприємств для фінансування власної діяльності використовують власні фінансові ресурси про що свідчить достатньо високе значення коефіцієнту автономії. Практично не використовують для фінансування своєї діяльності позичені ресурси такі підприємства, як ФГ «Сяйво-Стрий», ПП «ПАФ «Винниківська», ФГ Кушпіта Б.О. На це вказує величина коефіцієнта автономії, нормативне значення для якого визначено на рівні не менше 0,5. У перелічених підприємств значення даного коефіцієнта суттєво перевищує 0,5 та за часту наближається до 1.

З іншого боку ТОВ «Волиця», ФГ «Пролісок-1» для фінансування власної діяльності використовують значною мірою саме позичені фінансові ресурси,

що вказує на значні фінансові ризики та вимагає корекції механізму формування фінансового потенціалу даних сільськогосподарських підприємств.

Оцінюючи роль фінансового потенціалу у забезпеченні ефективної діяльності сільськогосподарського підприємств доцільно використовувати сучасні математичні методи обробки статистичних даних, які базуються на комплексному математичному апараті. Ці методи охоплюють широкий спектр інструментів для аналізу, включаючи розроблене програмне забезпечення, призначене для персональних комп'ютерів, що забезпечує якісну обробку великих обсягів даних. Використання таких технологій надає можливість глибше розуміти закономірності й тенденції в розвитку аграрного сектору, дозволяючи їм отримувати точніші результати аналізу.

Ключовим є питання, як на основі часткових результатів статистичних спостережень за певними подіями або показниками, що аналізуються, виявити й описати існуючі взаємозв'язки між ними. Ця проблема є фундаментальною для будь-якого дослідження, яке стосується ефективності виробництва в умовах змін фінансового потенціалу.

Комп'ютерна підтримка, яку забезпечують сучасні математичні методи та програмне забезпечення, дозволяє систематично і точно аналізувати дані, що стосуються різних аспектів діяльності сільськогосподарських підприємств. Це сприяє більш повному розкриттю залежностей між фінансовими ресурсами та ефективністю аграрного виробництва.

Перш ніж, перейти до формулювання загальних та конкретних завдань статистичного дослідження залежностей фінансового потенціалу та ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств, зазначимо, що функціонування сільськогосподарських товаровиробників описуватимемо за допомогою набору змінних (рис. 2.6), зокрема:

$x(1), x(2), \dots, x(p)$ – вхідні змінні, що характеризують умови функціонування сільськогосподарських підприємств, частина з яких піддається регулюванню або частковому управлінню. В математичних моделях їх часто

називають факторами, аргументами, екзогенними змінними, предикторами або незалежними змінними.

$y(1), y(2), \dots, y(m)$ – вихідні змінні, що характеризують ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств. Їх називають ендегенними змінними, залежними змінними, результуючими змінними або пояснюваними змінними.

$\varepsilon(1), \varepsilon(2), \dots, \varepsilon(m)$ – латентні випадкові залишкові компоненти, що відображають вплив неврахованих факторів та випадкові похибки вимірювання. Їх називають залишками.

Рис. 2.6 Загальна схема взаємодії змінних при статистичному дослідженні залежностей [98]

Отже, загальне завдання статистичного дослідження залежностей між показниками забезпеченості фінансовими ресурсами та ефективністю діяльності сільськогосподарських підприємств можна сформулювати наступним чином:

На основі результатів n вимірів вхідних змінних $x(1), x(2), \dots, x(p)$, які описують умови функціонування сільськогосподарських підприємств, та вихідних змінних $y(1), y(2), \dots, y(m)$, що характеризують ефективність виробництва, необхідно виявити і статистично обґрунтувати існуючі взаємозв'язки між ними. Це включає аналіз впливу факторів x на результати y , з урахуванням можливих

латентних випадкових компонентів ε , що відображають невраховані фактори та похибки вимірювань.

Метою такого дослідження є побудова моделі, яка дозволить пояснити, яким чином зміни у забезпеченості фінансовими ресурсами впливають на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств, і забезпечити можливість прогнозування результатів на основі вхідних даних.

Відзначимо, що функції $f(x)$, які описують в наведеній загальній постановці задачі поведінку умовних середніх величин $y_{cp}(X)$ конкретного прогнозованого показника ефективності, називають функціями регресії. Їх модельний запис має такий вид:

$$y = f(x^{(1)}, x^{(2)}, \dots, x^{(p)}; \theta) + \varepsilon, \quad (2.1)$$

де ε – залишкова компонента, що обумовлює можливу похибку при визначенні певного показника ефективності сільськогосподарського виробництва у за відомими значеннями факторів $x^{(1)}, x^{(2)}, \dots, x^{(p)}$;

$f(X; \theta)$ – функція з деякого відомого параметричного сімейства $F = \{f(X; \theta)\}$, для якої однак чисельні значення параметрів (констант, що входять в її рівняння) невідомі.

Головне завдання полягає у підборі (оцінці) векторного параметру θ й аналізу точності одержаної розрахункової формули $Y(X) = f(X; \theta)$, враховуючи оцінку прогнозних інтервалів. Тому при розробці регресійних моделей (2.1) з метою забезпечення розрахунку прогнозних показників досліджують лише значення функції $f(X)$, але не її структуру, яка визначає, зокрема, співвідношення питомої ваги впливу пояснюючих змінних $x^{(1)}, x^{(2)}, \dots, x^{(p)}$ на кожний з результуючих показників $y^{(k)}$ ($k=1, 2, \dots, m$) [98, с.48].

Весь процес статистичного дослідження взаємозв'язків між показниками забезпеченості фінансовими ресурсами та ефективністю діяльності сільськогосподарських підприємств можна поділити на кілька ітераційно пов'язаних основних етапів: 1) постановка задачі; 2) збір інформації; 3) кореляційний аналіз; 4) визначення загальної форми функції регресії (класу функцій), в межах якої буде досліджуватися взаємозв'язок між змінними; 5)

аналіз мультиколінеарності пояснювальних (незалежних) змінних і відбір найбільш інформативних з них; 6) розрахунок оцінок невідомих параметрів у регресійній моделі; 7) перевірка точності отриманих рівнянь статистичного зв'язку між досліджуваними змінними.

Варто зазначити, що частина дослідження, що охоплює етапи 4, 5, 6 і 7, зазвичай називається регресійним аналізом, етапи кореляційно-регресійного аналізу підтримуються потужними статистичними пакетами програмного забезпечення, що дозволяє їх майже повністю автоматизувати, етапи 5, 6 і 7, за умови використання відповідного програмного забезпечення, виконуються фактично паралельно.

Почнемо дослідження з формулювання проблеми. Об'єктами дослідження будуть сільськогосподарські підприємства Львівської області $O_i (i=1,2,..., 9)$.

Таблиця 2.13

Об'єкти статистичного дослідження залежностей фінансового потенціалу та ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств*

Назва досліджуваного підприємства	Умовне позначення
ПП «ПАФ «Винниківська»	PAFV
ФГ Кушпіта Б.О.	FGK
ТОВ «Волиця»	TOVV
ФГ «Пчани-Денькович»	FGPD
ТОВ «ВАМ АГРО»	TOVVA
ФГ «Пролісок-1»	FGPO
ФГ «Сяйво-Стрий»	FGSS
ППА «Хлібодар»	PPAH
ФГ «Агротем»	FGAT

* пропонується авторами

Кожному об'єкту дослідження O_i поставимо у відповідність перелік: “вхідних” (пояснюючих) і “вихідних” (результуючих) змінних за типом (2.3):

Виходячи із визначених об'єктів і переліку змінних, які характеризують забезпеченість фінансовими ресурсами, кінцеві прикладні цілі нашого дослідження передбачають:

- спробувати виділити найбільш значимі пояснюючі змінні, які впливають на показники ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств.

Перелік “вхідних” (пояснюючих) і “вихідних” (результуючих) змінних*

Назва змінної	Тип змінної	Умовне позначення
Власний капітал підприємства, тис.грн.	$x^{(1)}$	X1_VKP
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис.грн.	$x^{(2)}$	X2_NPR
Залучені фінансові ресурси, тис.грн.	$x^{(3)}$	X3_BRP
Коефіцієнт загальної ліквідності	$x^{(4)}$	X4_KPP
Коефіцієнт автономії	$x^{(5)}$	X5_KAP
Рентабельності операційної діяльності, % Ф2 - 2290/2000	$y^{(1)}$	Y1_ROD
Чистий прибуток в розрахунку на 100 га с.-г. угідь, , тис.грн.	$y^{(2)}$	Y2_PSG
Виробництво валової продукції в розрахунку на 100 га с.-г. угідь, тис.грн.	$y^{(3)}$	Y3_WWP
Фондозабезпеченість	$y^{(4)}$	Y4_FZB

* пропонується авторами

Другий етап дослідження полягав у зборі необхідної статистичної інформації на річних відрізках часу, починаючи з 2018 р. по 2022 р. В результаті цієї роботи для кожного (і-го) підприємства було визначено конкретний перелік “вхідних” і “вихідних” показників, які характеризують діяльність цього об’єкту дослідження:

Досліджуване підприємство_i $\longleftrightarrow (x_{it}^{(1)}, x_{it}^{(2)}, \dots, x_{it}^{(5)}; y_{it}^{(1)}, y_{it}^{(2)}, \dots, y_{it}^{(4)})$ $i=1,2,\dots,9; t=1,2,3$.

Таким чином, об’єм вибірки складав 45 спостережень. Структуру цих статистичних даних наведено в Додатку Д таблиця Д.1.

Етапи кореляційно-регресійного аналізу (3, 4, 5, 6 і 7) були реалізовані на персональному комп’ютері з використанням інтегрованої системи статистичного аналізу і обробки даних STATISTICA.

Вихідний звіт з результатами статистичного дослідження залежностей між показниками фінансового потенціалу та ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств наведено в Додатку Д.

Аналіз результатів дослідження дозволяє зробити такі висновки:

1. Між досліджуваними змінними існує слабкий зв'язок, що відображено в парних коефіцієнтах кореляції, представлених у кореляційній матриці (Додаток Г, таблиця Г.2).
2. Геометричний аналіз парних кореляційних полів, здійснений за допомогою графіків залежності між показниками (Додаток Г, рис. Г.1), дозволяє, по-перше, визначити клас лінійних функцій регресії дозволяє, по-перше, визначити клас лінійних функцій регресії $(f(x) = \theta_0 + \theta_1 x^{(1)} + \dots + \theta_p x^{(p)})$ для дослідження взаємозв'язків між змінними, а по-друге, ідентифікувати та вилучити аномальні точки спостережень (так звані “викиди”).
3. Наявність мультиколінеарності між пояснювальними змінними (Додаток Г, таблиця Г.3) передбачає необхідність відбору найбільш інформативних з них за допомогою одного з покрокових регресійних методів.
4. Обчислення оцінок невідомих параметрів рівнянь регресії дозволяє виділити найбільш значимі пояснювальні змінні (виділені кольором), які впливають на показники ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств (Додаток Г, таблиці Г.4–Г.7).

2.3 Оцінка процесу формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств в контексті стратегічного розвитку

Поняття «механізм формування» доцільно розглядати як процес, що охоплює послідовність дій, факторів та умов, які зумовлюють створення, становлення й розвиток певного явища, об'єкта або системи. Цей процес відображає закономірності, за якими об'єкт набуває своєї структури, функціональних характеристик і властивостей. Механізм формування передбачає наявність взаємопов'язаних етапів та елементів, кожен із яких відіграє визначальну роль у досягненні кінцевого результату. Механізм формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств передбачає певний регулятивний вплив з боку держави.

Як зазначає Мельник В. державне регулювання сільськогосподарського виробництва полягає у здійсненні впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання та кон'юнктуру ринку з метою забезпечення ефективного функціонування ринкового механізму, вирішення соціальних та виробничих проблем. Державне регулювання аграрного виробництва реалізується через систему заходів впливу з метою створення оптимальних умов для виробництва сільськогосподарської продукції, де основними векторами розвитку та підтримки аграрної галузі на рівні держави цілями державного регулювання сільського господарства на сучасному етапі є забезпечення високої якості та конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції; збереження та відтворення природних ресурсів; формування ефективно діючого ринку через розвиток його інфраструктури. [85, с.40]

Механізм формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств включає в себе регулятивний вплив держави, який виявляється через різноманітні інструменти та заходи. Цей вплив слід розглядати як сукупність заходів, спрямованих на сприяння сталому розвитку та забезпечення стійкості сільського господарства як важливої галузі національної економіки.

Держава реалізує свій регулятивний вплив шляхом надання субсидій та фінансової підтримки сільським товаровиробникам, які призначені для компенсації певних витрат, пов'язаних з виробництвом сільськогосподарської продукції. Також держава регулює процентні ставки на кредити для сільськогосподарських підприємств та надає спеціальні програми кредитування. Додатково, податкові пільги можуть надаватись з метою зменшення податкового тиску на сільські підприємства.

Торговельна політика також становить частину регулятивного впливу держави, де встановлення мит та імпорتنих обмежень на сільськогосподарську продукцію може бути спрямоване на захист внутрішнього ринку та стабільність цін.

Крім того, держава може сприяти фінансуванню досліджень та розвитку нових сільськогосподарських технологій та методів, спрямованих на підвищення продуктивності та конкурентоспроможності галузі.

Нарешті, системи страхування врожаю, підтримувані державою, зменшують фінансові ризики, пов'язані з негодами та природними катастрофами для сільськогосподарських підприємств. В цілому, регулятивний вплив держави в сільському господарстві є важливим механізмом для забезпечення сталості та ефективного формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств та галузі в цілому.

Щорічно Законом України «Про Державний бюджет України» на відповідний рік передбачається фінансування програм державної підтримки розвитку агропромислового комплексу. Поряд з цим, органами місцевого самоврядування приймаються на місцевому рівні рішення щодо фінансування розвитку пріоритетних галузей агропромислового виробництва. Так, наприклад, Львівська обласна рада приймає Львівський обласний бюджет, складовою якого є фінансування програм розвитку різних галузей економіки, зокрема, аграрної сфери.

Отже, ефективний розвиток агропромислового сектору країни в сучасних умовах практично неможливий без належного впливу з боку держави, особливо через фінансову підтримку. Головними джерелами такої підтримки є кошти з державного та місцевих бюджетів. Варто відзначити, що міжнародні донори також здійснюють фінансування окремих проектів, зокрема інфраструктурних та розвитку територіальних громад, з метою формування їх фінансової незалежності та стійкості.

Для досягнення поставлених завдань була розроблена та впроваджена в життя Комплексна програма розвитку агропромислового сектору Львівської області. Головною метою цієї програми є створення умов для стабільного та динамічного росту виробництва конкурентоздатної сільськогосподарської продукції та переробної галузі в малих сільських господарствах та особистих селянських господарствах. Це є ключовою передумовою для формування

самодостатніх територіальних сільських громад та впровадження принципів сталого розвитку сільської місцевості.

Реалізація відповідних програм припадає на відповідні п'ятирічні періоди. На період нашого дослідження припадає частково реалізація Комплексної програми підтримки та розвитку сільського господарства у Львівській області на 2016-2020 рр. та на 2021-2025 р.

Перелік напрямів фінансування у межах реалізації Комплексної програми на 2021-2025 рр. зазнали суттєвої корекції, тому аналіз доцільно проводити в розрізі п'ятирічних періодів.

Реалізуючи Комплексну програму розвитку сільського господарства Львівської області товаровиробникам вдалось протягом 2016-2020 рр. залучити додатково 488,4 млн. грн для формування фінансових ресурсів. Частина цих коштів дозволило сформувати безпосередньо фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств, а частина – стимулювати їх формування.

В процесі дослідження з'ясовано, що лєвова частка при формування додаткових джерел фінансування аграрних товаровиробників Львівської області припадає на кошти державного бюджету. Разом з тим, формування фінансових ресурсів для стимулювання реалізації програм регіонального значення відбувається з використанням коштів обласного бюджету.

Протягом 2016-2020 рр. в структурі фінансових ресурсів, залучених в процесі реалізації Комплексної програми розвитку сільського господарства частка коштів Державного бюджету становила 85,9 %, а частка коштів обласного бюджету Львівської області – 14,1 % відповідно. Таке співвідношення в користь коштів Державного бюджету продиктовано значно більшими його фінансовими можливостями (рис. 2.7).

За рахунок коштів державного бюджету фінансуються відповідні програми, які дозволяють як отримати додаткові обсяги фінансових ресурсів для фінансування діяльності, так і масштабувати обсяг фінансових ресурсів, які залучаються сільськогосподарськими товаровиробниками.

Рис. 2.7 Структура залучення додаткових фінансових ресурсів сільськогосподарським підприємствами Львівської області з бюджетів різних рівнів у 2016-2020 рр., %*

* Джерело: розраховано згідно з [13].

Аналізуючи обсяги фінансових ресурсів, які залучені в процесі реалізації Комплексної програми розвитку АПК Львівської області в частині фінансування з державного бюджету можемо зазначити наступне. Загальна сума залучених аграрним сектором області коштів становить 419,5 млн. грн., але в розрізі років обсяги виділеного фінансування є дуже непропорційними. У 2016 р. з державного бюджету надійшло загалом 9,1 млн. грн фінансування, а у 2020 р. – 120,5 млн. грн, що більше, а ніж у 13 разів більше аналогічного показника 2016 р. Найбільша сума фінансових ресурсів додатково залучених в агропромисловий сектор Львівської області з державного бюджету – 137,4 млн. грн припадає на 2019 р. (рис. 2.15). Протягом 2016-2020 рр. суттєво зріс обсяг фінансування програми здешевлення кредитів. У 2020 р. обсяг фінансування даного напрямку проти 2016 р. збільшився на 31,5 млн. грн, тобто більше ніж у 4,7 рази.

Зростає фінансова підтримка розвитку фермерських господарств. За вказаний період обсяг фінансування підтримки фермерів збільшився на 13,1 млн. грн. Суттєве зростання даної програми вказує на те, що держава концентрує увагу на розвитку малих форм аграрного бізнесу та створює

передумови для формування необхідних для забезпечення господарської діяльності фінансових ресурсів.

Таблиця 2.15

**Напрями формування фінансового потенціалу сільськогосподарських
товаровиробників Львівської області в рамках реалізації Програми
підтримки розвитку аграрного сектору Львівської області, фінансованої з
Державного бюджету, млн. грн***

Напрями фінансової підтримки	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Разом	2020 р. до 2016 р., +,-
Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів (1,5 облікової ставки НБУ за мінусом 5%)	8,4	6,8	6,3	9,9	39,9	71,3	31,5
Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств	0,5	2,0	8,0	22,8	13,6	46,9	13,1
Державна підтримка тваринництва	0,2	1,6	41,4	73,3	26,1	142,6	25,9
Державна підтримка розвитку хмелярства, закладання молодих садів, виноградників та ягідників		7,1	36,4	18,1	24,0	85,6	24
Часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання для сільськогосподарських підприємств		1,3	15,4	13,3	16,9	46,9	16,9
Дотація відшкодування ПДВ		26,2				26,2	0
Разом	9,1	45,0	107,5	137,4	120,5	419,5	111,4

* Джерело: розраховано згідно з [13, 52]

Зросла сума витрат з державного бюджету на розвиток галузі тваринництва та програми розвитку хмелярства, закладання молодих садів, виноградників та ягідників. На розвиток тваринництва обсяг фінансування зріс у 2020 р. проти 2016 р. на 25,9 млн. грн.

Під тиском СОТ було ліквідовано механізм формування додаткових фінансових ресурсів аграрних підприємств за рахунок податку на додану вартість (ПДВ). Даний механізм дозволяв спрямовати акумульований аграрними товаровиробниками ПДВ на фінансування придбання матеріальних ресурсів, що створювало додаткові переваги для вітчизняних аграрних товаровиробників. У 2017 р. аграрні товаровиробники Львівщини востаннє залучили для власних потреб за даною програмою підтримки 26,2 млн.грн.

В середньому протягом 2016-2020 рр. структура витрат з Державного бюджету на фінансування програм фінансової підтримки розвитку сільського господарства виглядає наступним чином (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Структура витрат на фінансування розвитку аграрної сфери Львівської області, в середньому за 2016-2020 рр., %*

* Джерело: розраховано згідно з [13, 52].

Найбільшу частку займають витрати на фінансування програми державної підтримки тваринництва. Її частка становить в середньому 34,0 %. 20,4 % бюджетних витрат припадало на програму розвитку хмелярства, закладання молодих садів, виноградників та ягідників.

Незначною є частка витрат з Державного бюджету на фінансову підтримку заходів шляхом здешевлення кредитів. Хоча частка даної програми

становить в середньому за п'ять років лише 17,0 % її розмір, як вже зазначалось, протягом 2016-2020 рр. суттєво зростає.

Найбільш динамічно зростаючою щодо обсягів залучення фінансових ресурсів є програма часткової компенсації вартості відсоткової ставки по залученим аграрними товаровиробниками кредитам. Мета реалізації даної програми – забезпечити аграрних товаровиробників дешевими фінансовими ресурсами для фінансування поточних потреб.

Забезпечити безперервний процес сільськогосподарського виробництва, дотриманні технологій за умови залежності від впливу такого чиннику, як сезонність без залучення дешевих фінансових ресурсів практично неможливо.

Кредитні ресурси відіграють важливу роль у забезпеченні ефективності формування та використання фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств. Залучення сільськогосподарськими підприємствами кредитних ресурсів покликане покрити тимчасові касові розриви. За рахунок кредитних ресурсів покриваються поточні зобов'язання, забезпечується безперервність виробництва та дотримання технологічного процесу.

Протягом 2016-2020 рр. для потреб здешевлення вартості кредитних ресурсів з державного бюджету було залучено загалом 71,3 млн. грн. (табл 2.16). визначальним є факт, що більш ніж 55 % від цієї суми цієї суми було виділено у 2020 р.

Реалізація даної програми забезпечило позитивну динаміку залучення кредитних ресурсів сільськогосподарськими товаровиробниками Львівської області. Протягом 2016-2020 рр. 207 сільськогосподарських товаровиробників скористались дано програмою для здешевлення вартості кредитних ресурсів, зокрема у 2020 р. – 110 одиниць. Доцільно зазначити, що у 2020 р. кількість підприємств, які залучили фінансові ресурси для здешевлення вартості кредитів зросла проти 2016 р. майже у 8,5 разів.

У 2016-2020 рр. це дозволило залучити 1613,6 млн. грн. кредитних ресурсів, в тому числі 361,7 млн. грн - на капітальні видатки.

Таблиця 2.16

Результати реалізації програми компенсації відсотків за залученими кредитами та відсотків за комісією супроводження договорів фінансового лізингу з державного бюджету аграрними підприємствами Львівської області*

Напрями фінансової підтримки	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Разом	2020 р. до 2016 р., +,-
Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлювання кредитів, млн.грн.	8,4	6,8	6,3	9,9	39,9	71,3	31,5
Кількість підприємств, одн.	13	20	23	41	110	207	97
Сума залучених кредитів, млн. грн	334,1	241,5	98,7	173,8	765,5	1613,6	431,4
в т.ч. на капітальні видатки, млн.грн	-	-	14,3	29,9	317,5	361,7	317,5

* Джерело: розраховано згідно з [13, 52]

Протягом 2016-2020 рр. суттєво зросла підтримка за кошти державного бюджету розвитку фермерських господарств. Вітчизняна модель розвитку агропромислового сектору суттєво відрізняється від європейської, фундаментом якої є малі суб'єкти господарювання, значною мірою фермерські господарства. Вітчизняна модель агропромислового виробництва спирається значною мірою на великі аграрні підприємства.

У 2016-2020 рр. держава суттєво змінила концепцію підтримки розвитку саме фермерських господарств. З державного бюджету заливаються щораз більші кошти для формування фінансових ресурсів фермерських господарств з метою розвитку їх виробничого потенціалу.

Протягом зазначено періоду фермерські господарства отримали додаткових фінансових ресурсів з державного бюджету 46,9 млн. грн. У 2020 р. загальна сума фінансових ресурсів залучених з державного бюджету на розвиток фермерських господарств становить 13,6 млн. грн, що в понад 27 разів перевищує показник 2016 р. (табл. 2.17.).

Таблиця 2.17.

Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств Львівської області, млн. грн*

Назва програми	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Разом за 2016-2020 рр.
Бюджетна дотація за утримання від 5 голів і більше корів молочного напрямку продуктивності	-	-	-	-	6,5	6,5
Надання пільгових кредитів на поворотній основі	0,5	2,0	1,2	6,8	2,1	12,1
Бюджетна субсидія (новостворені 3 тис. грн/га але не більше 60 тис.грн.)	-	-	4,2	4,7	2,7	11,6
Часткове відшкодування вартості насіння вітчизняного виробництва	-	-	0,4	2,3	0,3	3,0
Часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання	-	-	1,4	4,6	2,0	8,0
Часткове здешевлення кредитів (1.5 облікової ставки НБУ за мінусом 1%)	-	-	0,8	4,4	-	5,2
Разом	0,5	2,0	8,0	22,8	13,6	46,9

* Джерело: розраховано згідно з [13, 52]

Основними напрямками залучення фінансових ресурсів є наступні напрями: бюджет на дотація за утримання від 5 голів і більше корів молочного напрямку продуктивності, бюджетна субсидія для новостворених підприємств, часткове відшкодування вартості насіння вітчизняного виробництва, часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання для фермерських господарств.

Аналізуючи даний блок фінансової підтримки розвитку агропромислового виробництва Львівської області у 2016-2020 рр., доцільно зазначити, що найбільш динамічним щодо обсягів залучених фінансових ресурсів з державного бюджету був 2019 р.

Галузь тваринництва потребує залучення значного обсягу фінансових ресурсів для забезпечення сталого розвитку. Найбільш динамічно, на даний час, розвивається галузь птахівництва. Держава забезпечує додатковими фінансовими ресурсами розвиток тваринництва м'ясного та молочного напрямку. Кошти державного бюджету значною мірою спрямовуються на забезпечення та відтворення племінних тварин, дотації на молодняк ВРХ та корів.

Протягом 2016-2020 рр. загальний обсяг фінансових ресурсів залучених з державного бюджету на галузі тваринництва становив 142,6 млн. грн (табл. 2.18).

Таблиця 2.18

Обсяг фінансових ресурсів, залучених з Державного бюджету на розвиток тваринництва у Львівській області, млн. грн*

Програма	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Разом
1	2	3	4	5	6	7
Бюджетна дотація за наявні від 10 до 300 бджолосімей в розмірі 200 грн за бджолосім'ю	-	-	-	-	8,9	8,9
Часткове відшкодування до 50% вартості закуплених для подальшого відтворення племінних тварин	0,2	1,6	6,3	5,6	11,2	24,9
Часткове відшкодування до 30% вартості тваринницьких об'єктів	-	-	-	6,3	4,2	10,5
Дотація на молодняк ВРХ	-	-	26,8	48,7	0,1	75,6
Дотація на корови	-	-	8,3	10,9	-	19,2
Часткове відшкодування сільськогосподарським товаровиробникам вартості будівництва та/або реконструкції підприємств із зберігання та переробки зерна у розмірі 30% вартості	-	-	-	1,8	1,7	3,5
Разом	0,2	1,6	41,4	73,3	26,1	142,6

* Джерело: розраховано згідно з [13, 52]

Зазначимо, що найбільша сума фінансових ресурсів з державного бюджету надійшла у 2019 та 2018 рр. Протягом 2018-2019 рр. загалом на ці потреби було залучено 114,7 млн. грн, тобто понад 80 % загального обсягу фінансування за досліджуваний період.

2019 р. щодо структури залучення додаткових фінансових ресурсів сільськогосподарськими товаровиробниками Львівської області на розвиток тваринницької галузі є найбільш вдалим. У 2019 р. на ці потреби з державного бюджету було спрямовано 73,3 млн. грн, що становить понад 51 % загального обсягу фінансування протягом 2016-2020 рр.

Значні обсяги фінансових ресурсів було залучено з Державного бюджету сільськогосподарськими підприємствами Львівської області для фінансування розвитку хмелярства, закладання молодих садів, виноградників та ягідників у 2016-2020 рр. Основними напрямками залучення фінансових ресурсів були програми компенсації 30 % вартості за будівництво холодильників та об'єктів із заморожування плодово-ягідної продукції, ліній товарної обробки та компенсації до 80 відсотків витрат на придбання садивного матеріалу (рис. 2.9.).

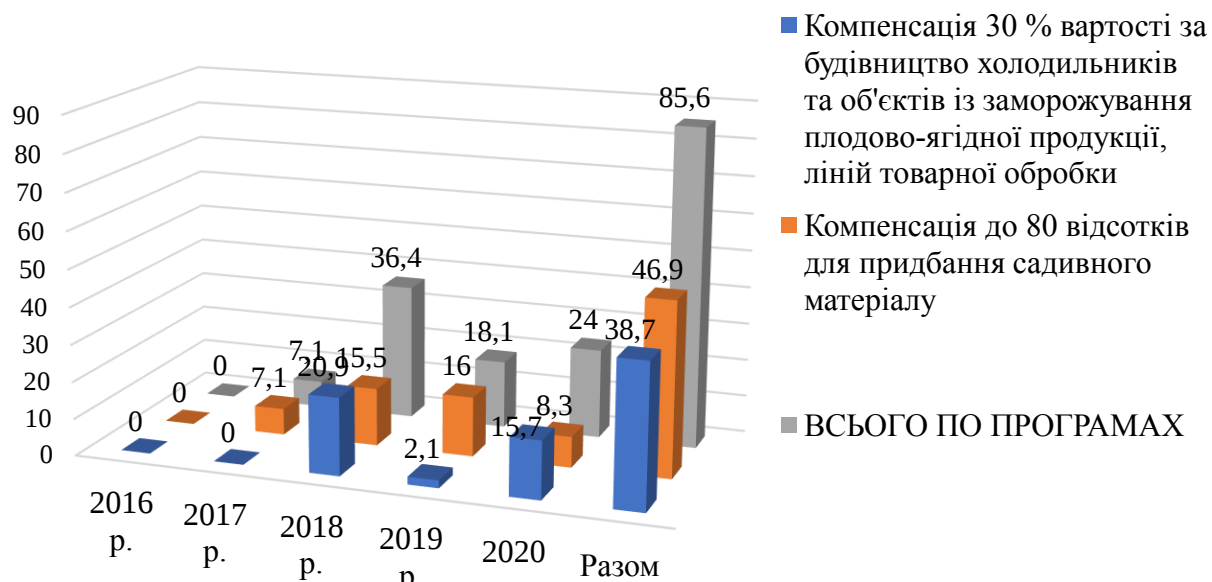

Рис. 2.9 Формування фінансових ресурсів для розвитку хмелярства, закладання молодих садів, виноградників та ягідників за рахунок коштів Державного бюджету у Львівській області, 2016-2020 рр.*

* Джерело: розраховано згідно з [13, 52].

За рахунок додатково залучених з державного бюджету фінансових ресурсів сільськогосподарським підприємствам вдалось масштабувати виробництво. За даними Департаменту АПР ЛОДА у 2018 р. компенсовано вартості сховища потужністю 2,2 тис.т, у 2019 рік - ТзОВ «Львівський сад» отримало компенсацію вартості монтажу лінії товарної обробки плодів, а у 2020 р. чотирьом суб'єктам агробізнесу, зокрема, ТзОВ «Сади Галичини», ТзОВ «Екогаличпродукт», ФГ «Королівський горіх» та ФГ «Ролів Агро» за надано часткову компенсацію за будівництво 4 фруктосховищ для зберігання плодово-ягідної продукції загальною потужністю 4,3 тис. т.

Часткова компенсація витрат на придбання садивного матеріалу стимулювало сільськогосподарських товаровиробників до розширення площ садів та ягідників. Так, у 2017 р. було закладено 445,6 га нових садів і ягідників, у 2018 р. - 173,7 га, 2019 р. - 260,0 га та 2020 р. - 168,2 га нових садів і ягідників.

Місцеві бюджети мають значно скромніші фінансові можливості порівняно з Державним бюджетом, але при цьому виступають не менш важливим джерелом формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Протягом досліджуваного періоду з обласного бюджету Львівської області на розвиток агропромислового виробництва було виділено загалом 68,9 млн. грн, зокрема, у 2016р., 2017 р. та у 2020 р. – близько 11 млн. грн, у 2018 р. – 19,5 млн. грн, у 2019 р. – 16,5 млн. грн. (рис. 2.10).

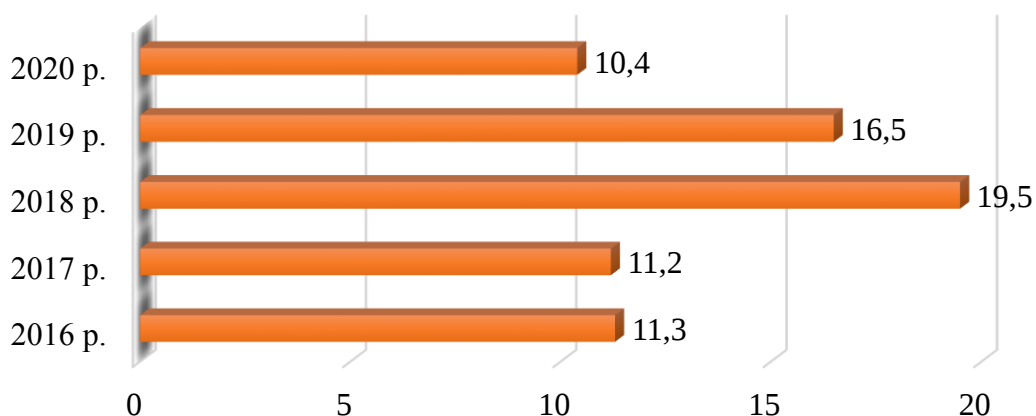

Рис. 2.10 Обсяг фінансування розвитку агропромислового виробництва за рахунок коштів обласного бюджету Львівської області, млн.грн, 2016-2020 рр.*

* Джерело: розраховано згідно з [13, 52].

Обсяги фінансування з державного бюджету по роках розподіляються непропорційно. Протягом 2018-2019 рр. з обласного бюджету Львівської області на розвиток агропромислового виробництва надійшло понад 50 % від загального обсягу фінансування, передбаченого на 2016-2020 рр.

Найбільш активними з боку держави напрямками формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств з обласного бюджету є: фінансова підтримка шляхом компенсації відсотків за кредитами, та відсотків (комісії) за супроводження договорів фінансового лізингу, надання пільгових кредитів на поворотній основі. За даними програмами сільськогосподарські підприємства отримали додаткові фінансові ресурси протягом 2016-2020 рр. загалом на 15,9 млн. грн.

Враховуючи ефективність залучення кредитних ресурсів внаслідок часткової компенсації їх вартості у обласному бюджеті Львівської області передбачено кошти для даних потреб (табл. 2.19).

З обласного бюджету Львівської області у 2016-2020 рр. на здешевлення вартості кредитних ресурсів було спрямовано майже 16 млн. грн. Протягом зазначеного періоду 182 сільськогосподарські підприємства залучили загалом 234,2 млн. грн кредитних ресурсів, що позитивно позначилось на їх фінансовому потенціалі. Близько третини суми залучених кредитних ресурсів було спрямовано на фінансування капітальних видатків.

Протягом 2016-2020 рр. сумарно з Державного та обласного бюджету Львівської області було спрямовано на часткову компенсацію відсотків за залученими кредитами та відсотків за комісією супроводження договорів фінансового лізингу 87,2 млн. грн. Загальна сума кредитних ресурсів за якими здешевлено їх вартість становить 1847,8 млн.грн.

Ще одним дієвим методом формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств в контексті державної фінансової підтримки є виділення пільгових кредитів на реалізацію бізнес-планів на поворотній основі (табл. 2.20.).

Таблиця 2.19

Обсяг фінансування та результати реалізації програми компенсації відсотків за залученими кредитами та відсотків за комісією супроводження договорів фінансового лізингу з обласного бюджету Львівської області*

Напрямок фінансової підтримки	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Разом за 2016-2020 рр.	2020 р. до 2016 р., +,-
Фінансова підтримка шляхом компенсації відсотків за кредитами, та відсотків (комісії) за супроводження договорів фінансового лізингу, млн. грн	1,9	1,8	5,4	3,5	3,3	15,9	1,4
Кількість підприємств, од.	21	28	55	52	26	182	5
Сума залучених кредитів, млн. грн	22	31,2	78,6	68,4	34	234,2	12
в т.ч. на капітальні видатки	4,1	12,7	31,5	18,5	7	73,8	2,9

* Джерело: розраховано згідно з [13, 52]

Таблиця 2.20.

Фінансова підтримка шляхом надання пільгових кредитів на реалізацію бізнес-планів на поворотній основі з бюджету Львівської області*

Показник	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. до 2016 р., +,-
Обсяг фінансування, млн. грн	8,4	8,2	12,9	11,5	5,3	-3,1
Кількість суб'єктів господарювання, од.	24	22	35	34	19	-5
Придбано с.-г. техніку, од.	22	21	36	14	14	-8
Посаджено садів та ягідників, га	19	8	103,1	18,7	12	-7
Інвестовано в модернізацію технологічних процесів, од.	20	14	18	21	7	-13
Створено нові робочі місця	20	27	50	30	20	0

* Джерело: розраховано згідно з [13, 52]

Протягом 2016-2020 рр. на ці потреби з обласного бюджету Львівської області було виділено загалом 46,3 млн.грн. Кількість суб'єктів господарювання, які залучили пільгові кредити на реалізацію бізнес-планів становила 134 од.

Таким чином, на один суб'єкт господарювання було залучено в середньому за 5 років 345,5 тис. грн пільгових кредитних коштів. Це дозволило придбати 107 одиниць техніки, закласти 160,8 га садів та створити додатково 147 робочих місць.

Органічне виробництво останнім часом набуває особливої популярності, оскільки зростає попит на даний вид продукції. Вихід органічної продукції на ринок є трудозатратним процесом, який супроводжується сертифікацією органічної продукції. Для здешевлення витрат пов'язаних з сертифікацією органічної продукції з обласного бюджету Львівської області протягом 2019-2020 рр. виділялись кошти на виплати спрямовані на часткове відшкодування вартості сертифікації органічного виробництва. Це дозволило сільськогосподарським підприємствам набути певних переваг.

Протягом 2018-2020 рр. кількість виробників органічної продукції у Львівській області стабільно зростала. У 2018 р. органічним товарним виробництвом займалися 25 сільськогосподарських товаровиробників, у 2019 р. – 31, а у 2020 р. – 39 (табл. 2.21.).

Таблиця 2.21

Фінансування програми часткової компенсації вартості сертифікації органічного виробництва з бюджету Львівської області*

Показники	2019 р.	2020 р.	Разом
Сума фінансування, тис. грн	111,5	194,5	306,0
Кількість суб'єктів господарювання, од.	8	11	19
Додатково залучено площ органічних посівів, га	140	660	800
Площа під органічним виробництвом, тис. га	2,1	2,8	4,9

* Джерело: розраховано згідно з [13, 52]

У 2019 р. на ці потреби було виділено 111,5 тис. грн., а у 2020 р. – 194,5 тис. грн. Протягом 2019-2020 рр. даним напрямом фінансової підтримки скористались 19 сільськогосподарських товаровиробників. Доцільно зазначити, що протягом 2020 р. площа органічного землеробства була збільшена на 660 га.

Реалізація Комплексної програми у 2016-2020 рр. передбачало покращення показників діяльності сільськогосподарських товаровиробників. Виконання планових завдань протягом 2016-2020 рр. відображено у табл. 2.22.

Таблиця 2.22.

Основні показники результативності реалізації Комплексної програми розвитку АПК Львівської області у 2016-2020 рр.*

Показники	План, 2016-2020	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Факт 2016-2020 до плану 2016-2020, %
Обсяг виробництва валової продукції сільськогосподарськими підприємствами, млн. грн	10688,0	8967,0	10200,0	11103,0	11063,3	11100,0	103,8
Частка сільськогосподарських підприємств у загальнообласному виробництві, %	38	40,7	46,3	48,0	48,0	47,8	9,2 в.п
Споживання, кг:							
плодів і ягід	47,0	46,2	48,8	54,7	58,5	-	118,2
молока	252,0	232,7	214,4	205,2	215,3	-	85,4
м'яса	49,5	48,8	50,7	50,4	52,1	-	105,3
Створення СОК, од.	17	8	2	7	7	2	152,9
Додаткове введення земель, тис. га	5	23,7	17,8	-	18,5	12,2	в 14,4 р.
Відтворення родючості ґрунтів на площі, тис.га	30,0	61,6	75,7	67,8	58,4	-	в 8,7 р.

* Джерело: розраховано згідно з [13, 52]

Фактичний обсяг сільськогосподарського виробництва перевищив заплановані показники на 3,8 %. Частка сільськогосподарських підприємств у

структурі сільськогосподарського виробництва досягла 48 %, тоді як планові показники фіксувались на рівні 38 %.

Споживання плодів і ягід та м'яса перевищує планові показники на 18,2 % та 5,3 % відповідно. Нажаль протягом п'ятирічного періоду реалізації Комплексної програми не вдалось досягти планового споживання молока. Планове завдання Комплексною програмою встановлювалось у розмірі 252,0 кг з розрахунку на 1 людину в рік, а фактичне значення досягнуто на рівня 251,3 кг на 1 людину в рік, тобто планове завдання недовиконано на 14,6 %.

Суттєво зросла кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (далі - СОК). Планом на 2016-2020 рр. передбачалось створення 17 одиниць СОК, але заходи фінансового стимулювання сприяли більш ефективному їх створенню. Протягом 2016-2020 рр. розпочали свою діяльність 26 СОК, тобто планове завдання було виконано на 152,9 %.

У сільськогосподарське виробництво протягом 2016-2020 рр. додатково введено 72,2 тис. га земель, що перевищує плановий показник в 14,4 рази. Фінансування відтворення родючості ґрунтів дозволило підвищити їх родючість на площі 263,5 тис. га. тоді як планове значення становило лише 30 тис.га.

Загалом, ми спостерігаємо суттєве покращення результативності діяльності аграріїв Львівської області внаслідок реалізації Комплексної програми у 2016-2020 рр. Залучення додаткових фінансових ресурсів, як з державного, так і з обласного бюджетів дозволили суттєво посилити фінансовий потенціал сільськогосподарських товаровиробників, що підвищило ефективність їх діяльності.

Структуру джерел фінансування Комплексної програми 2021-2025 рр. було скореговано внаслідок зміни розпорядників бюджетних коштів у 2023 р. До 2023 р. розпорядником коштів за програмою фінансової підтримки шляхом компенсації відсотків за кредитами та відсотків (комісії) за супроводження договорів фінансового лізингу був ДАПР ЛОВ(Д)А. З 2023 р. здешевлення вартості кредитних ресурсів відбувається в рамках Державної програми «Доступні кредити 5-7-9 %». Програму реалізує Фонд розвитку підприємництва

(ФРП), єдиним учасником якого є Уряд України в особі Міністерства фінансів України, що координує усі аспекти діяльності Фонду. [13].

У 2023 р. ДАПР ЛОВ(Д)А реалізовував фінансову підтримку шляхом компенсації відсотків (комісії) за супроводження договорів лише фінансового лізингу.

У 2023 р. показники фінансування зазнали скорочення порівняно з 2021 р. кількість програм фінансової підтримки скоротилась на 3 од, тобто майже на четверту частину (табл. 2.23).

Таблиця 2.23.

Реалізація Комплексної програми підтримки та розвитку сільського господарства Львівської області на 2021-2025 рр., 2021-2023 рр.*

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення, 2023 р. до 2021 р.	
				значення	%
Кількість програм фінансування, од	14	9	11	-3	78,6
Сума фінансування, всього, тис. грн	231,8	100,4	119,8	-112	51,7
в т.ч. з обласного бюджету, тис. грн	18,3	25,3	45,1	26,8	в 2,5 рази
Частка коштів обласного бюджету у загальній сумі фінансування, %	7,9	25,2	37,6	29,8 п.п	-

* Джерело: розраховано згідно з [13, 52]

Практично удвічі зменшився обсяг фінансування. У 2021 р. в рамках реалізації Комплексної програми 2021-20216 рр. розвиток агропромислового виробництва Львівської області за програмами розпорядником коштів за якими виступало управління агропромислового розвитку ЛОДА було профінансовано загалом на 231,8 млн. грн. У структурі джерел фінансування кошти обласного бюджету Львівської області становили 7,9 %, тобто 18,3 млн. грн.

У 2023 р. загальна сума фінансування по коштах за якими розпорядником виступало управління агропромислового розвитку ЛОВ(Д)А становила 119,8

млн. грн. З обласного бюджету Львівської області на ці цілі було спрямовано 45,1 млн. грн, що становило 37,6 %

Таким чином, обсяг фінансування розвитку агропромислового виробництва за рахунок коштів обласного бюджету збільшився у 2023 р. проти 2021 р. в 2,5 рази. Таким чином, у структурі джерел фінансування Комплексної програми підтримки та розвитку сільського господарства Львівської області на 2021-2025 рр. частка коштів державного бюджету скоротилась та становила протягом 2022-2023 рр. в середньому 62,8 %, а частка обласного бюджету Львівської області зросла до 37,2 % відповідно (рис 2.4).

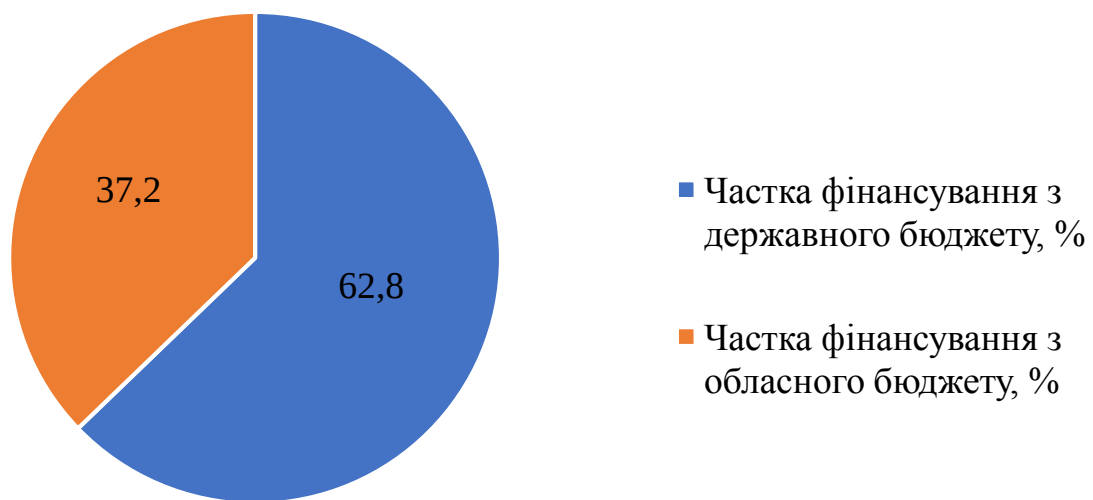

Рис. 2.11 Структура залучення додаткових фінансових ресурсів сільськогосподарськими підприємствами Львівської області з бюджетів різних рівнів у 2022-2023 рр., %*

* Джерело: розраховано згідно з [13]

Проаналізуємо особливості фінансування окремих програм у 2021-2023 рр., які максимально спрямовані на посилення фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Фінансування завдань та заходів Комплексної програми 2021-2025 рр. з залучення кредитних ресурсів корегується внаслідок повномасштабного вторгнення росії в Україну. Аналізуючи порядок державної підтримки залучення та здешевлення сільськогосподарськими підприємствами вартості

кредитних ресурсів у 2022-2023 рр. необхідно зазначити, що у 2023 р. з обласного бюджету Львівської області здійснювалась фінансова підтримка витрат пов'язаних лише з проведення лізингових операцій.

У 2021 р. з обласного бюджету на фінансову підтримку шляхом компенсації відсотків за кредитами, залученими в банківських установах чи кредитних спілках у національній валюті та відсотків (комісії) за супроводження договорів фінансового лізингу було виділено загалом 1,4 млн. грн. Це дозволило здешевити 32,6 млн.грн кредитних ресурсів залучених у банках, кредитних спілках та лізингових компаніях та придбати 12 тракторів, 3 комбайни, 2 сівалки, оприскувач, 8 од. ґрунтообробної техніки тощо.

З державного бюджету на здешевлення вартості кредитних ресурсів було використано у 2021 р. 45, млн. грн. У Львівській області даною програмою скористались 92 сільськогосподарські підприємства та 8 підприємств харчової промисловості (табл. 2.24).

У 2022 р. на реалізацію програми фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств шляхом компенсації відсотків за кредитами та відсотків (комісії) за супроводження договорів фінансового лізингу з обласного бюджету Львівської області було виділено 4,1 млн. грн. Скористались перевагами даної програми 38 суб'єктів господарювання, що дозволило здешевити кредитних та лізингових коштів на суму 101,4 млн. грн.

За кредитні та лізингові кошти придбано у 2022 р. 34 одиниці сільськогосподарської техніки, зокрема: 14 тракторів, 4 комбайни, 3 навантажувачі, 3 обприскувачі, 2 культиватори, 2 сівалки, кромозмішувач, розкидач, зернопакувальна машина та інша техніка; обладнання, запчастини, насіння, міндобрива, ЗЗР, ПММ та проведено реконструкцію зернового складу.

У 2023 р. фінансову підтримку шляхом компенсації відсотків (комісії) за супроводження договорів фінансового лізингу отримали 18 суб'єктів господарювання на загальну суму 2,2 млн. грн. в такий спосіб здешевлено було 45,5 млн. грн лізингових коштів. Це дозволило придбати 15 тракторів, 3 сівалки, 4 комбайни тощо. [7]

Таблиця 2.24 .

Результати реалізації програми компенсації відсотків за залученими кредитами та відсотків (комісії) за супроводження договорів фінансового лізингу у Львівській області*

Напрями фінансової підтримки	Значення
2021 р.	
Фінансова підтримка шляхом компенсації відсотків за кредитами, залученими в банківських установах чи кредитних спілках у національній валюті, та відсотків (комісії) за супроводження договорів фінансового лізингу (обласний бюджет), млн. грн	1,4
Кількість підприємств, одн.	34
Здешевлено кредитів та лізингових коштів, млн. грн	32,6
Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів (постанова КМУ від 29.04.2015 №300 (із змінами)), млн. грн	45,6
Кількість підприємств, одн.	100
Разом фінансової підтримки, млн. грн	47,0
2022 р.	
Фінансова підтримка шляхом компенсації відсотків за кредитами, та відсотків (комісії) за супроводження договорів фінансового лізингу, млн. грн	4,1
Кількість підприємств, одн.	38
Здешевлено кредитів та лізингових коштів, млн. грн	101,4
2023 р.	
Фінансова підтримка шляхом компенсації відсотків (комісії) за супроводження договорів фінансового лізингу, млн. грн	2,2
Кількість підприємств, одн.	18
Здешевлено лізингових коштів, млн. грн	45,5

* Джерело: розраховано згідно з [13, 52]

Бюджетна підтримка залучення сільськогосподарськими підприємствами кредитних ресурсів передбачає також реалізацію завдань, фінансування яких здійснюється на поворотній основі.

У 2021 р. 18 суб'єктів господарювання отримали фінансову підтримку у вигляді пільгових кредитів на реалізацію бізнес планів з розвитку та започаткування власної справи в ягідництві, овочівництві та скотарстві на

загальну суму 10,2 млн грн. Це дозволило придбати 22 од. с.-г. техніки, висадити 13,1 га садів та ягідників, модернізувати 3 технологічні процеси та створити 11 нових робочих місць. До бюджету у 2021 р. повернуто 7,1 млн.грн. кредитних коштів.

У 2022 р. право на фінансову підтримку на зворотній основі у вигляді пільгових кредитів отримали 30 суб'єктів господарювання на загальну суму 10 млн. грн. (табл. 2.25). Протягом року на кредитні кошти придбано 135,7 т насіннєвого матеріалу, 196,6 т мінеральних добрив, 3,9 тис. л дизельного палива, 482,5 л засобів захисту рослин, 4 гол. ВРХ, трактор та прес-підбірач. У 2022 р. до бюджету розвитку було повернуто 7,9 млн. грн раніше наданих кредитів.

Таблиця 2.25.

Результати реалізації програми фінансової підтримки на зворотній основі у вигляді пільгових кредитів у Львівській області*

Напрями фінансової підтримки	Значення
2021 р.	
Фінансова підтримка на зворотній основі у вигляді пільгових кредитів на реалізацію бізнес-планів	10,2
Кількість підприємств, одн.	18
2022 р.	
Фінансова підтримка на зворотній основі у вигляді пільгових кредитів, млн. грн.	10,0
Кількість підприємств, одн.	30
2023 р.	
Фінансова підтримка на зворотній основі у вигляді пільгових кредитів на реалізацію бізнес-планів, млн. грн.	8,1
Кількість підприємств, одн.	19
Фінансова підтримка на зворотній основі у вигляді пільгових кредитів на реалізацію бізнес-планів із створення (придбання) об'єктів зберігання, заморозки, ліній переробки передпродажної підготовки сільськогосподарської продукції, млн. грн.	10,0
Кількість реалізованих бізнес-планів, одн.	6

* Джерело: розраховано згідно з [13, 52]

У 2023 р. у вигляді пільгових кредитів на зворотній основі на реалізацію бізнес-планів було спрямовано з обласного бюджету Львівської області 18,1

млн. грн., з яких 10 млн. грн витрачено на фінансування бізнес-планів із створення (придбання) об'єктів зберігання, заморозки, ліній переробки передпродажної підготовки сільськогосподарської продукції. 19 суб'єкти підприємництва скористались правом та залучили кредитні кошти на поворотній основі на поточні витрати для забезпечення комплексу польових робіт. Протягом 2023 р. повернуто до бюджету раніше виданих пільгових кредитних коштів на загальну суму 7,5 млн. грн.

10 млн. грн кредитних коштів спрямовано на реалізацію 6 бізнес-планів із створення об'єктів виробництва з доданою вартістю, зокрема: цеху з переробки картоплі, цеху з виробництва гранульованого корму для річкової риби, цеху з переробки сої, 3 об'єктів для сушіння, зберігання зернових та технічних культур.

Як показують результати проведеного дослідження використання бюджетних ресурсів є вагомим чинником впливу на оптимізацію процесів формування фінансового потенціалу сільськогосподарських товаровиробників. Інструменти, які використовуються державою для стимулювання залучення кредитних ресурсів у галузь знаходять своє відображення у зростанні інвестиційної активності, підвищенні ефективності господарської діяльності та конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції.

Ми вважаємо, що участь держави у формуванні фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств має давати відповідний економічний ефект.

Один із принципів бюджетної системи України – принцип ефективності та результативності вказує на те, що при складанні та виконанні бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення цілей, запланованих на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки, шляхом забезпечення якісного надання публічних послуг при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів [9].

Це вказує на те, що використання бюджетних коштів для формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств повинно бути

спрямовано не на поточну підтримку сільськогосподарських підприємств, а на їх розвиток.

Доцільно дослідити вплив державної фінансової підтримки, як одного із джерел формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств та ефективністю їх діяльності.

Для оцінки ефективності таких заходів важливо мати інструменти, які допоможуть виміряти реальний вплив державної підтримки на фінансовий потенціал підприємств та їхню здатність розвиватися в конкурентному середовищі. Саме тут апроксимація стає ключовим аналітичним методом, оскільки вона дозволяє створити математичну модель взаємозв'язку між обсягом державної допомоги та ефективністю діяльності підприємств.

Апроксимація полягає в тому, щоб наблизити складні залежності між різними змінними до спрощеної моделі, яка дозволяє отримати корисну інформацію для подальших досліджень. У контексті фінансової підтримки аграрних підприємств, апроксимаційні моделі можуть допомогти оцінити, як зміни в обсягах фінансування впливають на такі показники, як: продукція сільського господарства (у постійних цінах 2021 року, млн. грн), рентабельність операційної діяльності сільськогосподарських підприємств тощо.

Для проведення дослідження впливу державної фінансової підтримки на показники ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств сформуємо базу даних за більш тривалий період – з 2012 р. по 2022 р. (табл. 2.26).

Для аналізу впливу державної фінансової підтримки на обсяги продукції сільського господарства в розрахунку на 100 га с.-г. угідь (у постійних цінах 2021 року), млн. грн. проведемо апроксимацію даних дослідження (рис. 2.12).

Аналогічні розрахунки проведено для визначення апроксимаційної залежності між обсягом державної фінансової підтримки та рентабельністю операційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Результати дослідження представлено на рис. 2.13.

Таблиця 2.26.

Дані для побудови апроксимаційної моделі впливу державної фінансової підтримки на ефективність сільськогосподарських підприємств Львівської області**

Рік	Державний бюджет, млн. грн.	Обласний бюджет, млн. грн.	Разом, млн. грн.	Продукція сільського господарства в розрахунку на 100 га с.-г. угідь (у постійних цінах 2021 року, млн. грн)	Рентабельність операційної діяльності підприємств, %
			X	Y	Y1
1	2	3	4	5	6
2012 р.*	51,6	5,7	57,3	2215,6	32,1
2013 р.*	92,5	5,9	98,4	2315,8	26,5
2014 р.*	78,8	5,5	84,3	2542,3	28,5
2015 р.*	70	5,7	75,7	2380,4	11,8
2016 р.*	9,1	11,3	20,4	2487,2	20,3
2017 р.*	45	11,2	56,2	2753,3	15,7
2018 р.	107,5	19,5	127	3017,5	8,3
2019 р.	137,4	16,5	153,9	2905,9	4,3
2020 р.	120,5	10,4	130,9	3059,3	13,7
2021 р.	213,5	18,3	231,8	3492,8	24
2022 р.	75,1	25,3	100,4	3597,9	21,4

*Примітка: в тому числі кошти акумулюванні за рахунок спец. режимів справляння ПДВ

** Джерело: розраховано авторами на основі [13, 52].

Результати дослідження, представлені на рисунку 2.13, чітко демонструють недостатню ефективність поточного механізму використання державних фінансових ресурсів у сфері сільського господарства. Коефіцієнт детермінації, який становить 0,4742, свідчить про низький рівень впливу фінансових вкладень на розвиток галузі, що є відображенням обмеженого ефекту державної підтримки в цій сфері. Такий показник коефіцієнта означає, що лише близько 47,42% варіації в розвитку галузі можна пояснити за рахунок наявних державних фінансових ресурсів, що є досить невисоким результатом для галузі, яка має значний потенціал і стратегічне значення для економіки.

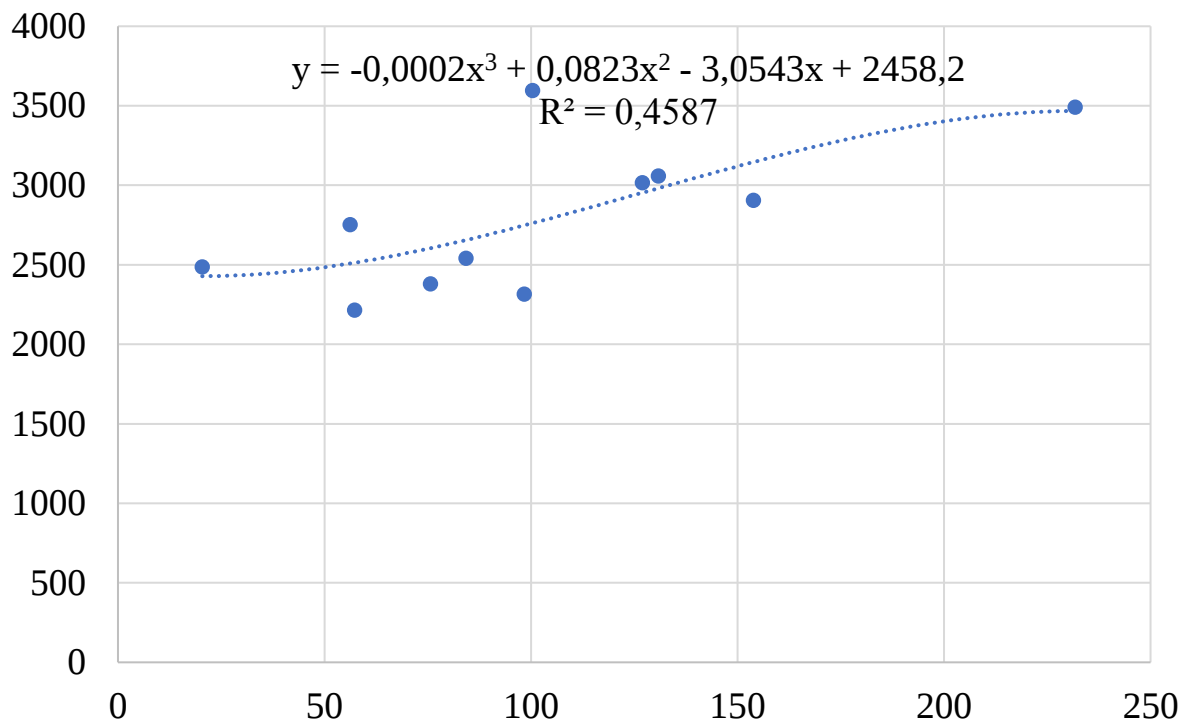

Рис. 2.12. Апроксимаційна модель впливу державної фінансової підтримки на обсяги продукції сільського господарства в розрахунку на 100 га с.-г. угідь (у постійних цінах 2021 року)*

* Джерело: розраховано авторами на основі [13, 52].

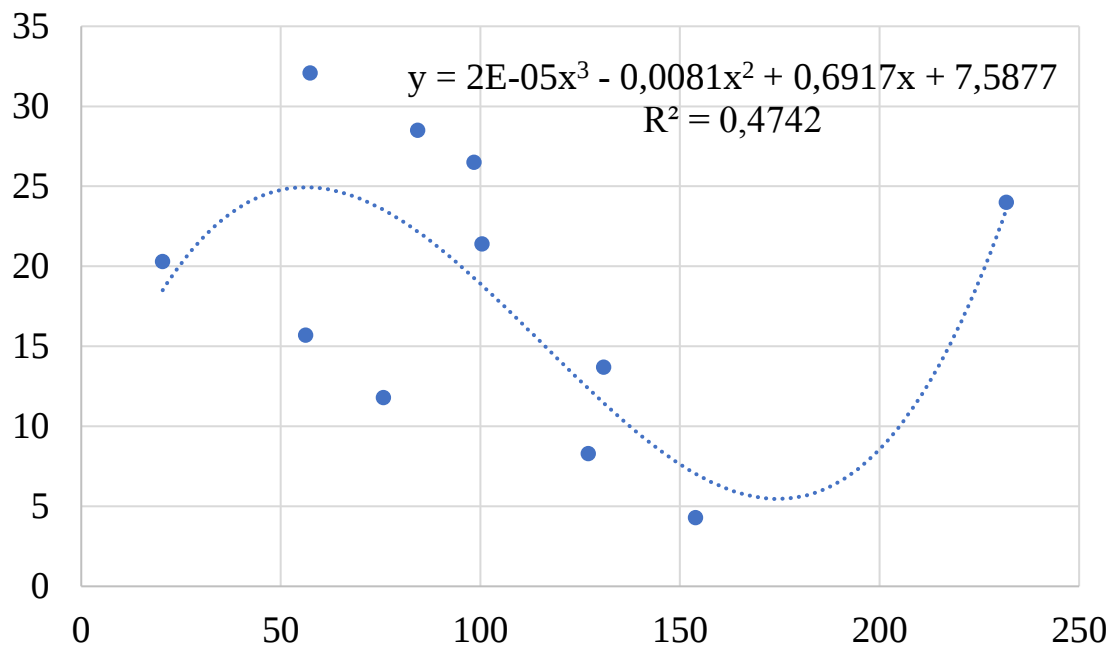

Рис. 2.13. Апроксимаційна модель впливу державної фінансової підтримки на рентабельність операційної діяльності сільськогосподарських підприємств*

* Джерело: розраховано авторами на основі [13, 52].

Це підкреслює актуальність перегляду механізмів фінансової підтримки та оптимізації їх використання для досягнення вищих показників ефективності. Існуючі підходи до фінансування потребують вдосконалення, зокрема варто розглянути можливості цільового фінансування та контролю за його використанням, посилення моніторингу за результатами, а також підвищення прозорості та адресності розподілу ресурсів. Лише при впровадженні більш цілеспрямованих та адаптивних механізмів державна підтримка може сприяти підвищенню конкурентоспроможності та стійкості сільськогосподарських підприємств, забезпечуючи стабільний розвиток галузі на довгострокову перспективу.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Фінансова стратегія розвитку фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств

Фінансовий потенціал підприємства є інтегрованою характеристикою, що визначає можливості підприємства забезпечувати ефективну діяльність, досягати стратегічних цілей та адаптуватися до змін зовнішнього середовища. Він охоплює сукупність фінансових ресурсів, джерел фінансування, фінансових інструментів та управлінських механізмів, що забезпечують стабільність і розвиток підприємства. Управління фінансовим потенціалом вимагає розробки чіткої стратегії, яка враховує як внутрішні, так і зовнішні чинники впливу. Ця стратегія повинна мати довгострокову перспективу і бути адаптованою до мінливих умов ринку, економічних коливань та ризиків. Основна мета даного процесу полягає у забезпеченні фінансової стійкості, підвищенні рентабельності та конкурентоспроможності підприємства.

Необхідність застосування стратегічного підходу в управлінні фінансовим потенціалом обумовлюється тим, що підприємства повинні зважено підходити до процесу формування та використання фінансових ресурсів з обов'язковим використанням цільового призначення, аналізом можливості отримання додаткового ефекту (приросту) за цільовим призначенням, вибором найнеобхідніших інвестиційних проектів для ефективного функціонування підприємства, контролем за їх реалізацією та коригуванням за джерелами, строками та цілями фінансування за необхідності. Тільки за таких умов можна досягти нарощування фінансового потенціалу підприємств не тільки з позиції сьогодення, але й у майбутньому. [84, с. 105]

Управління фінансовим потенціалом передбачає системний підхід до аналізу, планування, реалізації та контролю фінансових ресурсів. У цьому контексті важливим є використання сучасних концепцій управління, зокрема концепції ризик-менеджменту, стратегічного фінансового управління. На основі цих підходів можна розробити ефективні стратегії для оптимізації фінансових потоків та мінімізації ризиків.

Як зазначають Костирко Л. А. та Соломатіна Т. В. У загальному вигляді процес формування стратегії складається з трьох етапів:

- ✓ підготовчий етап (цілепокладання, оцінка ринкових можливостей і ресурсів організації, визначення альтернативних варіантів досягнення цілей);
- ✓ аналітичний етап (виокремлення ризиків та їх ієрархії, інтегральне оцінювання);
- ✓ заключний етап (вибір найкращого варіанта дій, підготовка стратегічних планів, програм, бюджетів). [57, с. 312]

Аналіз фінансового потенціалу підприємства є першим і критично важливим етапом у розробці фінансової стратегії підприємства. У процесі аналізу використовуються такі методи, як фінансове моделювання, статистичний аналіз та прогнозування. Зокрема, оцінка фінансових ресурсів підприємства базується на аналізі балансу, звіту про фінансові результати, розрахунку таких ключових фінансових коефіцієнтів, як ліквідність, рентабельність, оборотність активів та коефіцієнт фінансової автономії. Застосування цих інструментів дозволяє оцінити поточний стан підприємства, а також визначити його фінансові перспективи. Аналіз фінансової стійкості дає можливість ідентифікувати рівень залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування, таких як кредити чи інвестиції, та оцінити ризики, пов'язані з їх залученням.

Планування фінансової стратегії є другим важливим етапом, який у науковому контексті передбачає розробку фінансових моделей на основі прогнозування. Фінансове планування повинно включати розробку як короткострокових, так і довгострокових прогнозів. У цьому контексті

використовуються методи математичного прогнозування, а також аналізу відповідних сценаріїв, що дозволяє передбачати можливі ризики та їх вплив на фінансові показники підприємства. Важливо зазначити, що постановка стратегічних цілей на етапі планування повинна враховувати основні фінансові та макроекономічні показники, такі як рівень інфляції, процентні ставки, обсяги зовнішнього фінансування та інші фактори, що впливають на загальний фінансовий стан підприємства. В цьому контексті наукові концепції стратегічного управління ресурсами допомагають створювати моделі, що дозволяють визначити оптимальний рівень витрат, капіталовкладень та фінансування.

Етап реалізації фінансової стратегії передбачає впровадження запланованих заходів, таких як виконання фінансового плану, оптимізація структури витрат та управління фінансовими потоками, що ґрунтуються на використанні концепції контролінгу, яка охоплює управління фінансовими ресурсами з акцентом на підвищення ефективності фінансових операцій. Теоретичні основи цього підходу включають постійний моніторинг ключових фінансових показників, таких як рентабельність активів, чистий прибуток, оборотність капіталу, що дозволяє своєчасно реагувати на зміни у фінансовому стані підприємства. Використання системних підходів до фінансового контролю та аудиту допомагає забезпечити своєчасне виявлення відхилень від фінансового плану та коригування стратегії для досягнення запланованих результатів.

Оцінка ефективності фінансової стратегії базується на концепціях порівняльного аналізу та фінансових індикаторів. У цьому контексті важливим є порівняння фактичних результатів із запланованими показниками та аналіз відхилень. Сучасні економічні моделі дозволяють не лише оцінити фінансові результати, але й передбачити вплив зовнішніх факторів на ефективність реалізації стратегії.

Для забезпечення довгострокової фінансової стійкості підприємства необхідно враховувати як зовнішні, так і внутрішні фактори. Диверсифікація

джерел фінансування є важливим підходом до зменшення ризиків. Вона передбачає залучення різних джерел фінансування, таких як банківські кредити, державні субсидії, міжнародні гранти та приватні інвестиції. У цьому контексті наукові дослідження доводять, що диверсифікація джерел фінансування зменшує ризик залежності від одного джерела та підвищує фінансову гнучкість підприємства.

Контроль та аудит є важливою складовою управління фінансовим потенціалом і потребує ефективного підходу до організації фінансового моніторингу. Внутрішній аудит передбачає регулярний перегляд фінансових операцій, аналіз ефективності фінансових процесів та ідентифікацію слабких місць у системі управління. Зовнішній аудит, у свою чергу, є важливим інструментом для забезпечення прозорості та достовірності фінансової інформації. Він дозволяє оцінити відповідність фінансової звітності міжнародним стандартам, а також ідентифікувати можливі ризики та слабкі сторони у фінансовому менеджменті.

Можемо зазначити, що стратегія управління фінансовим потенціалом підприємства є комплексним процесом, що включає науково обґрунтовані етапи аналізу, планування, реалізації та контролю фінансових ресурсів. Використання фінансового моделювання, прогнозування, теорії контролінгу та ризик-менеджменту, дозволяє підвищити ефективність управління фінансовими ресурсами, мінімізувати ризики та забезпечити довгострокову фінансову стійкість підприємства. Ефективне впровадження таких підходів сприяє досягненню стратегічних цілей підприємства, підвищенню його конкурентоспроможності та забезпеченню сталого розвитку в умовах мінливого зовнішнього середовища.

Основні етапи успішної реалізації стратегії управління фінансовим потенціалом підприємств представлено на рис. 3.1

До ключових аспектів успішної реалізації стратегії, на нашу думку, доцільно віднести: гнучкість та адаптивне стратегічне управління, системний підхід, партисипативне планування.

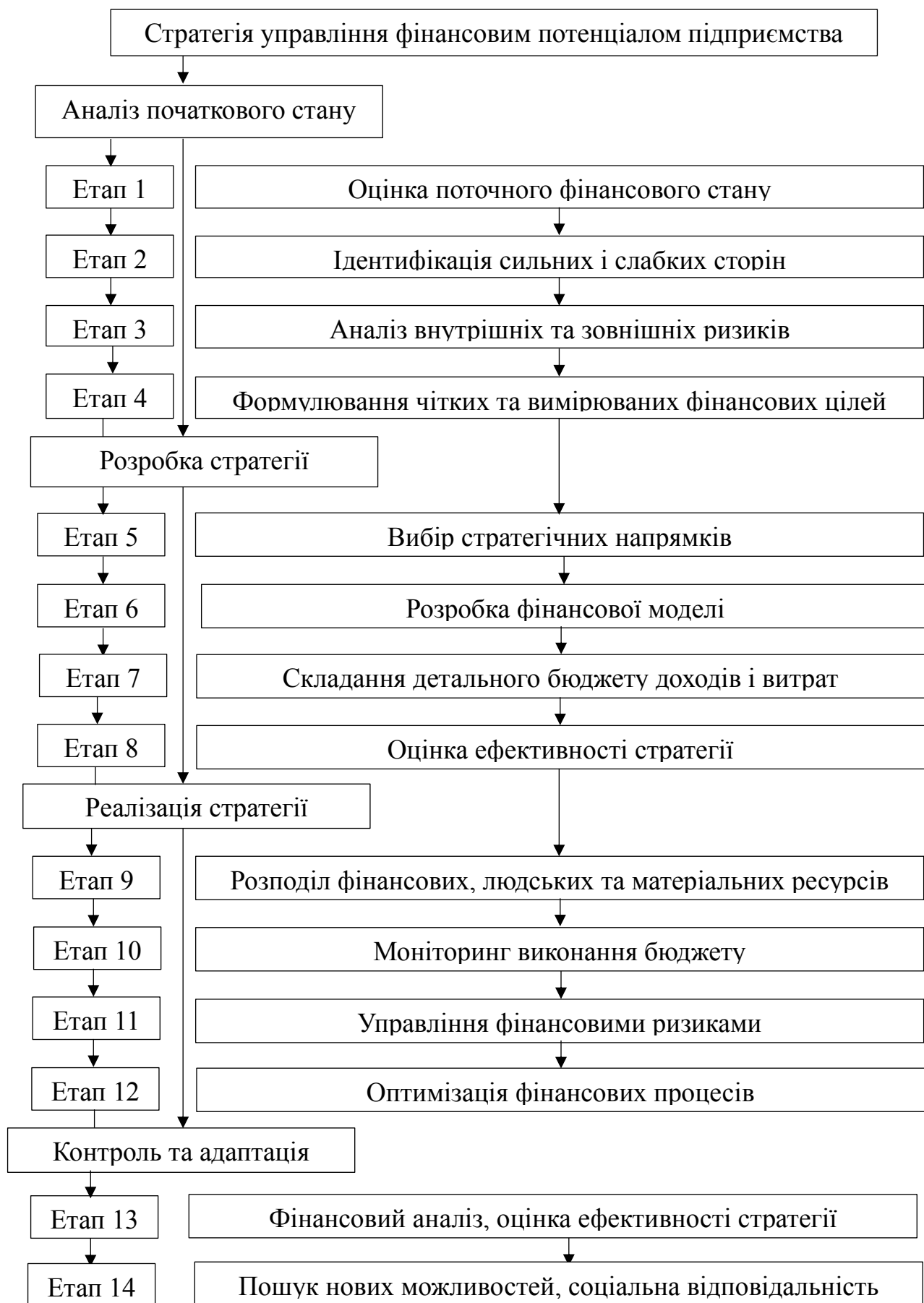

Рис. 3.1 Стратегія управління фінансовим потенціалом підприємств*

*запропоновано авторами

Важливу роль у формуванні та реалізації стратегії управління фінансовим потенціалом підприємства відіграють чинники зовнішнього та внутрішнього середовища. Вони можуть як сприяти розвитку фінансового потенціалу, так і створювати загрози для його стабільності. Аналіз впливу цих чинників є необхідною умовою для розробки ефективної фінансової стратегії, оскільки підприємства функціонують у динамічному середовищі, яке постійно змінюється.

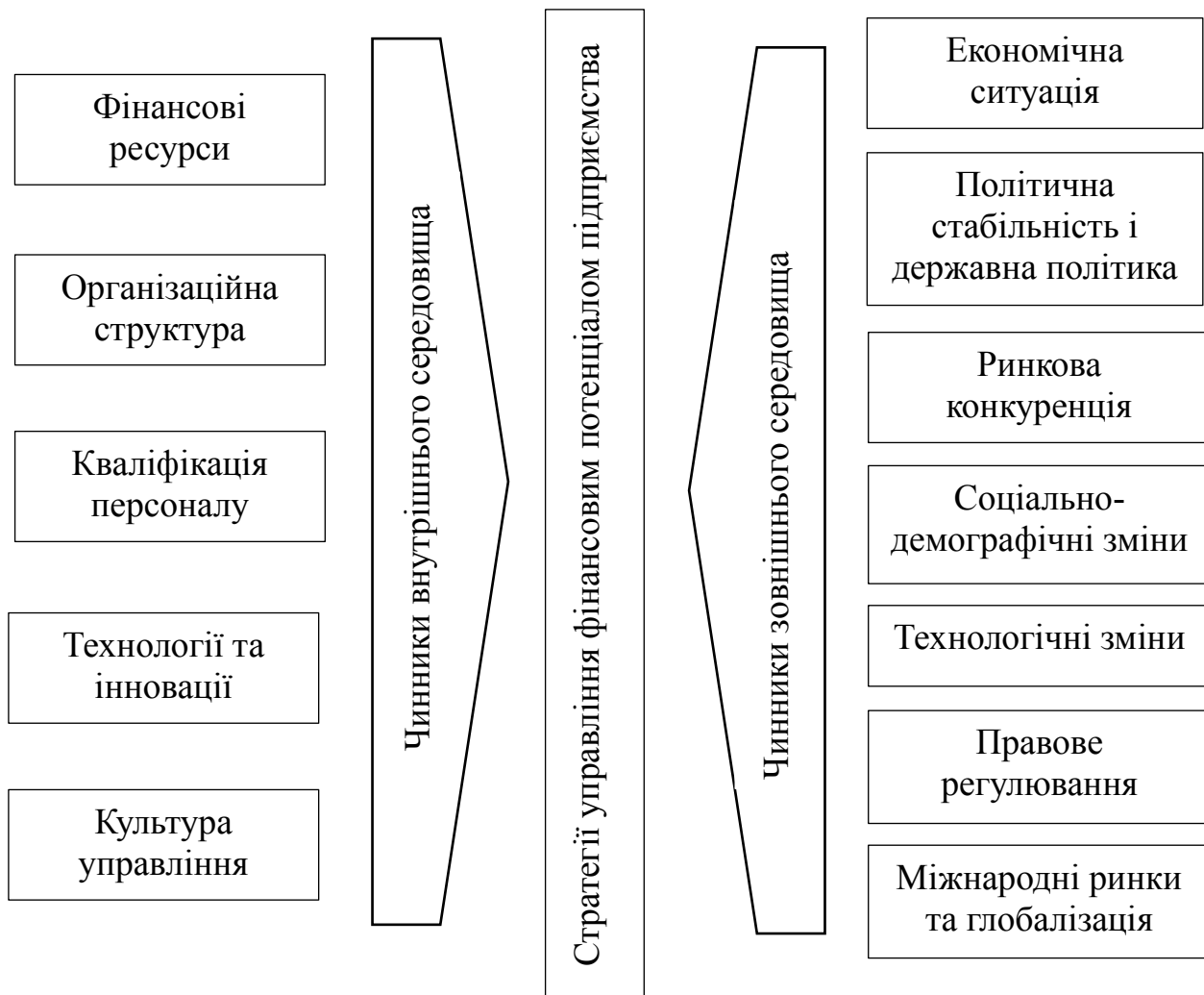

Рис. 3.2. Чинники внутрішнього та зовнішнього середовища, які впливають на формування та реалізацію стратегії управління фінансовим потенціалом*

*запропоновано авторами

До внутрішніх чинників належать ті, що безпосередньо залежать від підприємства та можуть бути контрольовані і змінені в процесі управління. Ці чинники визначають, наскільки підприємство здатне ефективно використовувати свої ресурси для досягнення стратегічних фінансових цілей.

Зовнішні чинники – це ті, що не залежать від підприємства, але мають суттєвий вплив на його фінансову діяльність. Підприємство не може їх контролювати, однак воно повинно враховувати їх у процесі формування та реалізації своєї стратегії.

Формування стратегії управління фінансовим потенціалом підприємства потребує врахування як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, оскільки вони тісно взаємопов'язані. Внутрішні чинники визначають готовність підприємства адаптуватися до змін зовнішнього середовища, тоді як зовнішні чинники формують рамки, в яких підприємство здійснює свою діяльність.

Серед зовнішніх чинників доцільно виділити рівень політичної стабільності та особливості державної політики в аграрному секторі України. Політична стабільність і передбачуваність державної політики безпосередньо впливають на інвестиційний клімат і фінансові ризики. Підприємства, що функціонують у країнах із стабільною політичною системою та зрозумілими правилами регулювання, мають більше можливостей для залучення інвестицій і розвитку. Державні програми підтримки розвитку аграрної сфери, податкові стимули чи субсидії можуть покращувати фінансовий потенціал підприємств.

SWOT-аналіз є ефективним інструментом стратегічного планування, що дозволяє оцінити сильні та слабкі сторони досліджуваного явища, а також ідентифікувати можливості та загрози зовнішнього середовища. SWOT-аналіз допомагає сформулювати чітке розуміння позицій і адаптувати стратегію під поточні умови.

На основі цього аналізу можна сформулювати стратегії, що спрямовані на використання сильних сторін і можливостей, а також мінімізацію ризиків, пов'язаних із слабкими сторонами та загрозами. Результати SWOT-аналізу допомагають підприємству адаптуватися до мінливих умов ринку та забезпечити довгострокову фінансову стабільність і зростання.

SWOT-аналіз зовнішніх чинників, що впливають на управління фінансовим потенціалом підприємства, дозволяє оцінити, як зовнішні

середовище створює можливості та загрози для підприємства. Аналіз дає змогу розробити стратегії, які враховують ці впливи.

Таблиця 3.1

**SWOT-аналіз зовнішніх чинників, що впливають на управління
фінансовим потенціалом підприємства***

Сильні сторони	Слабкі сторони
- Зміни в законодавстві; - Державна підтримка аграрного сектору; - Доступ до міжнародних ринків; - Глобальні інвестиційні потоки; - Зростання світового попиту на аграрну продукцію; - Технічна та технологічна підтримка; - Зміна споживчих уподобань.	- Нестабільність економіки; - Висока залежність від міжнародних ринків; - Недосконалість інфраструктури; - Низька прозорість регуляторної бази; - Природні катаклізми; - Санітарні обмеження; - Технологічні зміни; - Політична нестабільність.
Можливості	Загрози
- Поліпшення економічної ситуації; - Інноваційні технології у фінансовій сфері; - Розширення міжнародних фінансових програм; - Торговельні угоди та нові ринки; - Екологічні ініціативи.	- Політична нестабільність; - Нестабільність глобальних ринків; - Зміни в законодавстві; - Кліматичні зміни та природні катаклізми; - Епідемії, пандемії, - Зростання конкуренції.

*запропоновано авторами

SWOT-аналіз зовнішніх чинників показує, що управління фінансовим потенціалом підприємства значною мірою залежить від умов зовнішнього середовища. Державна підтримка, інноваційні фінансові рішення та розширення міжнародних ринків є ключовими можливостями для зміцнення фінансового потенціалу. Водночас економічні та політичні ризики, законодавчі зміни та глобальні кризи становлять загрозу для фінансової стабільності підприємств. Стратегія управління фінансовим потенціалом має бути гнучкою, адаптивною до змін зовнішнього середовища та враховувати як можливості, так і загрози.

Для проведення оцінки зовнішнього середовища використовують такий інструмент, як PEST-аналіз. PEST-аналіз (Political, Economic, Social, Technological) – це інструмент для аналізу зовнішнього середовища підприємства, що дозволяє оцінити вплив політичних, економічних, соціальних та технологічних чинників на діяльність підприємства. У контексті управління фінансовим потенціалом підприємства, PEST-аналіз допомагає зрозуміти, які зовнішні фактори впливають на фінансову стабільність і можливості для зростання.

Таблиця 3.2

PEST-аналіз формування фінансового потенціалу аграрного підприємства*

Елементи зовнішнього середовища	Фактори їх впливу на підприємство	Опис	Можливий прояв факторів впливу в стратегічному періоді
1	2	3	4
Політика	Державна підтримка	Наявність субсидій, дотацій, програм фінансування та податкових пільг для сільськогосподарських підприємств	Збільшує можливості для інвестицій у розвиток та модернізацію виробництва, зменшує фінансове навантаження на підприємство
	Регуляторна політика	Зміни в законодавстві щодо земельної реформи, екологічних стандартів та працевлаштування в сільському господарстві	Може вимагати додаткових витрат на адаптацію до нових вимог або відкривати нові можливості для розвитку
	Політична стабільність	Наявність стабільної політичної ситуації або навпаки конфліктів та нестабільності (військові дії, санкції, міжнародна торгівля)	Підвищені ризики зниження доходів через переривання постачань, зростання витрат на безпеку та нестабільність у зовнішньому середовищі
	Міжнародні санкції або торгові угоди	Міжнародне торговельне законодавство, торговельна політика, митні правила	Наявність торгових бар'єрів або, навпаки, нові торговельні угоди можуть суттєво вплинути на можливості експорту продукції, що безпосередньо відображається на фінансовому потенціалі підприємства
	Інституційна підтримка	Програми співпраці з міжнародними організаціями та державами, спрямовані на розвиток сільського господарства	Доступ до міжнародного фінансування, сприяння підвищенню ефективності через нові технології та ресурси

Продовження табл. 3.2.

1	2	3	4
Економіка	Рівень інфляції	Високі темпи інфляції, що впливають на витрати на виробництво, закупівлі ресурсів та оборотний капітал.	Підвищення витрат на сировину, зменшення купівельної спроможності підприємства та необхідність збільшення капіталу
	Валютні коливання	Коливання курсів валют, що впливають на експортно-імпортні операції та міжнародні контракти	Ризики для прибутковості через зміну вартості експортованої продукції або витрат на імпортні матеріали
	Фінансова доступність	Легкість отримання кредитів та фінансування від банків та інвесторів	Визначає можливості для залучення додаткових ресурсів та інвестицій для розширення виробництва чи інновацій
	Ціни на сільсько-господарську продукцію	Коливання цін на продукцію аграрного сектору, зокрема через світові ринки або внутрішній попит	Впливає на прибутковість підприємства, необхідність адаптації до цінових коливань через зміну планів виробництва та продажу
Соціум	Міграція та демографія	Відтік молодого населення з сільських територій, старіння робочої сили	Скорочення доступної робочої сили, необхідність інвестування в навчання та підвищення продуктивності внаслідок використання технології
	Зміни споживчих настроїв	Зростання попиту на органічну, екологічно чисту продукцію та продукти здорового харчування	Відкриває нові ринкові можливості для аграрних підприємств, що готові адаптуватися до змін споживчих вподобань
	Рівень освіченості робочої сили	Рівень кваліфікації та професійної підготовки працівників сільського господарства	Впливає на продуктивність працівників, необхідність впровадження навчальних програм для підвищення професійної майстерності
	Соціальна відповідальність	Вимоги до дотримання етичних стандартів, екологічних норм та умов праці, встановлених на міжнародному рівні	Потребує фінансових вкладень для відповідності міжнародним стандартам, але водночас відкриває нові можливості для доступу до міжнародних ринків

Продовження табл. 3.2

1	2	3	4
Технологія	Інновації в аграрному секторі	Впровадження сучасних технологій (GPS, дрони, інтернет речей, точне землеробство) для оптимізації виробничих процесів	Зменшення витрат на виробництво, підвищення продуктивності та збільшення фінансового потенціалу підприємства
	Автоматизація процесів	Автоматизація збирання врожаю, обробки ґрунту та інших процесів через впровадження роботів та спеціалізованих машин	Дозволяє зменшити витрати на робочу силу та підвищити ефективність роботи підприємства, що посилює його фінансовий потенціал
	Цифрові платформи	Використання цифрових платформ для управління ресурсами, моніторингу врожайів, продажу продукції та залучення інвесторів.	Поліпшення управління, підвищення прозорості операцій та збільшення можливостей для залучення нових клієнтів та інвестицій.
	Біотехнології та генетика	Використання генетично модифікованих культур та інноваційних підходів до зменшення залежності від погодних умов та шкідників.	Підвищує продуктивність підприємства та стійкість до зовнішніх загроз, таких як кліматичні зміни чи хвороби рослин.

*запропоновано авторами

PEST-аналіз допомагає глибше зрозуміти, як політичні, економічні, соціальні та технологічні чинники впливають на управління фінансовим потенціалом підприємства. Політична стабільність та державна підтримка створюють сприятливі умови для розвитку, однак нестабільність і зміни у законодавстві можуть створювати ризики. Економічні умови, такі як доступ до фінансових ресурсів і стабільність валютних курсів, суттєво визначають можливості підприємства щодо залучення капіталу. Соціальні чинники впливають на попит і ринок праці, тоді як технологічні інновації сприяють підвищенню ефективності управління фінансами та виробничими процесами.

Державна політика підтримки аграрного сектору відіграє ключову роль у формуванні та розвитку фінансового потенціалу аграрних підприємств. Вона визначає умови функціонування галузі, сприяє її стабільності та зростанню, а також забезпечує агропідприємствам доступ до необхідних ресурсів для розвитку.

Державна політика часто передбачає надання прямих субсидій, дотацій та фінансових стимулів для аграрних підприємств. Ці програми можуть включати компенсацію відсоткових ставок за кредити, пільгове кредитування, підтримку виробництва певних сільськогосподарських культур, або компенсацію витрат на закупівлю техніки та обладнання. Така підтримка дозволяє аграрним підприємствам залучати додаткові фінансові ресурси, необхідні для розвитку виробництва, модернізації та покращення конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Важливим елементом державної підтримки є податкові пільги та спрощення регуляторної бази для агропромислових підприємств. Наприклад, аграрні підприємства можуть отримувати знижену ставку ПДВ, звільнення від сплати податків на землю або спеціальні умови для реєстрації бізнесу. Це сприяє зниженню витрат підприємств і підвищенню їх фінансової стійкості, створюючи можливості для розвитку і збільшення фінансового потенціалу.

Державна політика також спрямована на впровадження програм розвитку сільських територій і аграрного виробництва. Ці програми можуть включати інфраструктурні проекти, спрямовані на покращення логістики, розвитку транспортної мережі, створення зрошувальних систем та інших інфраструктурних елементів, які прямо впливають на ефективність роботи аграрних підприємств. Доступ до якісної інфраструктури дозволяє знижувати витрати на транспортування продукції та покращувати її збут, що безпосередньо впливає на фінансові результати.

У сучасних умовах держава стимулює впровадження інновацій у сільському господарстві, таких як точне землеробство, автоматизовані системи управління фермерськими господарствами, біотехнології, нові екологічні

технології тощо. Державна політика може забезпечити фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, що дозволяє аграрним підприємствам отримувати доступ до новітніх технологій, знижувати витрати і підвищувати продуктивність, що в кінцевому результаті зміцнює їх фінансовий потенціал.

Держава може сприяти розширенню зовнішніх ринків збуту продукції шляхом укладення міжнародних торгових угод, надання консультаційної допомоги або підтримки у сертифікації продукції для експорту. Також можуть бути створені експортні програми, що включають компенсацію витрат на транспортування продукції, підтримку у виході на нові ринки або організацію торгових місій. Це дозволяє підприємствам підвищувати доходи за рахунок експорту і зміцнювати їхню фінансову позицію на міжнародному рівні.

У кризових ситуаціях (економічні кризи, військові конфлікти, природні катастрофи) держава може впроваджувати спеціальні програми підтримки аграрного сектору, наприклад, допомогу у відновленні втрачених виробничих потужностей або фінансову допомогу для подолання негативних наслідків катастроф. Такі заходи можуть суттєво зменшити вплив негативних зовнішніх факторів на фінансовий стан підприємств.

Державна політика підтримки аграрного сектору є одним з ключових чинників, які впливають на фінансовий потенціал аграрних підприємств. Вона сприяє забезпеченню фінансової стійкості, доступу до ресурсів та інфраструктури, стимулює розвиток інновацій і підвищує конкурентоспроможність аграрної продукції на внутрішньому та міжнародному ринках. Ефективна державна підтримка створює умови для довгострокового зростання і розвитку фінансового потенціалу аграрних підприємств, що є важливим для стійкого розвитку всієї економіки країни.

Формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств значною мірою залежить від впливу зовнішніх чинників. Досвід економічно розвинутих країн вказує на те, що саме державна підтримка є ефективним чинником здатним забезпечити зростання сільськогосподарського виробництва.

В умовах сьогодення державна підтримка сільськогосподарських підприємств спрямована на збереження їхнього фінансового потенціалу через спеціалізовані програми компенсацій, страхування, пільгового кредитування, підтримку експорту та відновлення інфраструктури. Це дозволяє аграрним підприємствам зберігати виробничу стабільність та підтримувати економіку країни в умовах постійних загроз.

Спираючись на вихідні дані (табл. 3.3) побудуємо модель апроксимації та розрахуємо прогностні показники обсягу продукції сільського господарства Львівської області в розрахунку на 100 га с.-г. угідь (у постійних цінах 2021 року) на 2023-2024 рр.

Таблиця 3.3

Дані для побудови моделі прогнозування зміни окремих показників ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств Львівської області на перспективу*

Рік	Номер періоду	Продукція сільського господарства в розрахунку на 100 га с.-г. угідь (у постійних цінах 2021 року), млн. грн.	Рентабельність операційної діяльності підприємств, %
2012 р.*	1	2215,6	32,1
2013 р.*	2	2315,8	26,5
2014 р.*	3	2542,3	28,5
2015 р.*	4	2380,4	11,8
2016 р.*	5	2487,2	20,3
2017 р.*	6	2753,3	15,7
2018 р.	7	3017,5	8,3
2019 р.	8	2905,9	4,3
2020 р.	9	3059,3	13,7
2021 р.	10	3492,8	24
2022 р.	11	3597,9	21,4
2024 р. - прогноз	13	х	х

* запропоновано авторами

З таблиці 3.3 бачимо, що показники обсягу виробництва продукції сільського господарства Львівської області в розрахунку на 100 га с.-г. угідь (у

постійних цінах 2021 року) мають позитивну динаміку щодо зростання. Для більш достовірного розрахунку прогнозних показників використаємо аналітичні дані за триваліший, а ніж обраний у дослідженні період.

Результати розрахунку прогнозних показників представлено на рис. 3.3.

Позитивна динаміка зростання обсягу виробництва продукції сільського господарства Львівської області в розрахунку на 100 га с.-г. угідь (у постійних цінах 2021 року) протягом 2012-2022 рр. та результати прогнозування вказують на те, що у 2024 р. продукція сільського господарства в розрахунку на 100 га с.-г. угідь (у постійних цінах 2021 року) може досягти 4150,0 млн грн. (рис 3.3).

Якість представленої на рис. 3.3. лінії тренду є досить високою, оскільки коефіцієнт R^2 становить 0,9486, тобто прогнозні показники мають високу ступень достовірності.

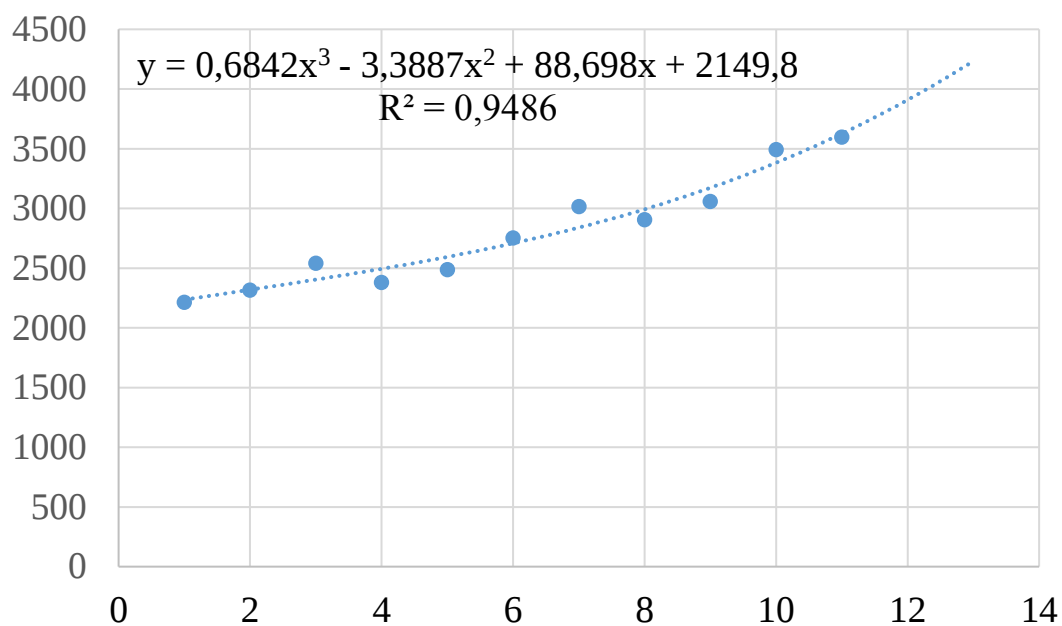

Рис. 3.3. Прогнозні показники обсягу продукції сільського господарства Львівської області в розрахунку на 100 га с.-г. угідь (у постійних цінах 2021 року)*

* розраховано авторами

** номер періоду (вісь X) вказано згідно даних табл. 3.3

Разом з тим, рівень державної фінансової підтримки агропромислового виробництва має бути скорегованим таким чином, щоб досягти наступної мети:

з одного боку оптимізувати використання бюджетних коштів, а з іншого – забезпечити інтенсивний тип зростання агропромислового виробництва.

Враховуючи прогнозовані показники вартості продукції сільського господарства Львівської області в розрахунку на 100 га с.-г. угідь (у постійних цінах 2021 року) на 2024 р. та результати дослідження відображені у додатку Є доцільно зазначити наступне.

Фактичний коефіцієнт кореляції між обсягом державної фінансової підтримки та вартістю продукції сільського господарства Львівської області в розрахунку на 100 га с.-г. угідь (у постійних цінах 2021 року) становить 0,6699, що вказує на те що між досліджуваними показниками існує помітний зв'язок. Разом з тим, цього не достатньо для того, щоб досягти поставленої нами мети.

Нами розраховано оптимальний обсяг фінансової підтримки аграрного виробництва на 2024 р., який дозволить забезпечити фінансовими ресурсами аграрних товаровиробників Львівської області, гарантуватиме виконання принципу ефективності та результативності бюджетного кодексу України, а також створить передумови для розвитку аграрної сфери Львівської області.

Розрахунки, представлені у додатку Є, вказують на те, що частка обсягу державної фінансової підтримки у вартості продукції сільського господарства Львівської області в розрахунку на 100 га с.-г. угідь (у постійних цінах 2021 року) повинна становити близько 7 %, тобто 260 млн. грн. у 2023 р. та 290 млн. грн. у 2024 р. За такого розміру бюджетного фінансування кореляційна залежність між обсягом фінансової підтримки та вартістю продукції сільського господарства Львівської області в розрахунку на 100 га с.-г. угідь (у постійних цінах 2021 року) зросте з фактичних 0,6699 до прогнозованих 0,8465, що вказує на сильний зв'язок (Додаток Е). Наведені на рис. 3.4 дані вказують на те, що проведені розрахунки є реальними та вказують на суттєве зростання апроксимальної залежності між обсягом державної фінансової підтримки та продукцією сільського господарства Львівської області в розрахунку на 100 га с.-г. угідь (у постійних цінах 2021 року).

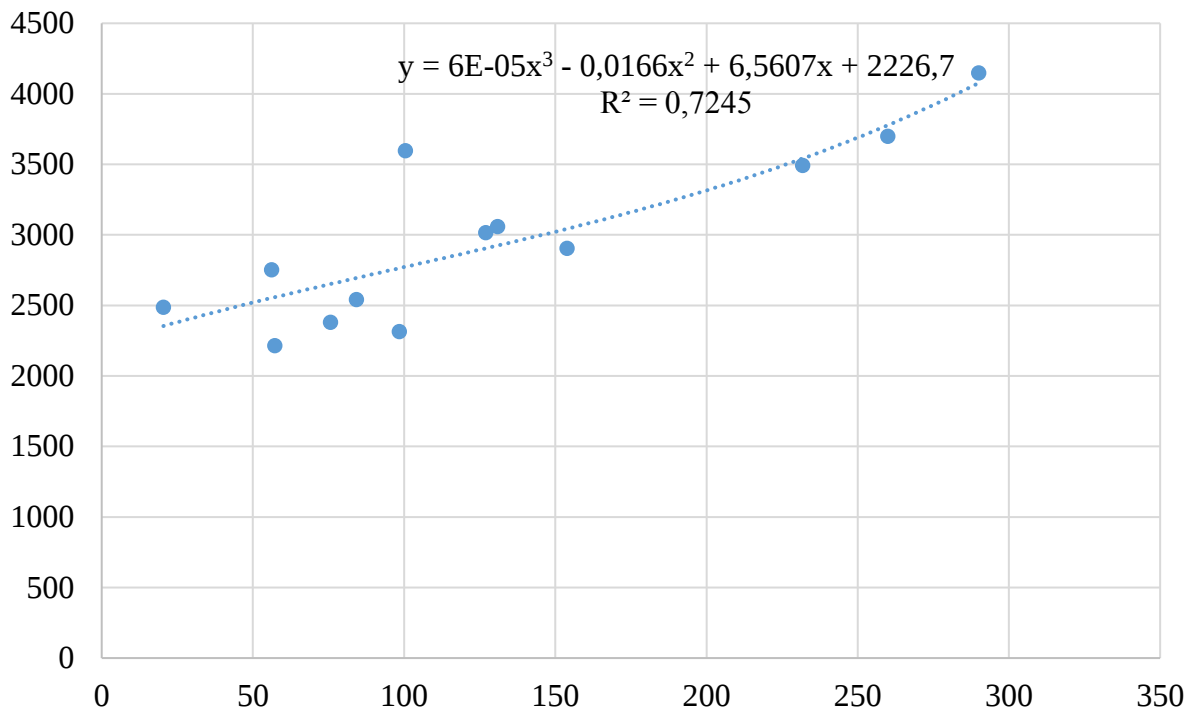

Рис. 3.4 Апроксимаційна модель впливу державної фінансової підтримки на обсяги продукції сільського господарства в розрахунку на 100 га с.-г. угідь (у постійних цінах 2021 року (прогноз на 2024 р.)

* розраховано авторами

Коефіцієнт R^2 лінії тренда для тотожних показників становить у фактичному значенні протягом періоду 2012-2022 рр. - 0,4587 (рис. 2.5), а з розрахованих нами на 2024 рр. та запропонованою оптимізацією у 2023 р. зростає до 0,7245 у фактично-прогнозованому періоді 2012-2024 рр.

3.2. Механізм залучення капіталу та інших ресурсів для покращення фінансового потенціалу

Вже декілька десятиліть ми не можемо позбутися наслідків «радянської доби», яка через свої принципи нівелювала значення капіталу для розвитку підприємств. Це виражається у відсутності розвинутого ринку капіталу, який можна продати, обміняти чи заставити не втрачаючи частки ресурсу. Капітал має відігравати важливу роль у формуванні фінансових ресурсів, а отже, і у

забезпеченні фінансового потенціалу підприємства. Економісти наголошують на важливості накопичення фізичного та людського капіталу як факторів, що створюють потужні стимули для зростання. Визнається, що здатність країни, а також окремих суб'єктів створювати відповідні обсяги заощаджень і перетворювати їх на ефективні інвестиції є визначальним фактором досягнення високих темпів зростання доходів.

Корнійчук Л.Я. у своїй праці [55] наводить історичну еволюцію визначення капіталу вченими, які від давна замислювалися над значенням цієї категорії. Так, французький економіст Ф. Кене ще у 18 столітті вказує, що капітал – це не гроші, а ті засоби виробництва, які можна придбати за гроші. [55] За його термінологією, сільськогосподарські знаряддя, будівлі, тварини і все те, що використовується у землеробстві протягом декількох виробничих циклів, є «початкові аванси» (за сучасною термінологією — основний капітал). Витрати на насіння, корми, оплату працівників тощо, які здійснюються протягом одного виробничого циклу, він вважав «щорічним авансом» (за сучасною термінологією — оборотний капітал).[26] А. Сміт розглядає капітал як запас продукції, що приносить прибуток або за допомогою якого працею створюються нові блага. [55]

Зробивши переворот у тлумаченні капіталу представники неокласичної економіки, такі як Пол Самуельсон, Роберт Солоу і Франко Модільяні, призвели до можливості визначення вартості капіталу в проекції на майбутнє. Сьогодні, це має значення, оскільки вартість капіталу може бути визначена з поправкою на його можливе зростання або спад. Таким відображенням, на нашу думку, є ринкова вартість акцій, вартість нерухомості, вартість обраних позицій на фондових ринках тощо. Це підтверджує І.Журавльова, «саме фінансовий потенціал дозволяє активізувати функції адаптації економічної системи до агресивного нестабільного мінливого зовнішнього середовища. Крім того, під впливом діджиталізації та інтелектуалізації економіки відбуваються зміни в структурі капіталу та фінансового потенціалу підприємства (ФПП).[32]

Подвійність капіталу є важливою темою дискусії в економічних теоріях. Ці протиріччя вказують на різні горизонти мислення дослідників і дозволяють поглянути на капітал з різних ракурсів. Дискусію про природу капіталу завершив Ю. Іджірі, який писав, що капітал і ресурси є двома сторонами одного об'єкта. Капітал характеризується абстрактністю, агрегованістю та однорідністю, тоді як ресурси є конкретними, дезаггегованими та диверсифікованими. Незважаючи на різні характеристики, вони є непорушним тандемом

Серед особливостей капіталу, на які звертають увагу економісти, є не тільки його фізичні, а й функціональні особливості. Вказується, що капітал завдяки нагромадженню збільшує свою вартість, дає можливість у майбутньому генерувати дохід – завдяки чому він може зростати та зберігатися. Також підкреслюється важливість процесу зношування та відновлення. Капітал бере участь у виробництві товарів, взаємодіючи в різних пропорціях з іншими факторами виробництва. Виникають також нові концепції капіталу, за яких різні види капіталу перестають бути матеріальними і стають невидимими.

Пігуль Н. та ін. у своїй праці вказують, що капітал та його структурна модель мають прямий вплив на фінансовий стан суб'єкта господарювання, зокрема вони впливають на платоспроможність, кредитоспроможність, ліквідність, рентабельність та прибутковість. [103, с.35]

На думку Д.Е. Пономарьова капітал підприємства характеризує загальну вартість засобів у будь-яких формах, які інвестуються в створення його активів та є одним із найважливіших елементів, які є загальною сумою фінансових ресурсів підприємства [108]

Денисенко Д., вважає, що капітал – це сукупність ресурсів, наявних у розпорядженні товаровиробника, які можуть бути використані для створення нової вартості та отримання економічної вигоди. Він також зазначає, що у складі капіталу підприємства можна виокремити:

- ✓ засоби праці, здатні створювати нову вартість та приносити прибуток;

- ✓ фінансові ресурси, які можуть бути направлені на процес створення нової вартості або вкладені з метою отримання прибутку;
- ✓ земля та природні ресурси, на явні у розпорядженні або користуванні товаровиробника;
- ✓ інтелектуальна власність та нові знання;
- ✓ фінансові активи, які приносять прибуток. [26, с. 93]

Кремень В. та ін. вважають, що капітал підприємства – це сукупність грошових, матеріальних і нематеріальних активів суб'єкта господарювання, що мобілізовані з різних джерел та залучені до участі в операційних та інвестиційних процесах із метою отримання доходу та/або максимізації ринкової вартості його активів. Там же вони визначають важливість капіталу, а саме «капітал підприємства як основне джерело забезпечення максимального прибутку, рентабельності та фінансової стійкості потребує ефективного управління» [63, с.22].

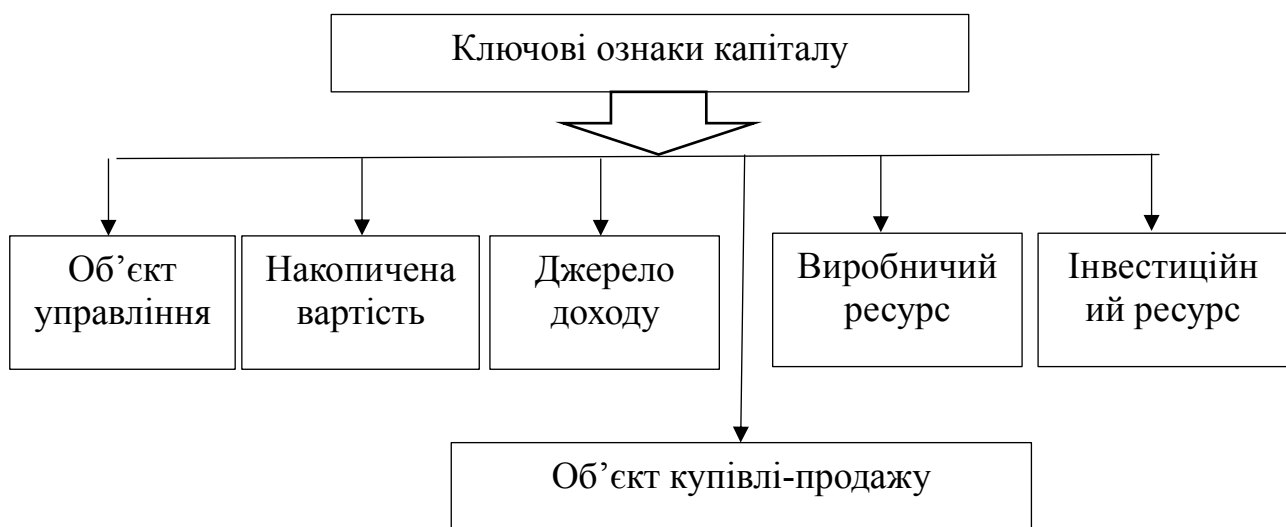

Рис. 3.5. Характерні ознаки капіталу [26, с. 93]

Про близькість та пов'язаність капіталу та потенціалу вказує М. Грицаєнки, а саме «В якості головних складових аграрного ресурсного потенціалу запропоновано розглядати трудові і земельні ресурси, основні засоби, матеріальні витрати, капітальні інвестиції, а також енергетичні потужності».[20, с.18]

Але існує проблема серед власників аграрного бізнесу, зокрема тих, хто має старіші приміщення, техніку та інші засоби, які відносимо до капіталу, вони не знають ринкової вартості капіталу та не можуть використати його у потрібних цілях. Так, такий капітал не можна використати у вигляді застави, негайного продажу за адекватну ціну, він несе навантаження на фінансову систему підприємств та не приносить фінансової вигоди. Існує декілька методик визначення вартості капіталу, але вони залежать від системи, яка сформована державою.

«Мертвий» капітал сільськогосподарських підприємств, на нашу думку, – це активи, які знаходяться на балансі підприємства, але не використовуються та не приносять доходу. Дані активи можуть бути включені в загальну вартість капіталу підприємства, вони не сприяють створенню прибутку чи підвищенню продуктивності, а навпаки, можуть створювати додаткові витрати на їх утримання та обслуговування.

Найбільше «мертвого капіталу» підприємства отримали від приватизації майна колишніх колгоспів та інших підприємств радянської доби. Нам відомі випадки, коли досліджувані нами підприємства перелаштовують такі капітальні будівлі під інші види виробництв аніж вони були передбачені. Так, біля Львова одне із аналізованих підприємств на базі корівників займається птахівництвом.

Зміна підходів та принципів амортизації дасть можливість офіційно продавати непотрібну та застарілу техніку з метою виведення непотрібних матеріальних ресурсів для підвищення ліквідності виробництва. Діюча система амортизації не дає можливості продати майно нижче балансової вартості хоча в багатьох випадках це є реальністю. Певні активи мають ринкову вартість в рази вищу за балансову вартість майна. Тому, маємо неспівпадіння у ціні та вартості, що вносить можливість багатьох корупційних схем щодо даного майна, техніки та інших засобів.

Нами розроблено шляхи покращення роботи з мертвим капіталом для забезпечення фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств. Таким чином регулярний аудит активів дасть можливість підприємствам

регулярно перевіряти ефективність використання своїх активів і визначати, які з них є мертвим капіталом, щоб ухвалювати рішення про подальші кроки. Ефективне управління активами підприємств через раціональне використання ресурсів та своєчасну заміну або модернізацію застарілих активів. Кінцевим етапом є прийняття рішення щодо реалізації або оренди невикористаних активів. Це означає якщо в наміченій стратегії актив відсутній через недостатню затребуваність та відсутність прибутку, його варто продати або здати в оренду, щоб звільнити ресурси для інвестицій у продуктивні проекти.

Таблиця 3.4

Основні характеристики «мертвого» капіталу*

Постановка проблеми	Характеристика
Відсутність економічної ефективності	«Мертвий» капітал не створює додаткову вартість, хоча підприємство продовжує нести витрати на його утримання, обслуговування або амортизацію. Це може включати нерухомість, техніку, обладнання або інші активи, які не використовуються в процесі виробництва або зайняті неефективно.
Низька ліквідність	Конвертація в грошові кошти «мертвого» капіталу зазвичай важка або неможлива. Це стосується швидкої реалізації занедбаних будівель, застарілої техніки або земельних ділянок, які не використовуються. Такі ресурси можуть бути малоліквідними активами, що не мають значного попиту на ринку.
Витрати на утримання	«Мертвий» капітал може створювати фінансовий тягар для підприємства, оскільки його утримання часто потребує додаткових витрат адже, нерухомість вимагає сплати податків, обслуговування та ремонту, навіть якщо вона не приносить прибутку.
Втрата можливостей для розвитку	Використання капіталу в неефективних активах може обмежувати здатність підприємства планувати власну діяльність, інвестувати в нові технології, модернізацію або інші напрями, які могли б підвищити продуктивність. Це також знижує фінансову гнучкість підприємства та його здатність адаптуватися до змін на ринку.

*Джерело: власна розробка авторів

Отже, «мертвий» капітал сільськогосподарських підприємств знижує їхню економічну ефективність і фінансову стійкість, що в результаті впливає на

фінансовий потенціал. Вважаємо, що важливо своєчасно виявляти такі активи, щоб вжити заходів для їх ефективного використання або ліквідації, що дозволить підвищити загальний фінансовий потенціал підприємства.

Покращення роботи з мертвим капіталом є важливим кроком для підвищення фінансового потенціалу підприємства. Ефективне управління цими активами може перетворити їх із пасивних витратних об'єктів на джерело додаткових доходів або фінансових ресурсів.

Виходячи із наведеної схеми (рис. 3.6.) вважаємо за потрібне проводити детальний аналіз усіх активів підприємства, в процесі діяльності оцінювати, наскільки кожен актив впливає на доходи підприємства та використовувати сучасні інструменти управління капіталом. Відновити роботу тих активів, які можна модернізувати, або замінити їх на новіші.

Основні засоби, які не використовуються або використовуються не ефективно, або які не підлягають модернізації, варто продати, щоб вивільнити фінансові ресурси та зменшити витрати на їхнє утримання. Фінансові ресурси, які отримано від продажу активів, доцільно реінвестувати у проекти, які можуть підвищити продуктивність і фінансовий потенціал підприємства.

Власнику необхідно забезпечити жорсткий контроль за витратами на утримання активів, що не використовуються або використовуються не ефективно, з метою зменшення фінансового навантаження на підприємство. Це посилить фінансовий потенціал та показники фінансового стану. Іншим шляхом або доповненням є можливість використання активів для створення нових видів бізнесу або додаткових джерел доходу.

Важливим елементом роботи з неліквідними активами є створення стратегічного плану з управління активами, який враховує перспективи розвитку підприємства та ринкові умови.

Отже, покращення роботи з мертвим капіталом є важливою складовою стратегії підвищення фінансового потенціалу аграрних підприємств. За допомогою оптимального управління активами, модернізації, продажу або переорієнтації мертвого капіталу можна підвищити рентабельність бізнесу,

знизити витрати, створити можливості для нових інвестицій і розвитку підприємства.

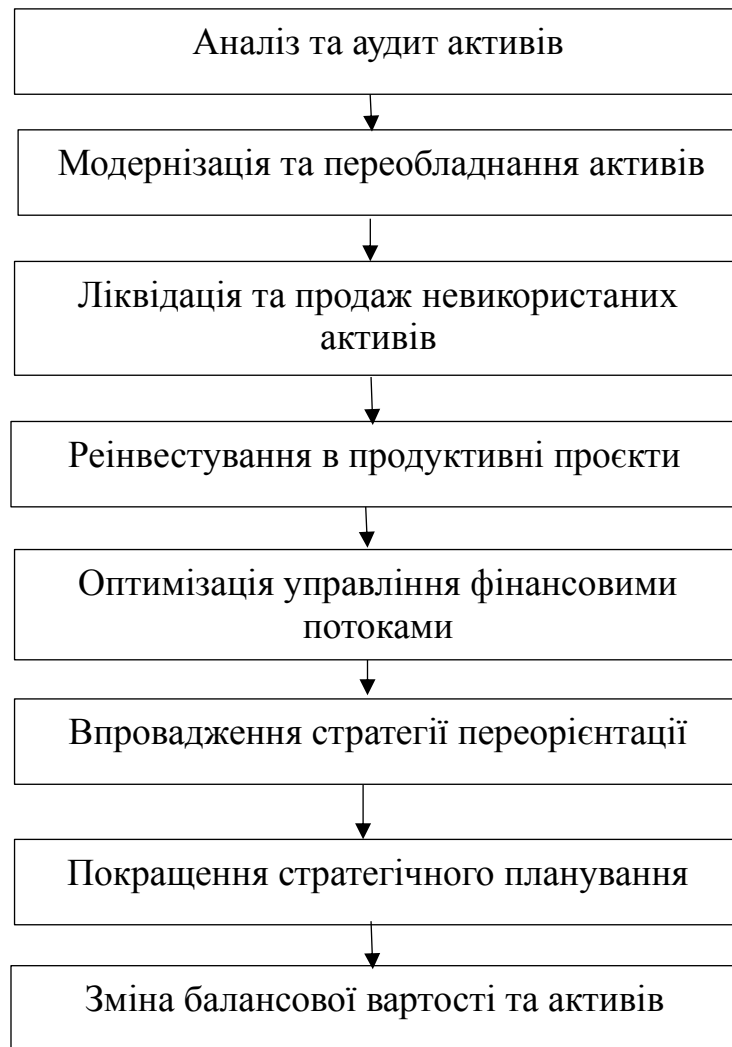

Рис. 3.6. Алгоритм (блок-схема) покращення роботи з мертвим капіталом у сільськогосподарських підприємствах*

*Джерело: власна розробка авторів

Право власності є інструментом, який дозволяє оцінити економічний потенціал наявних ресурсів, а також використовувати його для створення нового капіталу та зміни його форми. Він також пропонує можливість створення ліквідного та повністю прозорого ринку для торгівлі цими правами на основі інтегрованих систем інформації про активи та їх власників. Аналізуючи систему прав власності з точки зору їх розпорядників, слід також вказати на підвищення масштабу відповідальності осіб за свої ресурси. Такий

процес відбувається разом із збільшенням частки приватної власності, суворо визначеної власником, і зменшенням так званих мертвих ресурси (на які немає офіційних прав власності).

Добре захищені права власності є важливими для інвесторів. Якщо закон є прозорим і стабільним, а також ефективно виконується, то створювана ним основа, яка визначає діяльність суб'єктів, є довговічною та сприятливою для вирішення економічних викликів. Інвестори не несуть жодного додаткового ризику, пов'язаного зі зміною правил або процедур, пов'язаних зі створенням підприємства та будь-якою його діяльністю. Вони не несуть витрат на відстоювання своїх прав, не витрачають час на виконання договорів. Таким чином, «хороші» права власності можна розглядати як фундаментальний фактор, що визначає низькі трансакційні витрати. Висока якість прав власності є запорукою економічної свободи та має активізуючий вплив на суб'єкти господарювання. Такі права власності дозволяють їй ефективно розподіляти обмежені ресурси. Ці умови доповнюються створенням ефективної системи правосуддя, яка ефективно захищає запроваджені принципи.

Підприємство може залучати ресурси під заставу капіталу. Основним капіталом аграрних підприємства завжди вважали землю, адже без землі сільськогосподарське виробництво загалом неможливе.

Відповідно до ст. 133 Земельного кодексу України в заставу можуть передаватися земельні ділянки державної, комунальної та приватної власності, якщо інше не встановлено законом, а також права на них - право оренди земельної ділянки, право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис), право користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій), якщо інше не передбачено законом. [35]

Оскільки більшість сільськогосподарських підприємств Львівської області та й інших областей користуються земельними ділянками на основі договору оренди, передача таких земель у заставу буде ускладнена. Лише

підприємство, яке має такі землі у власності без проблем може отримати під них кошти.

Розглянемо грошову оцінку паїв, які знаходяться в оренді та у власності підприємств.

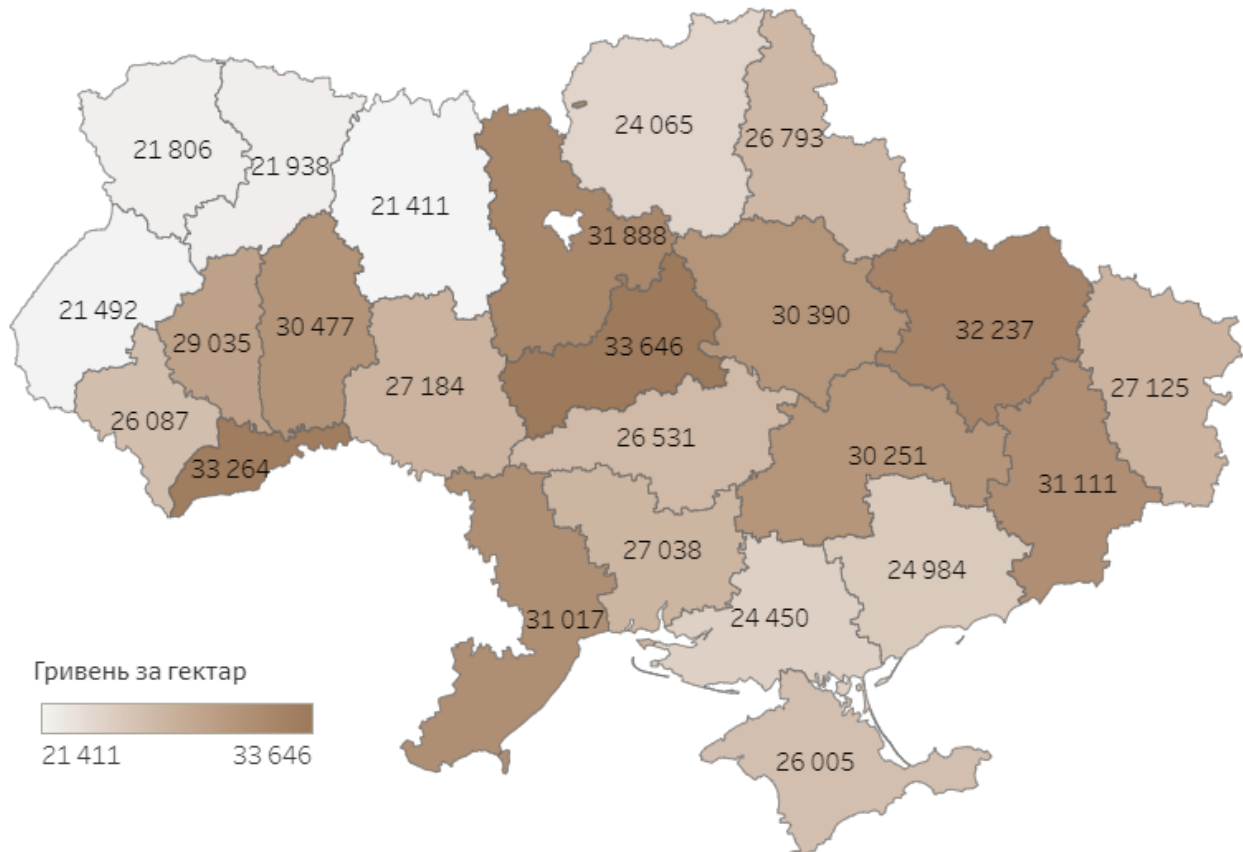

Рис. 3.7. Ставка нормативно-грошової оцінки земель в Україні становм на 01 січня 2021 р., грн/га*

*Джерело: [124]

Нормативна грошова оцінка є підставою для бази визначення вартості землі для її застави або продажу. Поряд із нормативною грошовою оцінкою існує ринкова вартість землі і логічно, що заставна вартість буде 10-15% нижчою від ринкової вартості. У Львівській області вартість паю оцінюють в 60-70 тис. грн., що дасть можливість підприємству суттєво покращити власне фінансово-економічне становище, а від того і фінансовий потенціал.

Таким чином нормативна грошова оцінка ріллі відповідно до загальнонаціональної нормативної грошової оцінки земель

сільськогосподарського призначення в Україні станом на 1 січня 2021 р. складає від 21411 грн до 33646 грн/га.

У Львівській області вона становить 21492 грн., що є одним із найнижчих показників в Україні. Вартість землі під багаторічними насадженнями у Львівській області є найнижчою в Україні та складає 27091грн, а найвища вартість 74144грн в Черкаській області. Вартість землі під пасовищами коливається 1558 до 7011 грн/га сільськогосподарських земель. Вартість сіножатей прирівняна до вартості ріллі та перелогів.

Тому аналізовані нами підприємства можуть за рахунок земельних ділянок отримати кредитні кошти для забезпечення поточної діяльності. Практика показує, що найпоширенішою заставою є застава майбутнього урожаю або прав на нього. Вона дозволяє суб'єктам аграрного виробництва отримувати фінансові ресурси для забезпечення фінансової стабільності до збору врожаю, використовуючи як заставу майбутню продукцію. Такий механізм є важливим інструментом для залучення обігових коштів і розвитку агробізнесу.

Механізм застави майбутнього врожаю є фінансовим інструментом, що дозволяє сільськогосподарським підприємствам отримувати фінансування під забезпечення врожаєм, який ще не зібраний. Це популярний спосіб залучення капіталу для аграрного сектору, оскільки забезпечує підприємствам необхідні кошти для виробництва, тоді як кредитори отримують гарантії повернення кредиту за рахунок майбутнього врожаю.

Механізм застави майбутнього врожаю дозволяє аграрним підприємствам залучати фінансові ресурси для покриття витрат, пов'язаних з виробництвом. Це ефективний інструмент підтримки діяльності сільськогосподарських підприємств, проте він вимагає ретельного управління ризиками з обох сторін. Страхування, контроль за виконанням зобов'язань і продумана оцінка вартості майбутнього врожаю є критичними елементами успіху цієї моделі фінансового забезпечення. Застава майбутнього урожаю важлива для підприємств які не мають іншої застави так як ні для підприємства ні для банку цей механізм не є

вигідним. Адже банк не зацікавлений в продажі продукції, оскільки це не входить в його функціонал і є зтяжним процесом, хоче також отримати продукцію по заниженим цінам для вигоди.

Механізм застави майбутнього врожаю є ефективним інструментом для підвищення доступності фінансування для сільськогосподарських підприємств. Він дозволяє підприємствам забезпечити стабільне фінансування виробництва, знижує ризики для кредиторів і стимулює розвиток аграрного сектору. Однак його успішне застосування залежить від ретельного планування, оцінки ризиків і залучення відповідних механізмів страхування.

Інвестиційні внески є запорукою розвитку підприємств. Залучення інвестицій напряду впливає на фінансовий потенціал адже відбувається зростання основних засобів. Хоча прийняття таких рішень повинно підкріплюватися найперше розрахунком співвідношення позикового і власного капіталу. Даний показник може набувати наступних значень:

- консервативний (у межах 0,5);
- граничний (структура капіталу формується з урахуванням мінімально допустимої величини власного капіталу);
- стійкий (структура капіталу в майбутньому періоді відповідає параметрам звітнього року). Таким чином, буде діяти правило, за якого зміна величини позикового капіталу буде пропорційна власному капіталу.

Створення системи фондів буде корисним для підтримки та зміцнення фінансового потенціалу як на державному рівні, так і на рівні окремих підприємств. Фонди можуть видавати кошти для забезпечення поточної та стратегічної стабільності на поворотній або безповоротній основі.

Ми рекомендуємо чіткий поділ поворотних та неповоротних ресурсів в залежності від їх походження. А саме, кошти державного бюджету потрібно зробити поворотними крім програми субсидування, компенсацій та грантів, а кошти спеціальних державних фондів зробити поворотними у вигляді кредитування під мінімальний відсоток. Мінімальним відсотком можна

вважати європейську практику надання пільгових кредитів під 0,5-3% для забезпечення беззбиткової діяльності кредитора.

Забезпечення фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств вимагає створення як державних фондів, так і внутрішніх механізмів на рівні підприємств.

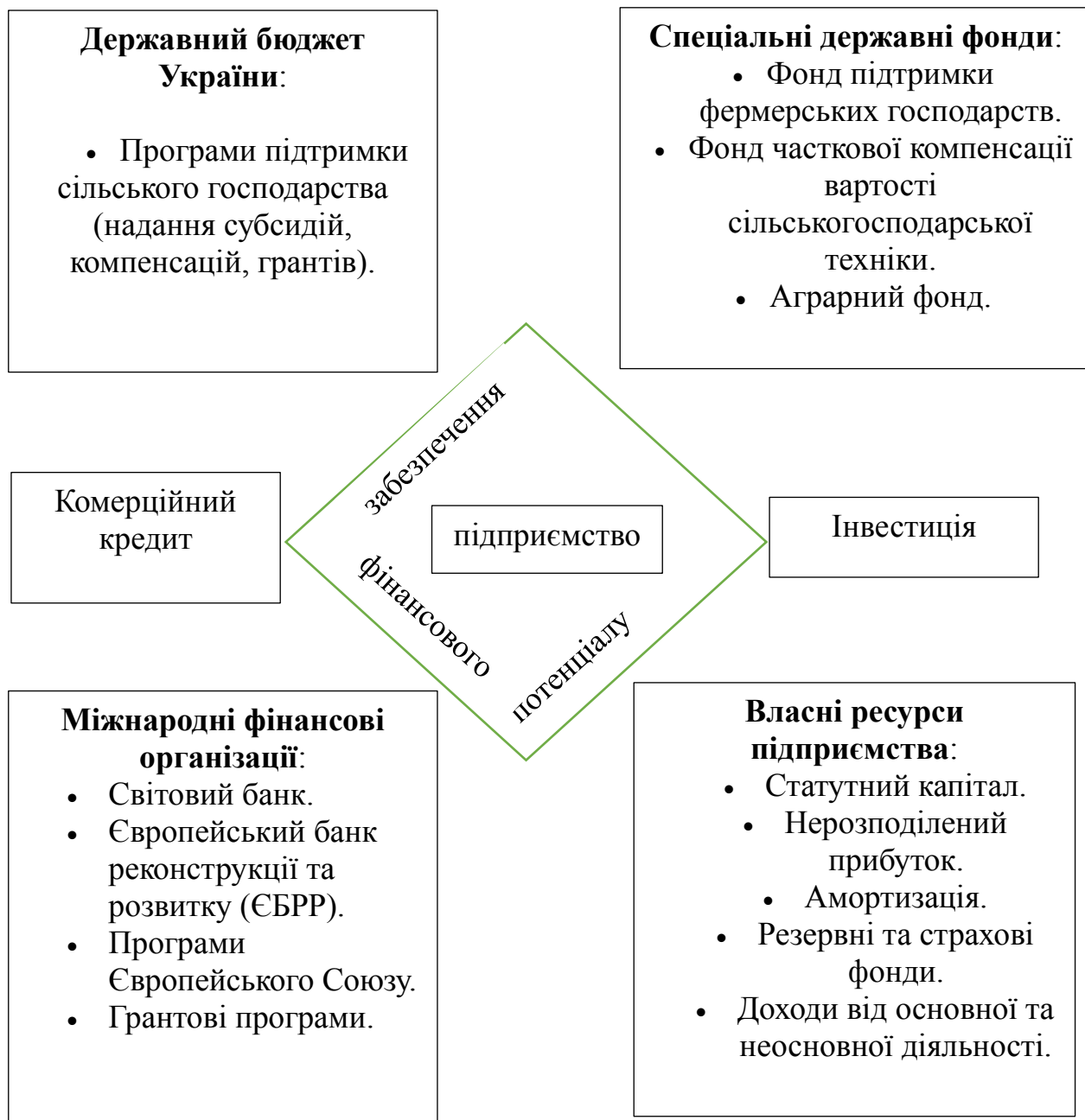

Рис. 3.8. Схема забезпечення фінансового потенціалу аграрного сектору*

*Джерело: власна розробка авторів

Державні фонди можуть сприяти розвитку сектора, підтримуючи підприємства через фінансування інновацій, модернізацію та стабілізацію цін.

Водночас створення резервних і інноваційних фондів на підприємствах забезпечує їхню гнучкість і стійкість у складних умовах. Важливо, щоб держава та бізнес співпрацювали для досягнення стійкого розвитку аграрної галузі.

Державний фонд, спрямований на підтримку аграрних підприємств через фінансування нових технологій, модернізацію техніки та інфраструктури, а також розробку інновацій. Підтримка підприємств сільського господарства для підвищення їхньої конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках.

До функцій державних фондів віднесемо надання пільгових кредитів на модернізацію обладнання та інвестиції у стійкі технології, фінансування науково-дослідних робіт у сфері сільського господарства, а також створення інструментів для підтримки органічного виробництва та екологічного фермерства.

Державний бюджет має стати джерелом ресурсів для підтримки підприємств, які мають потенціал виходу на зовнішні ринки, через фінансування експортних проектів, маркетингових кампаній та сертифікації продукції відповідно до міжнародних стандартів. Фонд повинен всебічно сприяти збільшенню експорту вітчизняної продукції та розширення присутності українських підприємств на міжнародних ринках. Конкретними кроками має стати надання коштів для участі у міжнародних виставках та ярмарках, фінансування сертифікації та стандартизації продукції, доведення виробництва до рівня, яке необхідне для виходу на ринки ЄС та підтримка підприємств у створенні інфраструктури для експорту.

Для фінансування інноваційних проектів на рівні підприємства можна використовувати різні джерела, які спрямовані на впровадження новітніх технологій та підвищення конкурентоспроможності. Використовувати кошти необхідно для стимулювання впровадження технологій, що підвищують ефективність виробництва, зменшують витрати і забезпечують стійкий розвиток підприємства.

Фінансування соціальної підтримки працівників має стати пріоритетом для підприємства, адже формування соціальної відповідальності на підприємствах є вірним вектором розвитку. Забезпечення соціальних гарантій працівникам підприємства, включаючи підтримку в разі хвороби, втрати працездатності або інших життєвих труднощів дає можливість працівнику наповну використати свій потенціал.

Власні фінансові і матеріальні ресурси відіграють важливу роль для підприємства та показують на необхідність забезпечувати необхідний рівень прибутковості для досягнення відповідного рівня фінансового потенціалу. Переважна більшість аграрних компаній та індивідуальних виробників забезпечують власні та стратегічні потреби за рахунок власних коштів. Завдяки власним ресурсам підприємство має більше свободи у прийнятті рішень та знижує залежність від зовнішніх кредиторів чи інвесторів. Власні резерви допомагають підприємству вистояти в умовах економічної нестабільності чи втрати доходів. Вони дозволяють здійснювати інвестиції у власний розвиток, інновації, модернізацію виробництва, а підприємства з власними матеріальними ресурсами мають можливість ефективно розпоряджатися своїми активами, покращувати їх і збільшувати власний капітал.

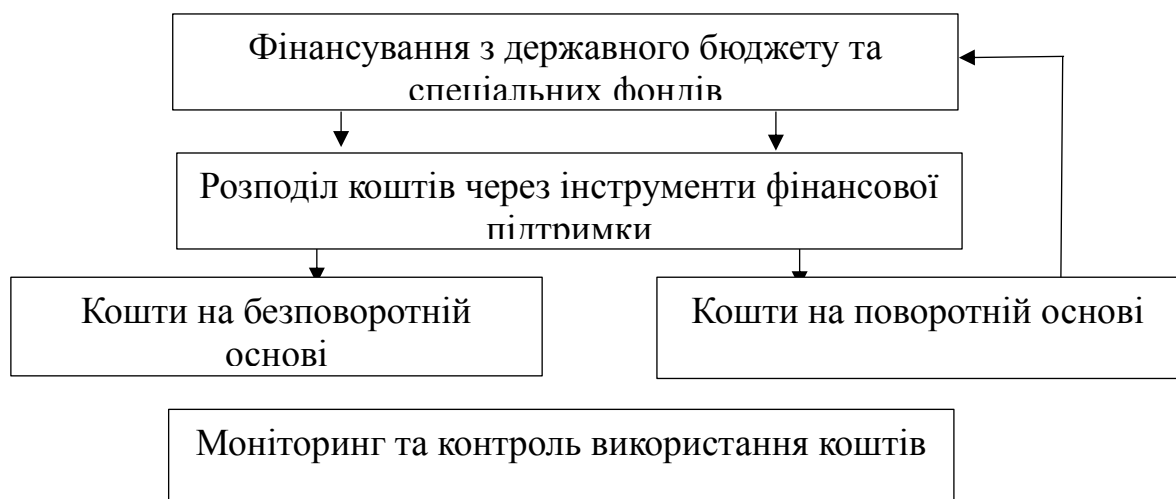

Рис. 3.9. Механізм забезпечення фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств через систему підтримки*

*Джерело: власна розробка авторів

Робота системи має бути не вимушеною та логічною. На нашу думку, така система є простою та забезпечує потреби аграрних виробників в

додаткових ресурсах для підвищення фінансового потенціалу. Якщо до системи додавати більше необхідних елементів то вона стає заплутаною та неефективною, адже забирає багато часу на оформлення та функціонування.

Запропонована системи включає лише декілька процесів, серед яких:

1. Фінансування з державного бюджету та спеціальних фондів. – це коли кошти надходять до фондів, які спеціалізуються на аграрному секторі. Кошти мають цільовий характер та джерела походження. Пропонуємо, щоб кошти які надходять від агровиробників в бюджет і направляються в фонди – були (могли бути) безповоротними.
2. На основі прийнятої стратегії або реагування державних органів на певні ситуації розподіл коштів проводиться через інструменти фінансової підтримки. Держава та міжнародні партнери через гранти, субсидії та кредити направляють ці кошти аграрним підприємствам. Залежно від виду допомоги дані ресурси мають характер поворотних або безповоротних ресурсів.
3. Моніторинг та контроль використання коштів проводиться лише на завершальному етапі, що спрощує систему та надає процесу можливість лише законодавчого регулювання. Проводиться оцінка ефективності витрат та досягнення цілей (наприклад, модернізація техніки або підвищення врожайності).

Така схема допомагає збалансовано забезпечити фінансовий потенціал аграрного сектору та сприяє його сталому розвитку, і, на нашу думку, для даного процесу, запропонованого нами, підходить автоматична система розподілу таких ресурсів, наприклад, на основі застосунку «Дія».

Отже, основними цілями використання власних, залучених та позичених ресурсів в наступні періоди мають стати:

- Розвиток інфраструктури, що включає в себе виробничу інфраструктуру, будівництво складів, доріг, систем зрошення.
- Технічна модернізація, що передбачає оновлення техніки та обладнання.

- Фінансування впровадження інновацій (розробку нових технологій, технологічних процесів, впровадження сучасних агротехнологій).
- Екологічні проекти (перехід на зелений курс органічне землеробство, зниження викидів парникових газів).
- Підтримка експорту (вихід на міжнародні ринки, промоція української продукції).
- Запровадження систем якості.

3.3. Інтегральна оцінка впливу фінансового потенціалу на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств

Оцінка фінансового потенціалу є важливою передумовою для забезпечення стабільного та стійкого розвитку сільськогосподарських підприємств. Вона включає в себе комплексний аналіз фінансових ресурсів, їх структури, джерел формування та здатності підприємства ефективно розпоряджатися наявними активами. Така оцінка є багатогранним процесом, який охоплює не лише внутрішні показники фінансової стійкості, такі як ліквідність, платоспроможність, рентабельність, але й враховує зовнішні фактори, що можуть впливати на діяльність підприємства, наприклад, економічні коливання, зміни в законодавстві та ситуації на ринках збуту.

Завдяки такій оцінці підприємство здатне не лише підтримувати фінансову стійкість, але й адаптуватися до постійних змін у зовнішньому середовищі, що є необхідним для виживання та подальшого розвитку в умовах сучасної економіки. Зокрема, проведення такої оцінки дозволяє підприємству своєчасно реагувати на економічні кризи, інфляційні процеси, зміну попиту та пропозиції на ринках, а також своєчасно вживати заходів для мінімізації можливих фінансових ризиків (рис. 3.10). Крім того, оцінка фінансового потенціалу відкриває можливості для залучення нових інвестицій, що може бути вирішальним чинником для розширення виробництва та модернізації технологічних процесів.

Також вона сприяє підприємству у взаємодії з державними органами, що забезпечує можливість отримання державної підтримки у вигляді субсидій,

грантів чи пільгових кредитів. Оцінка фінансового потенціалу допомагає підприємству виявляти сильні та слабкі сторони у фінансовому управлінні, що дозволяє розробляти більш ефективні стратегії для подальшого зростання та розвитку.

Рис. 3.10. Оцінка фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств, як інструмент забезпечення їх стійкості

Джерело: власна розробка авторів

У результаті проведення оцінки фінансового потенціалу дає змогу підприємству не лише ефективно планувати свою діяльність у короткостроковій та довгостроковій перспективі, але й реалізовувати амбітні стратегічні плани, спрямовані на розширення ринкових позицій, підвищення конкурентоспроможності та забезпечення стійкого зростання.

У другому розділі нашого дослідження оцінка фінансового потенціалу підприємства проводилась шляхом аналізу фінансової звітності, структури капіталу, ліквідності, платоспроможності, рентабельності та оборотності активів. Важливим етапом є оцінка фінансової стійкості, інвестиційного потенціалу та здатності підприємства адаптуватися до зовнішніх змін. Процес включає розрахунок фінансових коефіцієнтів, SWOT-аналіз для виявлення сильних і слабких сторін, а також прогнозування майбутніх фінансових результатів.

Для комплексної оцінки фінансового потенціалу важливо застосовувати інтегральний підхід, який дозволяє об'єднати всі окремі фінансові показники в один загальний показник. Це дає змогу отримати цілісне уявлення про фінансовий стан підприємства. Інтегральний показник формується на основі розрахунку та зважування ключових фінансових коефіцієнтів та показників. Такий підхід дозволяє керівництву підприємства приймати більш обґрунтовані рішення щодо стратегії розвитку та управління ресурсами, а також оцінювати конкурентоспроможність у порівнянні з іншими підприємствами галузі.

На сучасному етапі розвитку науки та практики фінансового менеджменту немає єдиного загальноприйнятого підходу до інтегральної оцінки фінансового потенціалу підприємств. Це питання залишається відкритим і предметом численних дискусій серед науковців та практиків. Існуючі підходи суттєво відрізняються за своїми методологічними основами, складністю та інтерпретацією отриманих результатів. Зокрема, деякі дослідники пропонують використовувати для оцінки фінансового потенціалу простий набір фінансових коефіцієнтів, таких як ліквідність, рентабельність, фінансова стійкість, які дозволяють отримати загальну уяву про стан підприємства. Однак, такі коефіцієнти часто не дають повної картини, оскільки

не враховують впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, що можуть мати значний вплив на фінансові можливості підприємства.

Інша група науковців дотримується більш комплексних підходів, які передбачають використання багатофакторного аналізу та методів зведення різноманітних показників у єдиний інтегральний індикатор. Ці методи дозволяють оцінити фінансовий потенціал на основі широкого спектра чинників, включаючи не лише фінансові показники, але й нефінансові аспекти, такі як якість управління, стратегічні можливості, інноваційний потенціал, ризики, зовнішнє середовище тощо. Однак, застосування таких підходів часто пов'язане з високим рівнем складності, що вимагає використання спеціалізованих інструментів та моделей для обробки великих обсягів даних, що можуть бути не завжди доступними або легко інтерпретованими.

Як зазначає Т. С. Колеснік, «розрахункові методи комплексної оцінки спираються на кількісні показники та передбачають їх узагальнення за допомогою побудови адитивних, мультиплікативних, рейтингових моделей. Вивчення можливих підходів і зміст комплексної оцінки фінансового потенціалу дозволяє виділити такі розрахункові методи, як рейтинговий (переважно бальний) метод, метод відстаней, інтегральний метод» [49, с. 286].

Методи розрахунку комплексної оцінки базуються на кількісних показниках і передбачають їх узагальнення через побудову адитивних, мультиплікативних і рейтингових моделей. Аналіз можливих підходів і сутності комплексної оцінки фінансового потенціалу дозволяє виділити такі методи розрахунку, як рейтинговий (зокрема бальний) метод, метод відстаней та інтегральний метод.

На даний час проблема інтегральної оцінки фінансового стану підприємства залишається однією з найактуальніших у сучасній економічній науці та практиці. Незважаючи на значний обсяг досліджень у цій сфері, досі не існує універсального підходу, який би однозначно визначав фінансовий потенціал підприємства. Це спричинено низкою факторів, що ускладнюють процес оцінки, серед яких: різноманітність бізнес-моделей, динамічність

зовнішнього середовища, суб'єктивність вибору показників та складність синтезу фінансової інформації.

Підприємства різних галузей економіки функціонують в унікальних умовах та використовують різні бізнес-моделі, що створює труднощі для застосування стандартних підходів до оцінки фінансового потенціалу. Наприклад, компанії аграрного сектору, високотехнологічні стартапи або промислові підприємства мають різні структурні особливості, які вимагають індивідуалізованих підходів до оцінки фінансового стану. На формування їх бізнес-моделей впливають економічні, правові та технологічні чинники, що зумовлює необхідність регулярного оновлення методів оцінки. Зокрема, впровадження нових технологій, зміни в податковій політиці чи коливання на фінансових ринках.

Через це науковці та практики не завжди одностайні у виборі фінансових показників для оцінки фінансового потенціалу підприємства. Це ускладнює уніфікацію підходів і створює простір для суб'єктивного трактування результатів оцінки.

Аналіз фінансового потенціалу підприємства є важливим компонентом в процесі прийняття управлінських рішень. Впровадження інтегральної оцінки дозволяє отримати узагальнений показник, що відображає комплексне становище підприємства з точки зору його фінансових можливостей. Крім того, така оцінка надає змогу виявити сильні та слабкі сторони фінансової структури підприємства і сприяє вибору найбільш ефективних стратегій його розвитку.

Об'єднання різних фінансових показників в єдиний інтегральний індикатор є складним завданням, яке вимагає застосування спеціалізованих математичних моделей і інструментів. Використання таких методів може бути обмеженим через необхідність складного програмного забезпечення та великих обсягів даних для проведення аналізу.

Сучасні дослідження пропонують різні методи для інтегральної оцінки фінансового потенціалу підприємства, які можна умовно поділити на кілька основних груп (табл. 3.5).

Характеристика методів інтегральної оцінки фінансового потенціалу*

Група методів оцінки	Особливості використання методу оцінки
Базові методи	Ґрунтуються на аналізі окремих фінансових коефіцієнтів, таких як ліквідність, платоспроможність, рентабельність тощо. Ці підходи прості у використанні, але мають значні обмеження, оскільки не дозволяють отримати повну картину фінансового стану підприємства, не враховуючи широкий спектр інших важливих чинників
Мультифакторні методи	Використовують декілька фінансових показників, які об'єднуються за допомогою статистичних методів, таких як факторний або дисперсійний аналіз. Вони дають змогу виявити найбільш суттєві фактори, що впливають на фінансовий стан підприємства, проте можуть бути складними у застосуванні через необхідність обробки великого обсягу даних
Системні методи	Підприємство розглядається як складна система, що включає безліч взаємодіючих факторів. Для оцінки фінансового потенціалу можуть використовуватись моделі системного аналізу, теорії ігор, системи динамічного моделювання тощо. Ці методи дозволяють враховувати взаємозв'язок різних факторів, але потребують високого рівня кваліфікації спеціалістів для їх застосування
Експертні методи (метод експертних оцінок)	Експертні методи базуються на оцінках фахівців, які враховують як кількісні, так і якісні характеристики підприємства. Хоча ці методи є корисними у випадках, коли неможливо зібрати повний обсяг даних, вони мають високий ступінь суб'єктивності

* згруповано авторами

Серед перелічених груп методів аналізу фінансового потенціалу аграрних підприємств чільне місце посідають мультифакторні методи. Мультифакторні методи аналізу мають численні переваги, які роблять їх важливими інструментами для комплексної оцінки фінансового стану підприємств, зокрема аграрного сектору економіки.

По-перше, ці методи враховують одночасний вплив кількох ключових фінансових показників, що дозволяє створити більш об'єктивну картину загального фінансового потенціалу підприємства. Як відомо, аграрний сектор характеризується сезонністю виробництва, високими ризиками через вплив природних чинників та залежністю від державної підтримки, тому важливо враховувати всі ці фактори при проведенні фінансового аналізу.

По-друге, мультифакторні методи дають можливість виявити основні чинники, що впливають на фінансовий потенціал та оцінити їх внесок. Це допомагає керівникам підприємств приймати обґрунтовані рішення щодо управління фінансами, зосереджуючись на ключових проблемах і можливостях притаманних для їх підприємства.

По-третє, ці методи забезпечують можливість прогнозування майбутніх фінансових результатів, що особливо важливо для аграрних підприємств, де планування та управління ризиками є ключовими елементами стратегії розвитку.

Мультифакторні методи базуються на одночасному аналізі кількох змінних, що мають вплив на фінансовий стан підприємства. Найпоширенішими серед них є такі методи: регресійний аналіз, факторний аналіз, метод головних компонентів, дискримінантний аналіз, а також інтегральний метод. Кожен з них має свої особливості та підходить для вирішення певних завдань.

Регресійний аналіз є математичним методом, що дозволяє моделювати залежність фінансового потенціалу від ряду незалежних змінних, таких як прибутковість, ліквідність, фінансова стійкість та інші показники. Цей метод є ефективним інструментом для кількісної оцінки впливу різних факторів на фінансовий потенціал. Для аграрних підприємств це може включати показники доступу до кредитних ресурсів, сезонності виробництва та витрат на технологічні інновації.

Факторний аналіз дає змогу зменшити кількість змінних, що аналізуються, і визначити кілька основних латентних факторів, які найбільше впливають на фінансовий стан підприємства. Він допомагає зрозуміти глибинні

взаємозв'язки між фінансовими показниками. Це корисно для аграрних підприємств, де різні економічні показники (вартість ресурсів, врожайність, ціни на продукцію) можуть бути взаємопов'язаними, що ускладнює їх окремий аналіз.

Метод головних компонентів (Principal Component Analysis, PCA) - подібно до факторного аналізу, використовується для зниження розмірності даних шляхом перетворення великої кількості корельованих змінних у менший набір некорельованих змінних (головних компонентів). PCA дозволяє виділити найважливіші компоненти, що мають найбільший вплив на фінансовий потенціал підприємства, що особливо корисно в ситуаціях з великою кількістю фінансових показників.

Дискримінантний аналіз використовується для класифікації підприємств за рівнем їхнього фінансового потенціалу та визначення ключових факторів, які впливають на їх належність до певної групи (високий, середній чи низький фінансовий потенціал). Цей метод може допомогти аграрним підприємствам оцінювати фінансову стійкість, а також імовірність банкрутства або успіху в різних економічних умовах.

Інтегральний метод займає особливе місце серед мультифакторних методів, оскільки він передбачає об'єднання різних фінансових показників в один інтегральний індекс. Цей метод дозволяє створити узагальнену оцінку фінансового потенціалу на основі різних показників, кожен з яких має свою вагу відповідно до його важливості.

Інтегральний метод характеризується універсальністю, оскільки його можна застосовувати для аналізу як окремих аспектів фінансової діяльності, так і комплексного фінансового стану підприємства. Він також надає можливість проводити порівняльний аналіз різних підприємств або їхніх структурних підрозділів у динаміці. Це дозволяє виявляти сильні та слабкі сторони фінансового менеджменту та приймати обґрунтовані управлінські рішення. Особливо актуальним цей метод є для аграрних підприємств, де фінансовий потенціал значною мірою залежить від зовнішніх факторів, таких як погодні

умови, ринкові ціни на сільськогосподарську продукцію, доступ до кредитних ресурсів та державної підтримки.

Інтегральний метод базується на обчисленні інтегрального показника, що узагальнює фінансові результати підприємства. Це дозволяє оцінити фінансовий потенціал підприємства через аналіз різноманітних фінансових індикаторів, таких як ліквідність, рентабельність, фінансова стійкість, оборотність активів тощо. Використання цього методу передбачає кілька ключових етапів: вибір показників, їх нормалізація, присвоєння вагових коефіцієнтів, розрахунок інтегрального індексу та інтерпретація результатів.

Першим етапом є вибір показників для оцінки. Як справедливо зазначають Костирко Р. О., Тертична Н. В., Шевчук В. О. розробці інтегрального показника повинен передувати ретельний аналіз і вибір показників, що характеризують всі аспекти фінансового потенціалу підприємства. Для цього використовують статистичний чи експертний метод оцінки [58, с. 153].

Важливо вибрати такі показники, які найбільш повно характеризують фінансовий стан аграрного підприємства. До таких показників належати коефіцієнти ліквідності (поточна та швидка ліквідність), показники фінансової стійкості (співвідношення власних і позикових коштів), показники рентабельності (рентабельність активів, продажів, власного капіталу), а також показники оборотності активів (період обороту запасів, дебіторської заборгованості) та забезпеченості підприємства основними засобами. Вибір показників має відображати специфіку діяльності аграрних підприємств, таких як сезонність виробництва та залежність від зовнішніх факторів.

На нашу думку аргументованим є твердження Литвин Б.М. та Стельмах М.В. про те, що під час обґрунтування системи оціночних показників для оцінки фінансового потенціалу підприємства необхідно враховувати дотримання таких вимог:

- по-перше, фінансові коефіцієнти мають бути максимально інформативними і давати цілісну картину фінансового потенціалу;

- по-друге, для усіх фінансових коефіцієнтів мають бути зазначені числові нормативи мінімального задовільного рівня або діапазону змін;
- по-третє, фінансові коефіцієнти повинні розраховуватися тільки за даними публічної бухгалтерської звітності підприємств;
- по-четверте, фінансові коефіцієнти повинні давати можливість проводити рейтингову оцінку підприємства як у просторі (порівняно з іншими підприємствами), так і у часі (за низку періодів) [77, с. 294].

Після вибору відповідних показників здійснюється їх нормалізація. Цей процес необхідний для приведення показників до єдиного масштабу, оскільки обрані фінансові індикатори можуть мати різні одиниці виміру. Нормалізація показників може бути здійснена різними методами, серед яких найбільш поширеною є лінійна нормалізація. Вона дає змогу привести кожен показник до значення в межах від 0 до 1 за формулою:

$$X_{\text{норм}} = \frac{X - X_{\min}}{X_{\max} - X_{\min}}, \quad (3.1)$$

де X – значення показника; $X_{\min}$ – мінімальні значення аналізованого показника у вибірці; $X_{\max}$ – максимальні значення аналізованого показника у вибірці.

Такий підхід забезпечує можливість коректного порівняння різних показників між собою.

Наступним кроком є визначення вагових коефіцієнтів для кожного з показників. Це необхідно для того, щоб відобразити важливість кожного показника в загальній оцінці фінансового потенціалу. Ваги можуть бути визначені за допомогою експертної оцінки або математичних методів, таких як метод аналізу ієрархій. Залежно від вагових коефіцієнтів, більший вплив на підсумковий індекс матимуть ті показники, які є найбільш важливими для фінансового стану підприємства. Після визначення вагових коефіцієнтів здійснюється розрахунок інтегрального індексу фінансового потенціалу за формулою:

$$I = \sum_{i=1}^n W_i \times X_i, \quad (3.2)$$

де W_i – вага i -го показника; X_i – нормалізоване значення i -го показника.

Цей індекс надає загальну оцінку фінансового потенціалу підприємства. Залежно від отриманого значення, можна зробити висновки щодо фінансової стійкості та здатності підприємства ефективно використовувати свої фінансові ресурси.

Інтерпретація отриманого індексу здійснюється на основі шкали, що дозволяє розподілити підприємства за рівнем їх фінансового потенціалу. Як правило, високий фінансовий потенціал має місце, коли значення індексу наближається до 1 або 100. Середній рівень фінансового потенціалу відповідає індексу в межах 0,5–0,7, а низький потенціал – це значення індексу нижче 0,5. Така інтерпретація дозволяє швидко оцінити загальний стан підприємства та прийняти відповідні рішення щодо покращення його фінансового стану.

Інтегральний метод оцінки фінансового потенціалу має ряд переваг. По-перше, цей метод є зручним для узагальнення різних фінансових показників і дозволяє об'єднати їх в один індекс, що спрощує інтерпретацію результатів. По-друге, метод є гнучким: він дозволяє варіювати вагові коефіцієнти показників залежно від їх значущості для конкретного підприємства або галузі, що робить його придатним для застосування в різних економічних умовах. Також метод надає можливість проводити порівняльний аналіз підприємств, що важливо для оцінки їхньої конкурентоспроможності.

Однак інтегральний метод має і певні недоліки. Основною проблемою є суб'єктивність у визначенні вагових коефіцієнтів, що може призводити до викривлень в оцінці фінансового потенціалу. Крім того, точність розрахунків залежить від наявності достовірних даних, що в умовах нестабільної економіки або недостатньої прозорості фінансової інформації може стати проблемою.

Інтегральний метод є ефективним інструментом оцінки фінансового потенціалу аграрних підприємств, що дозволяє здійснити комплексний аналіз їх фінансового стану. Застосування цього методу сприяє об'єктивній оцінці рівня фінансової стійкості, ліквідності, рентабельності та забезпеченості підприємства основними засобами.

Водночас для підвищення точності оцінки необхідно ретельно підходити до вибору показників, їх нормалізації та визначення вагових коефіцієнтів, що

забезпечить максимально об'єктивну картину фінансового стану підприємства. Це дозволяє уникнути суб'єктивних викривлень і помилок, забезпечуючи адекватне відображення реальної ситуації в компанії. З огляду на складність процесів, які впливають на фінансовий потенціал підприємства, зокрема зовнішні економічні умови, зміни на ринку, а також внутрішні ресурси, необхідно використовувати методи, які забезпечать всебічний аналіз та врахують широкий спектр чинників.

Одним із таких методів є метод експертних оцінок, який стає особливо доцільним в умовах невизначеності та високої складності аналізованих процесів. Експертні оцінки дозволяють не лише врахувати кількісні показники, але й глибше аналізувати якісні характеристики, які часто важко виміряти традиційними методами.

Погоджуємось з думкою І.О. Іртищевої та М.І. Стегней, які зазначають, що в таких випадках найчастіше використовують метод колективної експертної оцінки, який полягає в аналітичному дослідженні з використанням спеціальних анкет, в яких експерти дають незалежну характеристику економічних процесів [37].

Залучення експертів дозволяє уникнути обмежень формальних моделей, оскільки експерти здатні врахувати такі специфічні фактори, як вплив ринкових змін, державної політики, інновацій у сфері управління або логістики, а також зміни в конкурентному середовищі. Крім того, метод експертних оцінок сприяє більш гнучкому підходу до аналізу, що особливо важливо в умовах нестабільності, де необхідно оперативно реагувати на виклики, що виникають перед підприємствами.

Ще однією перевагою цього методу є можливість визначення пріоритетності різних показників за допомогою аналітичної обробки думок експертів. Після агрегування експертних оцінок можна визначити, які чинники мають найбільший вплив на фінансовий стан підприємства і, відповідно, потребують більшої уваги з боку менеджменту. У такий спосіб метод експертних оцінок стає не лише інструментом аналізу, але й механізмом стратегічного планування, що допомагає приймати більш обґрунтовані управлінські рішення. Використання даного методу забезпечує комплексний

підхід до оцінки фінансового потенціалу підприємства, враховуючи як кількісні, так і якісні аспекти, що є вкрай важливим для прийняття ефективних управлінських рішень.

Основним інструментом збору інформації від фахівців є анкетування. Анкетування дозволяє отримати систематизовані та структуровані дані щодо різних аспектів оцінки фінансового стану підприємства або інших елементів, що аналізуються. Основною перевагою цього методу є можливість залучення широкого кола експертів з різних галузей, що дозволяє врахувати різноманітні погляди та забезпечити комплексний підхід до оцінки.

Анкетування, як основа отримання інформації в методі експертних оцінок, дозволяє структурувати думки експертів та формувати обґрунтовані висновки. Важливою перевагою цього підходу є можливість оперативного збору даних та відносно простого процесу їх аналізу. Анкетування надає можливість проводити як кількісний, так і якісний аналіз, що робить його універсальним інструментом для отримання достовірної інформації, необхідної для подальшої експертної оцінки.

Нами розроблено анкету (Додаток Є) та проанкетовано 32 керівники сільськогосподарських підприємств, що дозволило зробити висновки щодо розподілу вагових коефіцієнтів за показниками, які запропоновані для включення до інтегрального показника оцінки фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств. Результати анкетування щодо даного питання представлено у табл. 3.6.

Значимість показників, включених до інтегрального показника оцінки фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств експерти в цілому розподілили наступними чином: коефіцієнт абсолютної ліквідності – 0,10; рентабельність активів – 0,15; рентабельність власного капіталу – 0,15; коефіцієнт покриття – 0,25; коефіцієнт (фінансової) автономії – 0,35.

За допомогою наведеного алгоритму було проведено оцінку фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств Львівської області, фінансову звітність яких було задіяно для проведення розрахунків у питанні 2.2

дослідження. Результати проведених розрахунків представлено в таблиці 3.8 та додатку Ж.

Таблиця 3.6.

Узагальнення результатів анкетування щодо розподілу вагових коефіцієнтів за показниками, які запропоновані для включення до інтегрального показника оцінки фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств*

Показник	Ваговий коефіцієнт
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,10
Коефіцієнт рентабельності активів	0,15
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	0,15
Коефіцієнт загальної ліквідності	0,25
Коефіцієнт (фінансової) автономії	0,35
Разом	1

*Згруповано авторами за результатами анкетування

Таблиця 3.7

Інтерпретація значень інтегрального показника оцінки фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємства*

Типи ситуацій (стан)	Значення інтегрального показника	Характеристики фінансового потенціалу
Стабільно стійкий	> 1,0	Підприємство демонструє високий рівень фінансової стійкості, здатне протистояти зовнішнім загрозам і ризикам, має ресурси для розвитку.
Нормальний	0,51 - 0,99	Підприємство перебуває у нормальному фінансовому стані, не має критичних проблем, але можливості для розвитку обмежені.
Нестійкий	0,21 - 0,5	Фінансовий стан підприємства нестабільний, існують ризики виникнення проблем з ліквідністю та платоспроможністю.
Кризовий	< 0,20	Підприємство перебуває у критичному фінансовому стані, можливе банкрутство або серйозні проблеми з виконанням фінансових зобов'язань.

*Джерело: власна розробка авторів

Аналізуючи результати розрахунків наведені у табл. 3.8, необхідно зазначити, що ПП «ПАФ «Винниківська» демонструє стабільне зростання

фінансового потенціалу, досягши рівня стабільно стійкого підприємства з показником 1,90 у 2022 році. Це свідчить про ефективну бізнес-стратегію діяльності підприємства та впевнене покращення його фінансової стійкості.

Таблиця 3.8

Результати розрахунків інтегральної оцінки фінансового потенціалу окремих сільськогосподарських підприємств Львівської області

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022 р. до 2018 р., +/-
ПП «ПАФ «Винниківсь-ка»	0,54	0,45	0,91	1,52	1,90	1,36
ФГ Кушпіта Б.О.	0,95	1,58	1,13	0,87	0,62	-0,33
ТОВ «Волиця»	0,47	0,32	0,40	0,32	0,32	-0,14
ФГ «Пчани-Денькович»	0,55	0,52	0,63	0,56	0,81	0,26
ТОВ «ВАМ АГРО»	0,76	0,72	0,80	1,08	0,80	0,04
ФГ «Пролісок-1»	0,37	0,40	0,46	0,45	0,37	0,00
ФГ «Сяйво-Стрий»	7,34	2,27	1,90	1,73	1,48	-5,86
ППА «Хлібодар»	0,52	0,48	0,51	0,57	0,47	-0,05
ФГ «Агротем»	0,47	0,48	0,39	1,83	0,67	0,19

* розраховано авторами

Фермерське господарство Кушпіта Б.О. демонструє значне коливання інтегрального показник протягом періоду дослідження з тенденцією до зниження. У 2022 р. фінансовий стан підприємства можна трактувати як «нормальний» з величиною інтегрального показника 0,62. Разом з тим, необхідно наголосити, що менеджмент підприємства має прийняти міри та передбачити заходи для покращення фінансової стратегії.

ТОВ «Волиця» характеризується нестабільним фінансовим станом, існують ризики виникнення проблем з ліквідністю та платоспроможністю. Протягом досліджуваного періоду інтегральний показник підприємства зазнав незначного погіршення, знизившись до рівня нестійкого підприємства (0,32), що може свідчити про ризики втрати стійкості в майбутньому.

ТОВ «ВАМ АГРО» можна віднести до категорії підприємств, які демонструють стабільність, оскільки коливання інтегрального показника

відбувається в межах 0,72-1,08, а фінансовий стан характеризується як стабільно «нормальний».

Таблиця 3.9

Аналіз динаміки змін фінансового стану підприємств

Підприємство	Динаміка змін	Оцінка динаміки	2022 р.	Оцінка стану, 2022 р.
ПП «ПАФ «Винниківська»	Постійне зростання (0,54 → 1,90)	Суттєве покращення (+1,36)	1,90	Стабільно стійкий
ФГ Кушпіта Б.О.	Коливання, зниження (0,95 → 0,62)	Невелике погіршення (-0,33)	0,62	Нормальний
ТОВ «Волиця»	Незначне зниження (0,47 → 0,32)	Незначне погіршення (-0,14)	0,32	Нестійкий
ФГ «Пчани-Денькович»	Помірне зростання (0,55 → 0,81)	Незначне покращення (+0,26)	0,81	Нормальний
ТОВ «ВАМ АГРО»	Коливання, невелике зростання (0,76 → 0,80)	Незначне покращення (+0,04)	0,80	Нормальний
ФГ «Пролісок-1»	Стабільний стан без змін (0,37 → 0,37)	Стабільний стан (0,00)	0,37	Нестійкий
ФГ «Сяйво-Стрий»	Різне зниження (7,34 → 1,48)	Суттєве погіршення (-5,86)	1,48	Стабільно стійкий (погіршений)
ППА «Хлібодар»	Незначне зниження (0,52 → 0,47)	Незначне погіршення (-0,05)	0,47	Нестійкий
ФГ «Агротем»	Помірне покращення (0,47 → 0,67)	Незначне покращення (+0,19)	0,67	Нормальний

Джерело: власна розробка авторів

Фермерське господарство «Пролісок-1» практично не демонструє змін інтегрального показника. Фінансовий стан цього підприємства можемо охарактеризувати, як нестабільний. Підприємство стоїть перед викликами щодо

виникнення проблем з ліквідністю та платоспроможністю. Це вказує на певний застій у розвитку.

У фермерському господарстві «Сяйво-Стрий» інтегральний показник фінансового потенціалу різко зменшився. Разом з тим, його величина у 2022 р. (1,48) вказує, що фінансовий стан господарства залишається на рівні стабільно стійкого підприємства.

Приватне підприємство «Агрофірма «Хлібодар» показує незначне погіршення фінансового стану і залишається на рівні нестійкого підприємства з величиною інтегрального показника у 2022 р. на рівні 0,47, що вказує на необхідність поліпшення управління підприємством, зокрема фінансового менеджменту.

Фермерське господарство «Агротем» показує помірне покращення фінансового стану досягнувши його нормального рівня, що свідчить про стабілізацію фінансового потенціалу.

Дані наведені в табл. 3.9 надають інформацію не лише про динаміку змін, але й про поточний стан фінансового потенціалу кожного аналізованого підприємства. Завдяки їй можна краще зрозуміти, які підприємства потребують додаткової уваги або ж, навпаки, які продовжують успішно реалізовувати свої стратегії управління фінансами.

Застосування інтегрального показника фінансового потенціалу є надзвичайно корисним інструментом для аналізу діяльності сільськогосподарських підприємств. По-перше, він дає змогу звести до єдиного показника різноманітні фінансові аспекти, такі як рентабельність, ліквідність, ефективність використання ресурсів та інші ключові показники. Це спрощує процес порівняння між різними підприємствами і виявлення їх сильних і слабких сторін.

По-друге, інтегральний показник забезпечує можливість моніторингу змін у фінансовому потенціалі протягом певного часу. Це, в свою чергу, дозволяє виявляти тенденції та розробляти відповідні коригувальні дії для покращення фінансової стабільності. Підприємства можуть аналізувати свої

показники не лише в контексті минулого, а й прогнозувати майбутні результати на основі виявлених тенденцій.

Крім того, використання інтегрального показника сприяє формуванню більш чіткої стратегії фінансового управління. Керівництво підприємства може визначити, які аспекти потребують особливої уваги, зокрема в умовах економічних викликів чи змін на ринку. Це дозволяє ефективніше використовувати ресурси, зменшувати фінансові ризики та підвищувати загальну стійкість підприємства.

Таким чином, оцінка фінансово потенціалу сільськогосподарських підприємств за допомогою інтегрального показника не лише допомагає спростити виявлення проблемних питань, але й сприяє формуванню стратегічних рішень, які можуть призвести до підвищення конкурентоспроможності та сталого розвитку сільськогосподарських підприємств.

ВИСНОВКИ

Потенціал підприємства є одним із ключових показників його стану та розвитку, оскільки відображає результат взаємодії основних елементів господарської діяльності. У широкому розумінні потенціал слід трактувати як сукупність ресурсів, що перебувають у розпорядженні суб'єкта господарювання, а також як його здатність ефективно використовувати ці ресурси для досягнення стратегічних і тактичних цілей. Таким чином, потенціал підприємства є багатовимірною економічною категорією, яка поєднує ресурси, можливості та компетенції, що визначають спроможність підприємства стабільно функціонувати, адаптуватися до змін зовнішнього середовища та забезпечувати сталий розвиток.

Визначено теоретичні та прикладні основи формування й функціонування організаційно-економічного механізму забезпечення фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств. Складова потенціалу підприємства – фінансовий потенціал, який дає змогу акумулювати певні ресурси підприємства за рахунок доступних джерел. Сільське господарство має свої особливості, зумовлені специфічними умовами виробництва, не лише у здійсненні повсякденної діяльності, а й у формуванні та функціонуванні ресурсного потенціалу, фінансових елементів, державного регулювання такими процесами. У сільському господарстві фінансовий потенціал також визначається сукупністю ресурсів та специфічних вигод, які ці підприємства можуть використовувати для досягнення своїх економічних цілей.

Визначено, що у процесі дослідження фінансового потенціалу підприємств аграрного сектору фінансовий аналіз підприємства є важливим інструментом як для внутрішніх, так і для зовнішніх зацікавлених сторін. Водночас наявна методологічна база потребує подальшого удосконалення, насамперед у напрямі розроблення методичних підходів, що забезпечуватимуть більш точну оцінку потенційних можливостей підприємств та враховуватимуть вплив чинників невизначеності зовнішнього і внутрішнього середовища їх

функціонування. Завдяки методу економіко-математичного моделювання визначено кількісну оцінку зв'язку між показниками ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств та їхніми фінансовими ресурсами.

Аналіз стану розвитку галузі сільського господарства Львівської області показав, що під час війни галузь забезпечує не лише продовольчу безпеку, а й надходження валюти в країну, що робить її стратегічною та необхідною. Львівська область не вважається аграрною, але демонструє чудові показники виробничого та економічного потенціалу. Так, підприємства області забезпечують постійне зростання упродовж дослідження як до повномасштабного вторгнення, так і під час. Упродовж останніх років забезпечується позитивна динаміка розвитку сільського господарства, зокрема з 2015 року обсяг продукції сільського господарства в постійних цінах 2021 р. зріс на 32,0% і досяг у 2022 році 26,7 млрд грн. Підприємства також нарощують фінансовий потенціал завдяки збільшенню статутного капіталу, необоротних активів та фінансово-економічної діяльності, взаємодіючи із кредитними установами й органами державного регулювання та підтримки.

Модель статистичного дослідження залежностей між показниками забезпеченості фінансовими ресурсами та ефективністю діяльності сільськогосподарських підприємств виявила, як зміни в забезпеченості фінансовими ресурсами впливають на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств і забезпечують можливість прогнозування результатів на основі вхідних даних. За допомогою економіко-математичних методів з'ясовано, що результативні ознаки, визначені дослідженням, найбільше впливають на: рентабельність операційної діяльності – власний капітал підприємства та коефіцієнт автономії; чистий прибуток у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь – власний капітал підприємства; виробництво продукції в постійних цінах у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь – чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); фондозабезпеченість – власний капітал підприємства. Отже,

позичені, залучені та грошові (наявні) кошти не відіграють важливої ролі у формуванні фінансового потенціалу підприємства.

Механізм формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств полягає у регулятивному впливі держави. Цей вплив слід розглядати як сукупність заходів, спрямованих на сприяння сталому розвитку та забезпечення стійкості сільського господарства як важливої галузі національної економіки. Визначено, що державні програми фінансової підтримки істотно впливають на фінансове забезпечення діяльності підприємства, але визначальними є його ресурси. Результати дослідження із застосуванням апроксимаційної моделі впливу державної фінансової підтримки на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств Львівської області чітко демонструють недостатню ефективність наявного механізму використання державних фінансових ресурсів у сфері сільського господарства.

Розроблено модель формування фінансової стратегії розвитку фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств, складовими якої є аналіз фінансового потенціалу, планування фінансової стратегії, її реалізації та оцінки її реалізації. Запропонована модель складається із 13 етапів, які мають чітку структуру та послідовність. Модель доповнена переліком чинників внутрішнього та зовнішнього середовища, які впливають на формування і реалізацію стратегії управління фінансовим потенціалом.

Спрогнозовано оптимальний обсяг фінансової підтримки аграрного виробництва, який дасть змогу забезпечити фінансовими ресурсами аграрних товаровиробників Львівської області, гарантуватиме виконання принципу ефективності та результативності бюджетного кодексу України, а також створить передумови для розвитку аграрної сфери Львівської області.

Важливим для забезпечення фінансового потенціалу підприємств аграрного сектору є формування та залучення капітальних ресурсів до економічних процесів. Капітал, завдяки процесу нагромадження, має здатність збільшувати свою вартість і забезпечувати в майбутньому генерацію доходу, що сприяє його зростанню та збереженню. Водночас на багатьох підприємствах наявний капітал не

використовується повною мірою, утворюючи так званий «мертвий» капітал — активи, не задіяні у створенні доданої вартості, під які неможливо залучити фінансові ресурси. Такий капітал не виконує функції продуктивного ресурсу, знижуючи економічну ефективність і фінансову стійкість підприємства, а відтак — негативно впливаючи на його фінансовий потенціал.

З метою підвищення ефективності використання капіталу сільськогосподарських підприємств запропоновано алгоритм роботи з «мертвим» капіталом. Він передбачає регулярне проведення аудиту активів для оцінювання їхньої доцільності та визначення неефективно використаних ресурсів, ухвалення управлінських рішень щодо їх подальшого використання, реалізації або передачі в оренду. Ефективне управління активами на засадах раціонального використання, модернізації чи своєчасного оновлення основних засобів сприятиме зростанню фінансового потенціалу підприємств і підвищенню їхньої конкурентоспроможності. Оцінка фінансового потенціалу підприємства — основа для ухвалення ефективних управлінських рішень. Для його комплексного аналізу важливо використовувати інтегральний підхід, який дозволяє об'єднати всі окремі фінансові показники в єдиний загальний індекс. Цей показник формується шляхом розрахунку та зважування основних фінансових коефіцієнтів і параметрів. Така методика дає змогу керівництву підприємства ухвалювати обґрунтованіші рішення щодо стратегії розвитку, управління ресурсами та оцінки конкурентоспроможності порівняно з іншими підприємствами галузі. Аналіз можливих підходів і сутності комплексної оцінки фінансового потенціалу дає змогу виокремити такі методи розрахунку, як рейтинговий (зокрема бальний) метод, метод відстаней та інтегральний метод. Сьогодні проблема інтегральної оцінки фінансового стану підприємства залишається однією з найактуальніших у сучасній економічній науці та практиці. Незважаючи на значний обсяг досліджень у цій сфері, досі немає універсального підходу, який би однозначно визначав фінансовий потенціал підприємства. Розроблена анкета та проведене анкетування дали змогу окреслити бачення експертів щодо розподілу вагових коефіцієнтів між показниками оцінки фінансового стану для формування інтегрального показника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амбросов В. Я. Економічні умови відтворення сучасних агроформувань : зібрання наукових праць. 2010. Т. 5. Харків: ННЦ ІАЕ, 2010. 477 с.
2. Андрійчук В. Г. Сутнісний аспект методології наукових досліджень. *Економіка АПК*. 2016. № 7. С. 87–94.
3. Андрющенко І. Є., Потась С. Г. Методики та інструменти оцінювання фінансового потенціалу підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8307> (дата звернення 17.12.2023).
4. Антощишина Н. І. Дослідження трансформації поняття «потенціал підприємства» з урахуванням історичного та сутнісного аспекту. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія : Економічні науки*. 2016. № 1. С. 64–75.
5. Белінська О. В. Сутність фінансового потенціалу підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2012. № 4, Т. 3. С. 267–271.
6. Блащак Б. Я. Фінансовий потенціал у структурі потенціалу підприємства. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. Том 30 (69), № 3. С. 74–78.
7. Бова В. А., Хринюк О. С. Сутність фінансового потенціалу підприємства. *Актуальні проблеми економіки та управління: збірник наукових праць молодих вчених*. Електронні текстові дані (1 файл: 409 Кбайт). 2017. Вип. 11. Назва з екрана.
8. Бондар А. І., Марченко В. М. Методичний підхід до оцінювання фінансового потенціалу підприємства. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва : збірник наукових праць*. 2017. Вип. 20. С. 142–149.
9. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення 17.12.2023).

10. Васильківський Д. М. Систематизація складових елементів економічного потенціалу підприємства у рамках концепції механізму підвищення. *Наука й економіка*. 2014. № 2(34). С. 115–120.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови: уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. 1440 с. С. 902.
12. Верхоглядова Н. І. Аналіз підходів до визначення сутності потенціалу підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 1. С. 31–35.
13. Виконання Комплексної програми підтримки та розвитку сільського господарства у Львівській області. URL: <https://loda.gov.ua/useful-info/52122?authorId=17057> (дата звернення 18.09.2023)
14. Воронкова А. Е., Погорелов Ю. С. Потенціал підприємства як основа його довгострокового розвитку. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 4 (94). С. 77–84.
15. Габор В. С. Формування механізму ефективного господарювання сільськогосподарських підприємств. *Інноваційна економіка*. 2012. № 3. С. 101–104.
16. Геець В. М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку. Київ, 2009. 864 с.
17. Горошанська О.О., Маккі Л.М. Фінансовий потенціал підприємства: теоретичний аспект. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2018. Вип. 1. С. 7–16.
18. Гребенікова О. В., Денисова Т. В., Іваницький Д. С. Аналіз методів оцінювання фінансового потенціалу підприємства. *Часопис економічних реформ*. 2021. № 4. С. 62–69.
19. Гринчуцький В.І., Блащак Б.Я. Теоретичні аспекти формування механізму нарощування фінансового потенціалу підприємств. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Вип. 3 (20). С. 177–182.
20. Грицаєнко М.І. Роль соціального капіталу в формуванні та використанні аграрного ресурсного потенціалу. *Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств: X Міжнародна науково-практична*

інтернет-конференція Проблематика 2021: «Ефективність використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств»: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції, ЛНАУ, Дубляни, 2-4 червня 2021 р. / за ред. проф. Г.В. Черевка. Львів: Галицька видавнича спілка, 2021. С. 14-18.

21. Громова А. Є. Фінансовий потенціал, як основа формування прибутку підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2017. Вип. 5. С. 75–78.
22. Грубінка І., Колодій А., Явна І. Фінансово-економічні умови формування валютного курсу. *Вісник Львівського національного університету природокористування*. Серія «Економіка АПК». 2023. № 30. С. 84–88.
23. Грузнов І. І. Організаційно-економічні механізми управління. Одеса : Астропрінт, 2000. 292 с.
24. Гудзь О. Є. Діагностика та управління фінансовим потенціалом підприємства. *Облік і фінанси*. 2015. № 1 (67). С. 71–76.
25. Гудзь О. Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2007. 578 с.
26. Денисенко Д. Є. Еволюція тлумачення сутності капіталу та його функцій. *Економіка та держава*. 2012. № 3. С. 91–93.
27. Дзюбенко О.М. Підходи до дефініції поняття «фінансовий потенціал» як об'єкта економічного аналізу. *Вісник ЖДТУ*. 2017. № 4(82). С. 18–24.
28. Долженко І.І. Оцінка ефективності бюджетно-податкової підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. 2015. Вип. 222. С. 238–245.
29. Дутова Н.В., Войтишена К.В. Спеціальний режим оподаткування та бюджетні дотації як чинники державної підтримки сільського товаровиробника в Україні. *Економіка і організація управління*. 2017. Вип. 2. С. 56–65.

30. Економічний словник / за ред. П.І. Баргія, С.І. Дорогунцова. Київ : Головна редакція УРЕ, 1973. 623 с.
31. Ждан О. М. Економічне обґрунтування терміна «потенціал підприємства». *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.3. С. 139–142.
32. Журавльова І. Методологія оцінювання фінансового потенціалу підприємств в умовах інтелектуалізації економіки. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-77>
33. Завадський Й. С. Управління сільськогосподарським виробництвом у системі АПК : підручник. Київ : Вища школа, 1992. 367 с.
34. Звіт про прямі збитки інфраструктури та непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на червень 2023 року. KSE. Липень 2023. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/09/June_Damages_UKR_-Report.pdf__ (дата звернення 03.09.2023).
35. Земельний Кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2002. № 3-4. С. 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#n1198> (дата звернення 03.09.2023).
36. Ільницька Г. Я. Формування фінансово-економічного механізму управління підприємством. *Науковий вісник Українського державного лісотехнічного університету: зб. наук.-техн. праць*. 2004. Вип. 14.7. С. 291–294.
37. Іртищева І.О., Стегней М.І. Фінансово-кредитне забезпечення аграрного сектору: питання теорії і практики: монографія. Миколаїв : Дизайн та поліграфія, 2009. 195 с.
38. Касьяненко В. О., Старченко Л. В. Моделювання та прогнозування економічних процесів. навчальний посібник. Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. 185 с.
39. Касьянова Н.В., Солоха Д.В., Морева В.В., Белякова О.В., Балакай О.Б. Потенціал підприємства: формування та використання: підручник. Київ : ЦУЛ, 2013. 248 с.

40. Кіндрацька Г. І. Стратегічний менеджмент: навч. посіб. Київ : Знання, 2006. 366 с.
41. Кіпіоро І. М. Механізми активізації інноваційно-інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2015. № 4. 111–115 с.
42. Кіслова І. В. Роль та особливості фінансового потенціалу в структурі економічного потенціалу аграрного підприємства. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2017. Вип. 3. С. 120–124.
43. Коваленко О. В., Величко Т. В. Сутність, рівні та шляхи підвищення конкурентоспроможності потенціалу підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2015. № 3(2). С. 161–164.
44. Ковалів В., Явна І. Механізм реалізації фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств на основі ідеї «спіралі росту» *Аграрна економіка*. 2022. Т. 15, № 3-4. С. 101–107.
45. Коваль О. М. Оптимізація ефективності використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств України. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: вебсайт. URL: <http://www.nbuiv.ua/portal/chem..biol/nvnu/2012-154-1/10kom.pdf>. (дата звернення 11.09.2022)
46. Ковтун В. А. Інноваційний та фінансовий ресурсний потенціал аграрних підприємств. *Фінансовий простір*. 2019. № 2. С. 62–73.
47. Козловський В. О. Теоретико-методологічні підходи до визначення потенціалу підприємства. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2007. № 3. С. 28–33.
48. Козяр Н. О. Особливості сільського господарства як об'єкту інвестування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 23. С. 82–87.
49. Колеснік Т. С. Методи комплексної оцінки стратегічної фінансової позиції та фінансового потенціалу підприємств. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Фінанси та кредит»*. 2012. № 4 (55). С. 285–289.

50. Коломицева О., Власюк Н. Формування методики оцінювання виробничого потенціалу машинобудівних підприємств. *Збірник наук. праць ЧДТУ. Серія: Економічні науки*. Вип. 36: у чотирьох частинах. 2014. Ч. II. Том 2. С. 135–141.
51. Комарова І. В. Державне регулювання розвитку аграрного сектору економіки України шляхом бюджетної підтримки сільськогосподарських підприємств. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2013. № 3. С. 115–119.
52. Комплексна програма підтримки та розвитку сільського господарства у Львівській області на 2021–2025 роки. URL: <https://loda.gov.ua/useful-info/49856?authorId=17057> (дата звернення 12.05.2023)
53. Корнійчук В.Г. Методологічні аспекти оцінки фінансового потенціалу агроформувань. *Агросвіт*. 2016. №19. С. 3–8.
54. Корнійчук Г. В. Теоретичні основи розвитку фінансового потенціалу агроформувань. *Перший незалежний науковий вісник*. 2015. № 5. С. 60–62.
55. Корнійчук Л.Я. Історія економічних вчень. Київ: КНЕУ, 1999. 564 с.
56. Костирко А.Г. Перспективи розвитку сільськогосподарських підприємств в контексті управління їх фінансовим потенціалом. *Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент»: збірник наукових праць / Луцький національний технічний університет*. 2012. Вип. 9 (34). Ч. 1. Луцьк, 2012.
57. Костирко Л. А., Соломатіна Т.В. Концептуальні засади стратегічного розвитку фінансового потенціалу суб'єктів господарювання аграрного сектора економіки. *Бізнес Інформ*. 2020. № 1. С. 310–316.
58. Костирко Р. О., Тертична Н. В., Шевчук В. О. Комплексна оцінка вартості підприємства: монографія / за заг. ред. М. Г. Чумаченка. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків : Фактор, 2008. 278 с.
59. Краснокутська Н. С. Методологічні основи оцінювання реалізації потенціалу підприємства. *Академічний огляд*. 2010. № 1 (32). С. 67–72.
60. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства. Київ : Центр навчальної літератури, 2008. 352 с.

61. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 352 с.
62. Кравченко О. Методичні засади оцінки фінансового потенціалу підприємств. *Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Серія: Економіка і управління*. 2016. № 38. С. 188–199.
63. Кремень В. М., Кремень О. І., Кравченко А. В. Теоретичні засади управління капіталом підприємства. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 11. С. 19–22.
64. Кузенко Т.Б., Сабліна Н.В. Методичні підходи до управління фінансовим потенціалом підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 4. С. 123–130.
65. Куліш Г.П., Чепка В.В. Фінансовий потенціал підприємства та його роль в умовах нестабільності економіки. *Статистика України*. 2017. № 1. С. 29-35.
66. Кунцевич В. О. Підходи до діагностики фінансового потенціалу підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2005. № 1. С. 68–75.
67. Кунцевич В. О. Поняття фінансового потенціалу розвитку підприємства та його оцінки. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. № 7(37). С. 123–130.
68. Купира М. І. Фінансовий потенціал підприємства: формування та детермінанти нарощення. *Економічний форум*. 2021. № 1. С. 127–135.
69. Куцик В. І., Пущик В. Л. Економічний механізм і його структура: теоретичний аспект. *Торгівля, комерція, підприємництво*. 2013. Вип. 15. С. 71–74.
70. Кучер Г. В. Фінансовий потенціал як економічна категорія. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 9. С. 46–52.
71. Кушнірук В.С., Єрмаков О.Ю., Шебаніна О.В. Організаційно-економічний механізм ефективного ведення садівництва в аграрних підприємствах регіону: монографія. Миколаїв : Вид-во МДАУ, 2009. 232 с
72. Левандівський О. Т., Баланюк І. Ф., Матковський П. Є., Мацьків В. В. Ресурсний потенціал в інвестиційному забезпеченні сільськогосподарських

- підприємств. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2023. Вип. 19. Т.1. С. 192–201.
73. Левандівський О. Т., Юрчило І. Й. Фінансове забезпечення сільськогосподарських товаровиробників. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2021. Вип. 17(1). С. 95–105.
74. Левченко Н. Фінансовий потенціал підприємства: сутність та підходи до діагностики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 2. С. 114–117.
75. Лесик Л. І. Типологія видів і чинників формування економічного потенціалу підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.12. С. 271–278.
76. Лисенко Ю., Єгоров П. Організаційно-економічний механізм управління підприємством. *Економіка України*. 1997. № 1. С. 86–87.
77. Литвин Б.М., Стельмах М.В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. Київ : ХайТек Прес, 2008. 336 с.
78. Лупенко Ю. О., Коваленко О. В., Ященко Л. О. Забезпечення фінансовими ресурсами аграрних підприємств. *Продовольчі ресурси*. 2020. Т. 8, № 15. С. 219–237.
79. Лупенко Ю., Лупенко О. Фінансові результати діяльності сільськогосподарських підприємств в довоєнний і воєнний період. *Облік і фінанси*. 2024. № 1. С. 28–37.
80. Ляхович Л.А. Фінансовий потенціал підприємства: сутність та управління. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 22. С. 92–98.
81. Максименко І. О., Бокій В. І. Про деякі підходи до визначення розвитку та механізму управління підприємством. *Проблеми економіки організацій та управління*. Вісник КНУТД. 2007. № 1. С. 121–125.
82. Маслак О. І., Квятковська Л. А. Основні етапи оцінювання стратегічного потенціалу підприємства. *Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент»: збірник наукових праць / Луцький національний технічний університет*. 2012. Вип. 9 (34). Ч. 1. С. 201–210.

83. Маслак О.І., Безручко О.О. Особливості оцінювання економічного потенціалу підприємства в умовах циклічних коливань. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. Вип. 1. С. 121–127.
84. Маслова В.О., Акулова Я.Ю. Інвестиційний аспект стратегічного управління фінансовим потенціалом підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2016. № 55. С. 103–109.
85. Мельник В. Особливості державного регулювання ринку сільськогосподарської продукції в Україні. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2019. Вип. 2. С. 36–46.
86. Михайленко О. В. Еволюція поглядів щодо економічної сутності потенціалу. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2013. № 48. С. 149–156.
87. Михайленко О.В. Теоретичні аспекти стратегічного розвитку виробничого потенціалу. *Інноваційний розвиток економіки України: збірник наук. пр. з актуальних проблем економічних наук*. Херсон, 2013. С. 186–191.
88. Михайленко С. В. Сутність та структура фінансового потенціалу регіону. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2013. № 10. С. 178–182.
89. Міценко Н.Г., Мудрий М.Р. Методичні підходи до оцінювання фінансового потенціалу підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.7. С. 213–219.
90. Мойсеєнко І.П., Мачкур Л.А. Аналіз фінансового потенціалу підприємства. НУ «Львівська політехніка». 2006. Вип.16.2. С. 201–206.
91. Мунтіян В. І. Фінансова система України. Київ : Вид-во КВІЦ, 1999. 464 с.
92. Нагорнюк О. В. Класифікація видів фінансового потенціалу підприємства. *Інтелект XXI*. 2018. № 1. С. 104–109.
93. Нагорнюк О. В. Функції та принципи систематизації елементів фінансового потенціалу підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2017. Вип. 3. С. 145–152.
94. Нагорнюк О. В. Щодо сутності фінансового потенціалу підприємства. *Бізнес-інформ*. 2017. № 10. С. 37–43.

95. Назаренко А. С. Теоретичні підходи до визначення сутності економічної категорії «фінансовий потенціал». *Економіка. Фінанси. Право*. 2009. № 8. С. 22–29.
96. Нестерова С. В., Ковальчук І. Є., Мартин В. В. Підходи до оцінки фінансового потенціалу підприємства. *Бізнес-Інформ*. 2018. № 10. С. 267–272.
97. Нонік В. В., Полчанов А. Ю. Фінансовий потенціал як економічна категорія. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 17. С. 5–9.
98. Онисько С.М., Верзун А.А., Шолудько О.В. Ефективність сільськогосподарського виробництва та її залежність від фіскальної політики держави. Львів : Апріорі, 2007. С. 154.
99. Онишко С. В. Фінансовий потенціал інноваційного розвитку економіки. *Фінанси України*. 2003. № 6. С. 67–74.
100. Опарін В., Федосов В. Концептуальні основи фінансової стратегії економічного зростання в Україні. *Економіка України*. 2012. № 2. С. 10–20.
101. Паєнтко Т. В. Податкове регулювання в контексті формування фінансового потенціалу на підприємстві. *Бізнес-Інформ*. 2009. № 9. С. 96–98.
102. Партин Г.О., Задерецька Р.І., Граціян О.В. Формування фінансового потенціалу підприємства. *Ефективна економіка*. 2016. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_1_45 (дата звернення 10.11.2022)
103. Пігуль Н. Г., Іванчук К. В., Пігуль Є. І. Капітал підприємства: сутність, значення та його аналіз. *Регіональна економіка та управління*. 2020. № 2 (28). Ч. II. С. 34–38.
104. Пісна А.Б, Бухтіарова А.Г. Управління фінансовим потенціалом сільськогосподарського підприємства. *Економіка і суспільство* / Мукачівський державний університет. 2018. Вип. №18. С. 803–810.
105. Плікус І. Й. Потенціал підприємства, його оцінка й трансформація: економічна та бухгалтерська інтерпретація. *Фінанси України*. 2012. № 4. С. 91–105.
106. Поліщук Б.В. Організаційно-економічні засади ефективного функціонування зернопродуктового підкомплексу: монографія. Тернопіль : Джура, 2009. 370 с.

107. Полчанов А.Ю. Розвиток фінансового потенціалу держави в системі постконфліктного відновлення: монографія. Житомир : ЖДТУ, 2018. 464 с.
108. Пономарьов Д.Е. Капітал підприємства: сутність та аналіз формування і використання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 5. С. 53–58.
109. Портна О. В. Фінансовий потенціал України: проблеми та перспективи. *Проблеми економіки*. 2012. № 4. С. 205–208.
110. Потенціал – етимологія. URL: <https://goroh.pp.ua/етимологія/> потенціал (дата звернення: 07.09.2021).
111. Потенціал Львівської області: збірник / за ред. Зимовіної С.І. Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2022. URL: <https://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/publ/2022/ZB0120220401.pdf> (дата звернення 12.06.2022)
112. Прокопишак В. Б. Деякі аспекти формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств як засобу зміцнення їх фінансової безпеки. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 24.3. С. 249–254.
113. Радух Н. Б. Залучення зовнішніх фінансових ресурсів у середовище сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Гжицького*. 2012. Т. 14, № 1(2). С. 191–195.
114. Репіна І.М., Олексик О.І. Потенціал підприємства: формування та оцінка. Київ : КНЕУ, 2004. 315 с.
115. Рзаєв Г.І., Жовтинська О.В. Фінансовий потенціал підприємства та напрями його оцінки. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова*. 2014. Т. 19. Вип. 2/4. С. 49–55.
116. Руда Р.В. Збалансована система оцінки фінансового потенціалу підприємства. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2011. № 4(16). С. 170–172.
117. Рябенко В.В. Формування потенціалу підприємства в умовах кризи. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 12. С. 65–68.

118. Савченко М. В., Філіпчук О. С. Методичний інструментарій аналізу й оцінки фінансового потенціалу підприємств паливно-енергетичного комплексу. *Бізнес-Інформ*. 2021. № 6. С. 265–275.
119. Саух І. В. Фінансовий потенціал підприємства: принципи та особливості його формування. *Бізнес-Інформ*. 2015. № 1. С. 258–262.
120. Саух І. Фінансовий потенціал підприємства як об'єкт стратегічного аналізу. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2017. № 1. С. 132–140.
121. Свірський В. Фінансовий потенціал: теоретико-концептуальні засади. *Світ фінансів*. 2007. № 4(13). С. 43–51.
122. Соломатіна Т. В. Стратегічний розвиток фінансового потенціалу аграрного сектора в зовнішньоекономічній сфері. *Інтелект XXI*. 2019. № 6. С. 82–87.
123. Соломатіна Т. В. Фінансова діагностика стратегічного потенціалу зростання вартості суб'єктів господарювання аграрного сектора економіки. *Агросвіт*. 2020. № 9. С. 48–55.
124. Ставка НГО с/г угідь в Україні. URL: https://public.tableau.com/app/profile/julialysenko/viz/_16233597874080/sheet6 (дата звернення 22.10.2022)
125. Статистика за темами «Сільське господарство» / Головне управління статистики у Львівській області, 2023. URL: www.lv.ukrstat.gov.ua (дата звернення 18.04.2024)
126. Статистична інформація / Економічна статистика / Економічна діяльність / Сільське, лісове та рибне господарство / Сільське господарство. Державна служба статистики у Львівській області. URL: [http://www lv.ukrstat.gov.ua](http://www.lv.ukrstat.gov.ua) (дата звернення 08.03.2023).
127. Статистична інформація / Економічна статистика / Економічна діяльність / Діяльність підприємств / Фінанси. Державна служба статистики у Львівській області URL: <http://www lv.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 08.03.2023).

128. Статистична інформація / СтатБанк Львівської області / Діяльність підприємств. Державна служба статистики у Львівській області. URL: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 03.12.2023).
129. Статистична інформація / СтатБанк Львівської області / Зовнішня торгівля. Державна служба статистики у Львівській області. URL: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 03.12.2023).
130. Статистична інформація / СтатБанк Львівської області / Сільське, лісове та рибне господарство. Державна служба статистики у Львівській області. URL: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 03.12.2023).
131. Стецюк П. А. Економічна суть фінансових ресурсів. *Фінанси України*. 2007. № 1. С. 129–143.
132. Стецюк П.А. Теорія і практика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: монографія. Київ : ННЦ ІАЕ, 2008. 386 с.
133. Стецюк П.А., Корнійчук Г.В. Теоретичні та практичні аспекти організації планування фінансового потенціалу підприємств. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2017. № 4. С. 12–18.
134. Стояненко І. В., Зубко Т. Л., Терещенко А. М. Оцінка фінансового потенціалу підприємства. *Економіка. Фінанси. Право*. 2019. № 6/2. С. 20–25.
135. Танклевська Н.С. Фінансовий потенціал аграрних підприємств. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. 2014. Вип. 200(3). С. 109–115.
136. Терещенко Е.Ю. Економічна сутність фінансового потенціалу підприємства. *Економічний простір*. 2010. № 2. С. 123–127.
137. Толпежніков Р.О. Сутність та методика оцінювання фінансового потенціалу підприємства. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2013. Вип. 2 (1). С. 277–282.
138. Труніна І. М., Глазунова О. О. Теоретико-концептуальні засади фінансово-економічного потенціалу промислового підприємства. *Вісник*

Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки). 2023. № 6. С. 107–111.

139. Труніна І. М., Яковенко Я. Ю. Методи оцінки фінансово-економічного потенціалу суб'єктів господарювання при адаптації до бізнес-середовища. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки). 2024. № 2. С. 100–103.*
140. Трусова Н. В. Зовнішнє середовище прогнозованої системи фінансового потенціалу підприємства. *Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 13–14. С. 16–20.*
141. Трусова Н.В. Методологічні засади оцінювання фінансового потенціалу підприємств сільського господарства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки. 2014. № 7 (3). С. 193–197.*
142. Труш Ю. Л., Левченко Ю. Г. Методологія економічних наукових досліджень суб'єктів господарювання: теоретичний і прикладний аспект. *Формування ринкових відносин в Україні. 2021. № 7–8. С. 20–24.*
143. Турило А.А. Потенціал підприємства: сутність та методологічні підходи до визначення. *Економічний вісник. 2014. № 3. С. 65–71.*
144. Турчак В.В., Чижинська С.Д. Методика оцінки фінансового потенціалу підприємства в сучасних умовах господарювання. *Молодий вчений. 2014. №8(11). С. 49–52.*
145. Федонін О., Репіна І., Олексюк О. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2004. 316 с.
146. Федонін О.С., Репіна І.М., Олексюк О.І. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. метод. посіб. Київ : КНЕУ, 2005. 261 с.
147. Федорчак О.В. Класифікація механізмів державного управління. *Демократичне врядування: електронне наукове фахове видання. 2008. URL: <http://surl.li/lgqftd> (дата звернення: 24.03.2021)*
148. Фененко П.О., Онищенко В.В. Роль бюджетного фінансування у підтримці економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Ефективна*

- економіка*. 2016. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_7_18 (дата звернення: 24.03.2021)
149. Франсуа Кене. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Франсуа_Кене (дата звернення 12.01.2022)
150. Хринюк О. С., Бова В. А. Механізм управління фінансовим потенціалом підприємства. *Ефективна економіка*. 2017. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5883> (дата звернення 10.02.2023)
151. Хринюк О. С., Дергалюк М. О. Генезис наукової думки щодо поняття «організаційно-економічний механізм». *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2017. № 14. С. 267–274.
152. Чуницька І.І. Теоретичні аспекти визначення сутності фінансового потенціалу держави. *Теорія і практика економіки підприємництва : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції*. Алушта, 2007. С. 144–145.
153. Шабатура Т.С., Лагодієнко Н.В. Методологічне забезпечення реалізації фінансового потенціалу підприємств аграрного виробництва. *Економічний аналіз: зб. наук. праць*. 2015. Том 19, № 3 / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2015. С. 101–106.
154. Шкроміда Н. Я. Комплексна оцінка економічного потенціалу суб'єктів господарювання. *Економічний аналіз : зб. наук. праць*. 2011. Вип.9. Ч.1. С. 383–386.
155. Явна І. Державна підтримка як елемент забезпечення фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Цифрова трансформація фінансової системи України та країн v-4 в умовах євроінтеграції. Digital transformation of the financial system of Ukraine and v4 countries in the context*

of european integration: збірник тез III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Дубляни, 26 квітня 2023 р.). Ч. II. Дубляни: ЛНУП, 2023. 212 с. С. 178–181.

156. Явна І. Позикові активи як елемент впливу на навколишнє середовище для покращення фінансового потенціал. *Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств : XII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція Проблематика 2023: «Функціонування сільськогосподарських підприємств на засадах циркулярної економіки»: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції*, ЛНУП, Дубляни, 6-7 червня 2023 р. / за ред. проф. Г.В. Черевка. Львів: Галицька видавнича спілка, 2023. 178 с. С. 16–20.
157. Явна І. Потенціал аграрного сектору Львівської області. *Теорія і практика розвитку агропромислового комплексу та сільських територій: матеріали XXIV Міжнародного науково-практичного форуму*, 02-04 жовтня 2024 р. Львів: ЛНУП, 2024. 693 с. С. 83–86.
158. Явна І. Стратегічне фінансове управління, як основа формування фінансового потенціалу аграрних підприємств. *Теорія і практика розвитку агропромислового комплексу та сільських територій: матеріали XXIV Міжнародного науково-практичного форуму*, 4–6 жовтня 2023 р. Львів: ЛНУП, 2023. 706 с. С. 610–611.
159. Явна І.В. Економічна сутність ефективності та її види. *Економіка, фінанси, право : щомісячний інформаційно-аналітичний журнал*. 2023. № 9. С.115–118.
160. Явна І.В., Ковалів В.М. Державне регулювання процесів формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2024. № 78. С. 101–108.
161. Яців І. Б. Банківське кредитування як чинник формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2023. № 22. С. 4–12.

162. Яців І. Б. Фінансування формування ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 11 (25). С. 459–473.
163. Binswanger Hans P., Khandker, Shahidur R., Rosenzweig, Mark R. How infrastructure and financial institutions affect agricultural output and investment in India. *Journal of Development Economics. Elsevier*. 1993. Vol. 41(2). P. 337–366, August.
164. Conine T., Tamarkin M. Divisional Cost of Capital Estimation: Adjusting for Leverage. *Financial Management*, 1985. Spring. P. 54–58.
165. Davydenko N., Buryak A., Demyanenko I., Buryak M. Assesment of the components of financial potential of the regions of Ukraine. *Journal of Optimization in Industrial Engineering (JOIE)*. 2020. URL: http://www.qjie.ir/article_677816.html. (Last accessed 10 February 2023).
166. Davydenko N., Wasilewska N., Wasilewski M., Titenko Z. Financial and economic security of agricultural enterprises in the Ukraine. *Annals of the Polish association of agricultural and agribusiness economists*. 2019. URL: <https://rnseria.com/resources/html/article/details?id=194053>. (Last accessed 10 February 2023).
167. Miller M., Modigliani F. Dividend policy, Groth and the Valuation of Shares. *Journal of Business*. 1991. October. P. 411–433.
168. Modigliani F., Miller M. The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment. *American Economic Review*. 1958. Vol. 48. P. 261–297.
169. Modigliani F., Miller M. The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment. *American Economic Review*. 1958. Vol. 48. P. 261–297.
170. Sharpe W.F. Capital Asset Prices: A Theory of Market Eguilibrium under Conditions of Risk. *Jornal of Finance*. 1964. Vol. 3. P. 425–442.
171. Zabolotnyy S. Potencjał sprzedażowy a sytuacja finansowa przedsiębiorstw rolniczych – czy wielkość kształtuje efektywność? *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*. 2016. Nr 4/ (82). Cz. 1. S. 287–297.

ДОДАТКИ

Індекси сільськогосподарської продукції, %

кв	Господарства усіх категорій				У тому числі					
	продукція сільського господарства	з неї		продукція тваринництва	продукція сільського господарства	підприємства		господарства населення		
		продукція рослинництва	продукція тваринництва			продукція сільського господарства	продукція рослинництва	продукція тваринництва		
2010 рік /= 100										
2011	120,2	128,7	99,8	128,3	134,9	104,5	110,4	119,2	96,6	
2012	115,5	120,1	104,6	120,6	122,8	112,9	109,3	115,8	99,0	
2013	131,2	140,6	108,7	145,4	151,8	122,6	113,9	123,3	99,3	
2014	134,1	144,9	108,2	151,0	157,7	126,8	113,5	125,0	95,6	
2015	127,7	137,4	104,3	143,2	149,0	122,3	108,7	119,4	92,1	
2016	135,7	150,0	101,6	157,0	167,5	119,3	109,7	122,6	89,5	
2017	132,7	145,7	101,8	152,3	161,1	120,4	108,9	121,5	89,1	
2018	143,6	160,6	103,0	170,6	183,0	125,8	110,7	125,6	87,4	
2019	145,7	163,4	103,2	175,2	187,5	130,6	109,7	125,8	84,5	
2020	130,9	143,6	100,7	154,1	160,9	129,8	102,7	116,7	80,8	
2021	152,4	176,0	96,0	188,5	205,6	127,2	108,4	129,9	74,7	
2022	114,3	126,8	84,5	135,7	140,9	116,8	88,3	104,7	62,5	
До попереднього року										
2010	98,6	96,4	104,3	97,5	94,6	109,8	99,9	99,4	100,8	
2011	120,2	128,7	99,8	128,3	134,9	104,5	110,4	119,2	96,6	
2012	96,1	93,3	104,9	94,1	91,0	108,1	99,0	97,2	102,5	
2013	113,6	117,1	103,9	120,5	123,6	108,6	104,3	106,4	100,3	
2014	102,2	103,1	99,5	103,8	103,9	103,4	99,7	101,4	96,3	
2015	95,2	94,8	96,4	94,8	94,5	96,5	95,8	95,5	96,3	
2016	106,3	109,1	97,3	109,7	112,4	97,5	100,9	102,8	97,2	
2017	97,8	97,1	100,2	97,0	96,2	101,0	99,3	99,1	99,6	
2018	108,2	110,2	101,2	112,0	113,6	104,5	101,7	103,3	98,1	
2019	101,4	101,8	100,2	102,7	102,5	103,8	99,1	100,2	96,7	
2020	89,9	87,9	97,5	88,0	85,8	99,3	93,6	92,8	95,6	
2021	116,4	122,6	95,4	122,3	127,8	98,0	105,6	111,4	92,4	
2022	75,0	72,0	88,0	72,0	68,5	91,8	81,4	80,6	83,6	

Продукція сільського господарства у господарствах усіх категорій за регіонами (у постійних цінах 2016 року; мільйонів гривень)

Область	Продукція сільського господарства			У тому числі			продукція тваринництва		
	Продукція рослинництва			продукція тваринництва					
	2021	2022	2022 у % до 2021	2021	2022	2022 у % до 2021			
Україна	712566,3	534380,3	75,0	580267,7	417907,6	72,0	132298,6	116472,7	88,0
Вінницька	59467,8	48597,0	81,7	42039,2	31537,1	75,0	17428,6	17059,9	97,9
Волинська	17078,4	16564,8	97,0	12089,2	11969,6	99,0	4989,2	4595,2	92,1
Дніпропетровська	44500,7	35992,7	80,9	34616,7	27025,0	78,1	9884,0	8967,7	90,7
Донецька	20953,5	5546,8	26,5	16712,6	3609,4	21,6	4240,9	1937,4	45,7
Житомирська	29256,4	24440,6	83,5	24364,4	20129,2	82,6	4892,0	4311,4	88,1
Закарпатська	7856,5	7898,3	100,5	4218,0	4293,7	101,8	3638,5	3604,6	99,1
Запорізька	28175,7	7063,8	25,1	25569,0	5978,1	23,4	2606,7	1085,7	41,7
Івано-Франківська	14527,2	14251,5	98,1	9240,2	9013,2	97,5	5287,0	5238,3	99,1
Київська	40757,9	32270,8	79,2	30390,9	23143,9	76,2	10367,0	9126,9	88,0
Кіровоградська	37138,5	32124,6	86,5	33536,0	28538,0	85,1	3602,5	3586,6	99,6
Луганська	13745,1	4090,7	29,8	12571,8	3231,5	25,7	1173,3	859,2	73,2
Львівська	25833,9	26712,6	103,4	18540,4	19619,1	105,8	7293,5	7093,5	97,3
Миколаївська	29066,9	16334,4	56,2	26598,9	14419,5	54,2	2468,0	1914,9	77,6
Одеська	33106,4	22684,6	68,5	30308,0	20015,2	66,0	2798,4	2669,4	95,4
Полтавська	42319,3	42205,2	99,7	35992,5	36092,2	100,3	6326,8	6113,0	96,6
Рівненська	17598,1	16854,5	95,8	13811,5	13196,3	95,5	3786,6	3658,2	96,6
Сумська	28199,7	26427,4	93,7	24772,7	23852,6	96,3	3427,0	2574,8	75,1
Тернопільська	27499,3	26217,8	95,3	22573,3	21149,0	93,7	4926,0	5068,8	102,9
Харківська	37048,9	16366,9	44,2	32245,4	14571,0	45,2	4803,5	1795,9	37,4
Херсонська	30771,6	1508,6	4,9	27796,1	875,1	3,1	2975,5	633,5	21,3
Хмельницька	39751,8	35710,8	89,8	33350,6	28886,0	86,6	6401,2	6824,8	106,6
Черкаська	42765,8	37333,1	87,3	30033,9	25447,3	84,7	12731,9	11885,8	93,4
Чернівецька	11170,6	10263,1	91,9	8399,9	7637,5	90,9	2770,7	2625,6	94,8
Чернігівська	33976,3	26919,7	79,2	30496,5	23678,1	77,6	3479,8	3241,6	93,2

Експорт товарів сільськогосподарського походження Львівської області до країн ЄС за товарними групами

Товарна група	Роки						Відхилення, %		
	2019	2020	2021	2022	2023		20/19	21/19	23/22
Живі тварини	129,9	170	11,9	3,1	2,6		2,0	9,2	83,9
Риба і ракоподібні	268	1399,5	1970,2	1612,8	3304,7		1233,1	735,1	204,9
Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	1532,1	2067,8	2160,2	13303,2	7067,2		461,3	141,0	53,1
Інші продукти тваринного походження	2773	2476,4	3543	4141,7	4093,6		147,6	127,8	98,8
Овочі	2089,8	929,1	4744,5	763,5	1570,8		75,2	227,0	205,7
Їстівні плоди та горіхи	15807,3	20870,5	31831,4	36329,8	40313,3		255,0	201,4	111,0
Зернові культури	38807	41684,1	36632,7	89192,8	94246,5		242,9	94,4	105,7
Насіння і плоди олійних рослин, технічні або лікарські рослини	65544,4	55947,8	62998,7	95573	83226		127,0	96,1	87,1
Інші продукти рослинного походження	290,9	1901,5	272,4	1251,8	7505,5		2580,1	93,6	599,6
Жири та олії тваринного або рослинного походження	104450,7	122222,7	147210,4	269107,9	255879,9		245,0	140,9	95,1
Продукти з м'яса, риби	-	-	-	-	8,9				
Цукор і кондитерські вироби з цукру	4664,1	3006,9	777,5	48916,3	100132,4		2146,9	16,7	204,7
Готові продукти із зерна, борошна або молока	12970,4	19183,7	21789,8	18256,1	23319,9		179,8	168,0	127,7
Продукти переробки овочів, плодів, горіхів	8086,4	9800,1	5965,7	23135,7	28122,6		347,8	73,8	121,6
Всього	1643355	1784150	2244149	2703923	2159813,8		131,4	136,6	79,9

**ЗВІТ З РЕЗУЛЬТАТАМИ СТАТИСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
ЗАЛЕЖНОСТЕЙ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА ТА ФІСКАЛЬНОЇ
ПОЛІТИКИ**

Таблиця Г.1

Дані щодо показників фінансового потенціалу та ефективності діяльності окремих сільськогосподарських підприємств Львівської області

	VAR1	X1_VKP	X2_NPR	X3_BRP	X4_KPP	X5_KAP	Y1_ROD	Y2_PSG	Y3_WWP	Y4_FZB
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	PAFV:									
	2018	18548,0	14784,0	8753,0	1,2	0,68	0,8	16,0	1650,3	12,1
2	2019	18267,2	14563,0	10562,3	0,9	0,63	0,8	14,7	1612,7	17,7
3	2020	22338,3	11865,0	3385,6	2,4	0,87	2,4	36,6	1416,9	25,7
4	2021	28781,2	17402,7	2475,6	4,8	0,89	1,8	40,3	1887,7	30,9
5	2022	26868,1	17733,1	1700,6	6,3	0,91	1,7	38,1	2120,9	30,5
6	FGK :									
	2018	42073,1	22844,6	4973,6	4,6	0,9	8,9	1279,7	1827,6	1525,8
7	2019	40454,9	21966,0	4782,3	4,9	0,89	8,6	1230,5	1757,3	1467,1
8	2020	50820,7	31190,7	11520,4	3,0	0,82	33,3	691,4	2495,3	1326,4
9	2021	76221,3	70795,7	25615,0	2,0	0,75	35,9	1494,9	5663,7	3297,1
10	2022	99809,4	63480,4	71849,3	1,3	0,68	37,2	1521,8	4481,0	4166,2
11	TOVV:									
	2018	83,0	461,0	825,0	1,1	0,09	5,7	30,0	633,0	0,4
12	2019	243,1	3975,6	664,8	0,8	0,11	3,3	47,0	1722,3	0,0
13	2020	1389,1	4657,2	2333,2	1,1	0,20	8,5	143,0	2017,6	1551,7
14	2021	2121,2	10374,6	8183,0	0,8	0,17	7,1	238,6	4494,4	2270,2
15	2022	3558,3	17478,0	6002,1	0,8	0,17	7,4	577,6	10404,0	3079,4
16	FGPD :									
	2018	33980,0	50105,0	20055,9	1,2	0,63	8,3	386,4	5238,3	2767,2
17	2019	40430,0	62152,8	18661,6	1,0	0,68	8,4	472,7	6449,8	3570,1
18	2020	46830,0	44767,6	14607,9	1,3	0,75	14,3	609,5	4903,1	3782,1
19	2021	59269,0	106714,8	27857,6	1,1	0,68	11,7	1130,8	10671,5	5244,7
20	2022	74831,5	22779,1	84073,0	1,9	0,77	18,5	1296,9	7706,7	4276,8
21	TOVVA:									
	2018	13282,0	13879,0	16550,	2,3	0,45	0,17	225,8	1436,2	760,5
22	2019	22677,0	27443,0	27055,0	2,0	0,46	0,34	883,8	1084,8	840,6
23	2020	27236,3	27885,9	36999,2	2,5	0,42	0,16	428,9	1286,0	588,8
24	2021	28637,8	25952,7	31033,9	3,6	0,48	0,05	121,5	1511,7	556,7
25	2022	31180,3	35208,8	37233,3	2,3	0,46	32,4	220,5	1871,2	784,32
26	FGPO:									
	2018	66,4	368,8	660	0,29	0,58	2,3	12,0	253,2	0,4
27	2019	194,4	3180,4	531,8	0,41	0,69	1,3	18,8	688,9	26,1
28	2020	277,8	931,4	466,6	0,40	0,56	3,4	57,2	807,0	620,7
29	2021	424,2	2074,2	1636,6	0,37	0,44	2,8	95,4	1797,8	908,1
30	2022	711,6	3495,6	1200,1	0,29	0,52	3,0	115,5	2080,8	615,9

31	FGSS:									
	2018	47319,8	38288,6	1486,7	22,4	0,97	17,4	886,6	2524,8	1912,8
32	2019	53424,2	28704,9	5727,1	6,3	0,90	22,3	763,7	3373,1	2945,9
33	2020	61511,7	42043,6	7634,6	5,2	0,89	19,4	968,6	3613,6	3386,3
34	2021	84709,9	61551,7	13481,5	4,7	0,86	37,7	2761,7	5851,9	3944,3
35	2022	112987,3	75056,8	18705,1	4,0	0,86	37,7	3366,4	6196,6	6867,5
36	PPAH:									
	2018	2408,4	5203,7	5034,9	1,6	0,23	14,7	895,3	4341,7	3885,0
37	2019	1859,3	3920,9	4025,9	1,3	0,27	12,4	589,7	3243,9	2986,4
38	2020	2600,9	10293,7	6492,4	1,4	0,29	8,1	480,1	2234,8	2138,0
39	2021	6972,6	21494,0	10625,4	1,2	0,40	21,3	1369,7	5061,5	3169,3
40	2022	8308,2	18063,9	16171,6	0,9	0,34	25,5	1342,4	6203,6	3819,2
41	FGAT:									
	2018	2739,1	5918,3	5726,3	1,2	0,30	17,3	1018,2	4937,9	4418,5
42	2019	2944,0	6208,4	6374,6	0,9	0,32	20,9	933,7	5136,4	4728,6
43	2020	4787,3	7460,9	5478,2	0,5	0,47	24,7	1258,9	5859,9	5606,1
44	2021	8512,1	11969,3	4678,8	5,8	0,65	31,1	2245,9	8299,5	5196,9
45	2022	9785,5	10899,1	5328,0	1,6	0,65	11,7	700,3	6892,9	4243,5

Кореляції (ОФП 9v*45с)

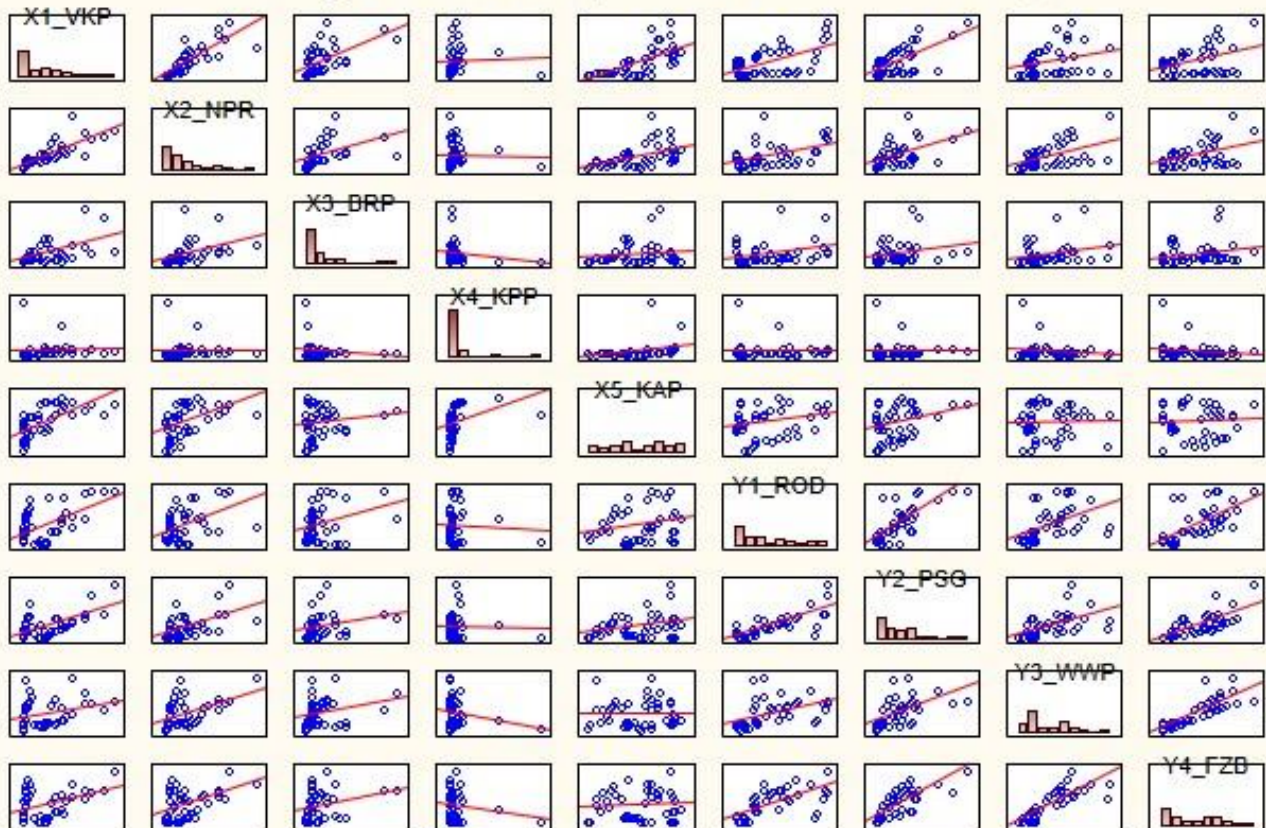

Рис. Г.1. Матричний графік кореляційних полів

Таблиця Г.2

Кореляційна матриця залежності між досліджуваними змінними

Змінна	Кореляція Відмічені кореляції є значимими на рівні $p < ,05000$ N=45 (Пострічкове видалення ПД)			
	Y1_ROD	Y2_PSG	Y3_WWP	Y4_FZB
X1_VKP	0,591151	0,626376	0,295519	0,403731
X2_NPR	0,481926	0,524633	0,486823	0,463081
X3_BRP	0,318065	0,261879	0,274618	0,257058
X4_KPP	-0,049557	-0,024090	-0,194501	-0,165997
X5_KAP	0,227969	0,296374	0,006644	0,054512

Таблиця Г.3

Кореляційна матриця залежності між пояснювальними змінними

Змінна	Кореляція Відмічені кореляції є значимими на рівні $p < ,05000$ N=45 (Пострічкове видалення ПД)				
	X1_VKP	X2_NPR	X3_BRP	X4_KPP	X5_KAP
X1_VKP	1,000000	0,426824	0,578598	0,037339	0,367342
X2_NPR	0,426824	1,000000	0,467736	-0,025524	0,471749
X3_BRP	0,578598	0,467736	1,000000	-0,155073	0,122543
X4_KPP	0,037339	-0,025524	-0,155073	1,000000	0,329694
X5_KAP	0,367342	0,471749	0,122543	0,329694	1,000000

Таблиця Г.4

Результати регресії для Y1_ROD

N=45	Результати регресії для залежної змінної: Y1_ROD (BAP1) R= ,65168239 R2= ,42468994 Скоррект. R2= ,35093224 F(5,39)=5,7579 $p < ,00045$ Станд. помилка оцінки: 9,6240					
	БЕТА	Ст.Ош. БЕТА	В	Ст.Ош. В	t(39)	p-знач.
Св.член			15,8457	4,571805	3,46596	0,001301
X1_VKP	1,100018	0,314490	0,0004	0,000128	3,49778	0,001188
X2_NPR	-0,133015	0,221694	-0,0001	0,000112	-0,59999	0,551982
X3_BRP	-0,202118	0,166705	-0,0001	0,000115	-1,21243	0,232641
X4_KPP	0,014183	0,133438	0,0253	0,238326	0,10629	0,915897
X5_KAP	-0,423277	0,197867	-20,0165	9,356994	-2,13920	0,038736

Таблиця Г.5

Результати регресії для Y2_PSG						
Результати регресії для залежної змінної: Y2_PSG (BAP1) R= ,68384393 R2= ,46764252 Скоррект. R2= ,39939156 F(5,39)=6,8518 p<,00011 Станд. помилка оцінки: 578,05						
N=45	БЕТА	Ст.Ош. БЕТА	В	Ст.Ош. В	t(39)	p-знач.
Вл.член			832,37	274,5997	3,03122	0,004312
X1_VKP	1,121631	0,302522	0,03	0,0077	3,70760	0,000649
X2_NPR	-0,083002	0,213258	-0,00	0,0067	-0,38921	0,699239
X3_BRP	-0,300108	0,160361	-0,01	0,0069	-1,87145	0,068798
X4_KPP	0,010552	0,128360	1,18	14,3148	0,08221	0,934903
X5_KAP	-0,379684	0,190337	-1121,11	562,0160	-1,99480	0,053087

Таблиця Г.6

Результати регресії для Y3_WWP						
Результати регресії для залежної змінної: Y3_WWP (BAP1) R= ,56411823 R2= ,31822938 Скоррект. R2= ,23082289 F(5,39)=3,6408 p<,00847 Станд. помилка оцінки: 2270,2						
N=45	БЕТА	Ст.Ош. БЕТА	В	Ст.Ош. В	t(39)	p-знач.
Вл.член			3177,28	1078,460	2,946129	0,005405
X1_VKP	-0,243429	0,342354	-0,02	0,030	-0,711044	0,481288
X2_NPR	0,714056	0,241336	0,08	0,026	2,958759	0,005228
X3_BRP	0,082259	0,181475	0,01	0,027	0,453280	0,652859
X4_KPP	-0,107480	0,145260	-41,60	56,220	-0,739912	0,463784
X5_KAP	-0,142405	0,215398	-1459,28	2207,256	-0,661127	0,512418

Таблиця Г.7

Результати регресії для Y4_FZB						
Результати регресії для залежної змінної : Y4_FZB (BAP1) R= ,53868925 R2= ,29018611 Скоррект. R2= ,19918433 F(5,39)=3,1888 p<,01653 Станд. помилка оцінки: 1688,7						
N=45	БЕТА	Ст.Ош. БЕТА	В	Ст.Ош. В	t(39)	p-знач.
Вл.член			2686,75	802,184	3,34930	0,001806
X1_VKP	0,471050	0,349324	0,03	0,022	1,34846	0,185289
X2_NPR	0,299580	0,246250	0,02	0,020	1,21657	0,231079
X3_BRP	-0,123164	0,185170	-0,01	0,020	-0,66514	0,509875
X4_KPP	-0,076015	0,148217	-21,45	41,817	-0,51286	0,610940
X5_KAP	-0,361011	0,219783	-2696,80	1641,809	-1,64258	0,108510

Додаток Д

Формування фінансового потенціалу сільськогосподарськими
товаровиробниками Львівської області в рамках реалізації Програми підтримки
розвитку аграрного сектору Львівської області, 2016-2023 рр., млн. грн

Рік	Державний бюджет	Обласний бюджет	Разом
2012 р.*	51,6	5,7	57,3
2013 р.*	92,5	5,9	98,4
2014 р.*	78,8	5,5	84,3
2015 р.*	70	5,7	75,7
2016 р.*	9,1	11,3	20,4
2017 р.*	45	11,2	56,2
2018 р.	107,5	19,5	127
2019 р.	137,4	16,5	153,9
2020 р.	120,5	10,4	130,9
2021 р.	213,5	18,3	231,8
2022 р.	75,1	25,3	100,4
2023 р.	74,7	45,1	119,8

*Примітка: в тому числі кошти акумулюванні за рахунок спец. режимів
справляння ПДВ

Прогнозні розрахунки обсягу державної фінансової підтримки (оптимізований варіант)

Рік	Державна фінансова підтримка, млн. грн.	Продукція сільського господарства в розрахунку на 100 га с.-г. угідь (у постійних цінах 2021 року)	Частка обсягу державної фінансової підтримки у вартості продукції сільського господарства в розрахунку на 100 га с.-г. угідь (у постійних цінах 2021 року)
Фактичні показники			
2012 р.	57,3	2215,60	2,6
2013 р.	98,4	2315,83	4,2
2014 р.	84,3	2542,31	3,3
2015 р.	75,7	2380,43	3,2
2016 р.	20,4	2487,22	0,8
2017 р.	56,2	2753,34	2,0
2018 р.	127	3017,47	4,2
2019 р.	153,9	2905,88	5,3
2020 р.	130,9	3059,34	4,3
2021 р.	231,8	3492,84	6,6
2022 р.	100,4	3597,91	2,8
Коефіцієнт кореляції (R^2), фактичний			0,6699
Оптимізований показник			
2023 р.	260	3700	7,0
Прогнозований показник			
2024 р.	290	4150	7,0
Коефіцієнт кореляції (R^2), з врахуванням оптимізованого та прогнозованого результатів			0,8465

Шановний респонденте нам дуже важлива Ваша думка щодо формування та використання інтегрального показника оцінки фінансового потенціалу аграрних підприємств. Просимо надати правдиві і щирі відповіді на запитання. Вся надана інформація буде використана винятково в наукових цілях.

Таємниця наданих відповідей гарантована.

1. Загальна інформація про підприємство

1.1 Назва підприємства: _____

1.2 Основна спеціалізація підприємства (оберіть одну або декілька):

Рослинництво

Тваринництво

Змішане сільське господарство

Інше (вказіть): _____

1.3 Які культури/продукція є основними для вашого підприємства?

1.4 Основні канали реалізації продукції (оберіть всі, що підходять):
(необхідне підкреслити)

Експорт

Державні закупівлі

Прямі контракти з переробними підприємствами

Прямі контракти з ритейлерами

Інше (вказіть): _____

1.5 Розмір підприємства за кількістю працівників (оберіть одну опцію):
(необхідне підкреслити)

До 50

51–100

101–250

Понад 250

1.6 Чи використовуєте ви державну підтримку для фінансування підприємства? (необхідне підкреслити)

Так

Ні

1.7 Чи є у вашого підприємства доступ до кредитних ресурсів? (необхідне підкреслити)

Так

Ні

2. Оцінка фінансових показників

Будь ласка, надайте свою оцінку важливості наведених показників для визначення фінансового потенціалу підприємства, розподіливши вагові коефіцієнти так, щоб їх сума становила 1.

2.1 Коефіцієнт абсолютної ліквідності

Оцініть важливість цього показника для оцінки фінансового потенціалу:

Ваш ваговий коефіцієнт: _____

2.2 Рентабельність активів

Оцініть важливість цього показника:

Ваш ваговий коефіцієнт: _____

2.3 Рентабельність власного капіталу

Як ви оцінюєте важливість цього показника:

Ваш ваговий коефіцієнт: _____

2.4 Коефіцієнт покриття

Важливість цього показника для вашого підприємства:

Ваш ваговий коефіцієнт: _____

2.5 Коефіцієнт (фінансової) автономії

Оцініть важливість фінансової незалежності:

Ваш ваговий коефіцієнт: _____

Загальна сума ваших вагових коефіцієнтів має дорівнювати 1.

3. Особливості здійснення господарської діяльності

3.1 Як часто ви стикаєтесь з проблемами ліквідності? (необхідне підкреслити)

Часто

Іноді

Рідко

Ніколи

3.2 Чи плануєте ви розширення виробництва в найближчі 1–3 роки? (необхідне підкреслити)

Так

Ні

Не визначено

3.3 Які основні ризики для вашого підприємства ви вважаєте найбільш суттєвими? (оберіть всі, що підходять): (необхідне підкреслити)

Кліматичні зміни

Висока конкуренція

Нестабільність ринків збуту

Зростання цін на ресурси

Політичні ризики

Інше (вказіть): _____

4. Ваше бачення щодо фінансових показників і доцільності інтегрального показника

4.1 Які з показників, на вашу думку, найкраще відображають фінансовий потенціал сільськогосподарських підприємств?

(Оберіть всі, що підходять або додайте власні варіанти) (необхідне підкреслити)

Власний капітал

Чистий дохід від реалізації

Рентабельність продукції

Залучені фінансові ресурси

Коефіцієнт покриття

Коефіцієнт автономії

Грошові кошти

Інше (вказіть): _____

4.2 Як ви вважаєте, чи доцільно використовувати інтегральний показник для оцінки фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств? (необхідне підкреслити)

Так

Ні

Важко сказати

4.3 Чому ви вважаєте використання інтегрального показника доцільним або недоцільним?

4.4 Які ще показники ви б додали до розробки інтегрального показника фінансового потенціалу?

4.5 Які труднощі, на вашу думку, можуть виникнути при розробці та використанні інтегрального показника?

5. Додаткові коментарі

Якщо у вас є будь-які коментарі чи пропозиції, будь ласка, напишіть їх тут:

Дякуємо за участь у опитуванні!

**Інтегральна оцінка фінансового потенціалу окремих
сільськогосподарських підприємств Львівської області**

Назва підприємства	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхи- лення, +/-
1	2	3	4	5	6	7
Коефіцієнт абсолютної ліквідності ($K_{ал}$)						
ПП «ПАФ «Винниківська»	0,01	0,01	0,01	0,001	0,001	-0,009
ФГ Кушпіта Б.О.	0,23	0,2	0,12	0,01	0,003	-0,227
ТОВ «Волиця»	0	0	0,01	0	0	0
ФГ «Пчани-Денькович»	0	0	0	0	0,03	0,03
ТОВ «ВАМ АГРО»	0	0	0	0,02	0,02	0,02
ФГ «Пролісок-1»	0	0,01	0	0	0,18	0,18
ФГ «Сяйво-Стрий»	13,5	3,3	2,4	1,6	0,8	-12,7
ППА «Хлібодар»	0	0,02	0	0,03	0,01	0,01
ФГ «Агротем»	0,02	0,41	0	0,43	0	-0,02
Коефіцієнт рентабельності операційної діяльності						
ПП «ПАФ «Винниківська»	0,01	0,01	0,02	0,02	0,02	0,01
ФГ Кушпіта Б.О.	0,1	0,09	0,33	0,36	0,37	0,27
ТОВ «Волиця»	0,06	0,03	0,09	0,07	0,07	0,01
ФГ «Пчани-Денькович»	0,08	0,08	0,14	0,12	0,19	0,11
ТОВ «ВАМ АГРО»	0	0	0	0	0,32	0,32
ФГ «Пролісок-1»	0,02	0,01	0,03	0,03	0,03	0,01
ФГ «Сяйво-Стрий»	0,17	0,22	0,19	0,38	0,38	0,21
ППА «Хлібодар»	0,15	0,12	0,08	0,21	0,26	0,11
ФГ «Агротем»	0,17	0,21	0,25	0,31	0,12	-0,05
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу						
ПП «ПАФ «Винниківська»	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0
ФГ Кушпіта Б.О.	0,1	0,05	0,2	0,33	0,24	0,14
ТОВ «Волиця»	1	0,54	0,29	0,31	0,35	-0,65
ФГ «Пчани-Денькович»	0,13	0,13	0,14	0,21	0,21	0,08
ТОВ «ВАМ АГРО»	0,18	0,41	0,17	0,05	0,08	-0,1
ФГ «Пролісок-1»	0,12	0,16	0,08	0,25	0,15	0,03
ФГ «Сяйво-Стрий»	0,14	0,12	0,13	0,27	0,25	0,11
ППА «Хлібодар»	0,12	0,27	0,32	0,66	0,55	0,43
ФГ «Агротем»	0,28	0,44	0,39	0,44	0,13	-0,15
Коефіцієнт загальної ліквідності ($K_{зл}$)						
ПП «ПАФ «Винниківська»	1,2	0,9	2,4	4,8	6,3	5,1
ФГ Кушпіта Б.О.	2,3	4,9	3	2	1,3	-1

Продовження додатку Ж

ТОВ «Волиця»	1,1	0,8	1,1	0,8	0,8	-0,3
ФГ «Пчани-Денькович»	1,2	1	1,3	1,1	1,9	0,7
ТОВ «ВАМ АГРО»	2,3	2	2,5	3,6	2,3	0
1	2	3	4	5	6	7
ФГ «Пролісок-1»	1	0,9	1,2	1,1	0,9	-0,1
ФГ «Сяйво-Стрий»	22,4	6,3	5,2	4,7	4	-18,4
ППА «Хлібодар»	1,6	1,3	1,4	1,2	0,9	-0,7
ФГ «Агротем»	1,2	0,9	0,5	5,8	1,6	0,4
Коефіцієнт фінансової автономії (незалежності) ($K_{фа}$)						
ПП «ПАФ «Винниківська»	0,68	0,63	0,87	0,89	0,91	0,23
ФГ Кушпіта Б.О.	0,93	0,89	0,82	0,75	0,58	-0,35
ТОВ «Волиця»	0,09	0,11	0,2	0,17	0,17	0,08
ФГ «Пчани-Денькович»	0,63	0,68	0,75	0,68	0,77	0,14
ТОВ «ВАМ АГРО»	0,45	0,46	0,42	0,48	0,46	0,01
ФГ «Пролісок-1»	0,29	0,41	0,4	0,37	0,29	0
ФГ «Сяйво-Стрий»	0,97	0,9	0,89	0,86	0,86	-0,11
ППА «Хлібодар»	0,23	0,27	0,29	0,4	0,34	0,11
ФГ «Агротем»	0,3	0,32	0,47	0,65	0,65	0,35
Інтегральна оцінка фінансового потенціалу окремих сільськогосподарських підприємств Львівської області						
ПП «ПАФ «Винниківська»	0,54	0,45	0,91	1,52	1,90	1,36
ФГ Кушпіта Б.О.	0,95	1,58	1,13	0,87	0,62	-0,33
ТОВ «Волиця»	0,47	0,32	0,40	0,32	0,32	-0,14
ФГ «Пчани-Денькович»	0,55	0,52	0,63	0,56	0,81	0,26
ТОВ «ВАМ АГРО»	0,76	0,72	0,80	1,08	0,80	0,04
ФГ «Пролісок-1»	0,37	0,40	0,46	0,45	0,37	0,00
ФГ «Сяйво-Стрий»	7,34	2,27	1,90	1,73	1,48	-5,86
ППА «Хлібодар»	0,52	0,48	0,51	0,57	0,47	-0,05
ФГ «Агротем»	0,47	0,48	0,39	1,83	0,67	0,19

Наукове видання

**Явна Ірина Віталіївна
Ковалів Володимир Мирославович**

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ
РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Монографія

Авторська редакція

Підписано до друку 05.11.2025 р.
Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Друк: принтер. Зам. №05/11.
Ум. друк. арк. 12,32.
Тираж 100 прим.

Видавництво “ТАЛИЧ-ПРЕС”
Видавець ФОП Король І.В.
м. Львів, вул. С. Бандери, 65
Ел. пошта: lvivprint@ukr.net. Тел. 096-59-88-924
Свідоцтво ДК №5353 від 24.05.2017 р.

Друк ФОП Корпан Б.І.
Львівська обл., Пустомитівський р-н., с Давидів, вул. Чорновола 18
Ел. пошта: bkorpan@ukr.net, тел. (093) 480-6141
Код ІНДРФО 1948318017, Свідоцтво фізичної особи-підприємця:
В02 № 635667 від 13.09.2007